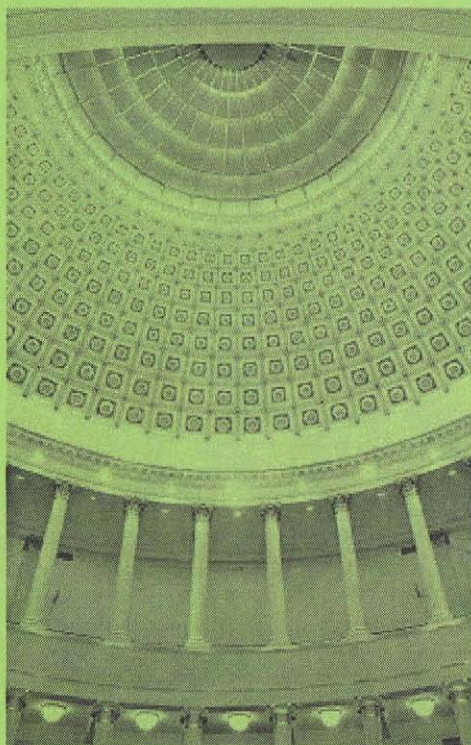

NIEUWSBRIEF UNIVERSITEITSGESCHIEDENIS

LETTRE D'INFORMATION SUR L'HISTOIRE DES UNIVERSITÉS

Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Studium generale

Contactgroep Universiteitsgeschiedenis

Groupe de contact pour l'histoire des universités

Redactie: Ad Tervoort en Pieter Dhondt

Kopij richten aan de redactieadressen in Nederland of België.

Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Redactieadres: Ad Tervoort, Vrije Universiteit, Dienst Communicatie, Historische Commissie, De Boelelaan 1091 (gebouw BelleVue; kamer 1H-67), 1081 HV Amsterdam, tel: +31 (0) 20 444 56 43, fax: +31 (0) 20 444 56 55, e-mail: al.tervoort@dienst.vu.nl / al.tervoort@let.vu.nl; **Secretariaat Werkgroep:** P.J. Knegtmans, Universiteit van Amsterdam, Afdeling Geschiedenis, Archeologie en Regiostudies, Spuistraat 134, 1012 VB Amsterdam, tel.: +31 (0) 20 525 3342, e-mail: p.j.knegtmans@uva.nl

Het lidmaatschap geeft recht op de Nieuwsbrief, korting op publicaties van de Werkgroep en voorrechten bij de overige activiteiten van de Werkgroep. Contributie binnenland: € 18,15; studenten € 9,07. Betalingen van Nederlandse leden dienen te geschieden op gironummer 6845444 ten name van de Stichting Batavia Academica. Betalingen vanuit het buitenland mogen geen kosten voor de Werkgroep met zich meebrengen. Bij buitenlandse betalingen moet het volgende nummer worden vermeld: IBAN: NL20PSTB0006845444. Nederlandse leden die ook wensen te worden uitgenodigd voor de vergaderingen van het Belgische Studium generale, dienen dit kenbaar te maken aan het Belgische secretariaat.

Studium generale

Contactgroep Universiteitsgeschiedenis

Groupe de contact pour l'histoire des universités

Redactieadres / Rédaction: Pieter Dhondt, Departement Geschiedenis KULeuven, Blijde Inkomststraat 21/5, B-3000 Leuven, tel: +32 (0) 16 32 49 69, fax: +32 (0) 16 32 49 93, e-mail: pieter.dhondt@arts.kuleuven.ac.be; **Secretariaat Contactgroep / Secrétariat du Groupe de contact:** Anuschka De Coster, Vakgroep Nieuwe Geschiedenis, UGent, Blandijnberg 2, B-9000 Gent, tel. +32 (0) 9 264 39 98, fax +32 (0) 9 264 41 75, e-mail: Anuschka.DeCoster@UGent.be

Het lidmaatschap geeft recht op de Nieuwsbrief en uitnodigingen voor de vergaderingen. Contributie: 11 €. Betalingen op rekeningnummer 001-2569819-74 van de Fortis Bank Belgium, ten name van Studium generale. Contactgroep Universiteitsgeschiedenis. Voor betalingen vanuit het buitenland (IBAN-code BE16 0012 5698 1974, BIC-code GEBABEBB) bedraagt het lidmaatschap 22 € (wegens bankkosten).

Les membres recevront la Lettre d'information et seront invités aux réunions. Cotisation 11 €, à virer au compte Fortis Bank Belgium 001-2569819-74 de Studium generale. Groupe de contact pour l'histoire des universités. Pour les paiements de l'extérieur (avec code SWIFT GEBABEBB) la cotisation s'élève à 22 € (à cause de frais bancaires).

ISSN 1383-794X

De *Nieuwsbrief* kan ook in elektronische vorm geraadpleegd worden via: http://www.studiumgenerale.be/uni_nb/index.htm

Illustratie kapt: Zicht op de gerestaureerde *Aula academica* van de Universiteit de Liège (www.ulg.ac.be/salleacademique).

<i>Inhoud / Table des matières</i>	3
<i>Woord vooraf / Avant-propos</i>	
Rectorverkiezingen in Luik, Gent en Leuven	5
<i>Verenigingsnieuws / Communications des associations</i>	
Bestuursvergadering Werkgroep Universiteitsgeschiedenis, Nederland	6
<i>Bijdragen / Contributions</i>	
Towards a Multiversity? Universities between National Traditions and Global Trends in Higher Education	7
Histoire de la politique scientifique en Belgique. Une mise en perspective	13
Van Bologna tot Bologna	15
The <i>creatio doctoris</i> . Diversity or convergence of ceremonial forms?	22
Stille wijkplaatsen? De Nederlandse universiteiten na 1876	28
<i>Mededelingen / Communications</i>	
Digitaal Album Promotorum (DAP)	35
<i>Musea en tentoonstellingen / Musées et expositions</i>	
Van Romantiek naar wetenschap: een hobbelig parcours. Een eeuw mediëvisten aan de Gentse universiteit (1817-1914)	38
Entre Ciel et Terre – Tussen hemel en aarde	43
Van Mone tot Moneo. De Celestijnenpriorij te Heverlee	45
Inauguration de la salle académique restaurée de l'Université de Liège	45
Franeke boeken, banden met Franeke	48
<i>Lezingen en congressen / Conférences et congrès</i>	
Eléments d'histoire de la chimie	49
750 anni dell'Università medievale aretina	53
Academic Migrations, Elite Formation and Modernisation of Nation States in Europe (second part of the 19th century - 1939)	55
Histoire de la politique scientifique en Belgique. Une mise en perspective	58
De l'hospice à l'hôpital, Architecture et soins – Van gasthuis tot ziekenhuis, Architectuur en zorg	67
Université, Eglise, Culture: L'Université Catholique au Moyen-Age	68
De Bologna à Bologne. L'Université et la Cité du moyen âge à aujourd'hui	70
The Bologna Process and the Shaping of the Future Knowledge Societies	71
Stille wijkplaatsen? Nederlandse universiteiten na 1876	78
Image and Imagination; a new approach to university history from the Middle Ages to the present	80
Nut en Nadeel van een Academiebibliotheek	81
Universität im öffentlichen Raum	83

Voorschrift en vrijheid	86
<i>Nieuwe publicaties / Publications récentes</i>	
'Aggiornamento in Leuven'. Geschiedenis van de Universitaire Parochie (1959-1974)	88
Geschichte der Universität in Europa. Band 3: Vom 19. Jahrhundert zum Zweiten Weltkrieg (1800-1945)	90
History of Universities	95
De Celestijnenpriorij te Heverlee. Van klooster tot bibliotheek	97
Charters of Foundation and Early Documents of the Universities of the Coimbra Group	98
Etudiants du 21 ^e siècle	100
Prof. Fabrice Polderman. Ambitieux en mysterieus	101
Tussen mythe en wetenschap. Ovide Decroly (1871-1932)	101
Universität im geteilten Deutschland der 1960er Jahre	102
<i>Bibliografie / Bibliographie</i>	
Bibliografisch overzicht universiteitsgeschiedenis der Nederlanden 2005 met aanvullingen – Bibliographie de l'histoire des universités aux Pays-Bas et en Belgique 2005 avec additions	110

Rectorverkiezingen in Luik, Gent en Leuven

Pieter Dhondt – KULeuven

Drie Belgische universiteiten worden vanaf het volgende academiejaar door een nieuwe rector geleid. Gent koos op 22 maart voor de neus-, keel- en oorarts Paul van Cauwenberge, Luik volgde iets meer dan een maand later met de viroloog Bernard Rentier en in Leuven werd Marc Vervenne op 25 mei verkozen als opvolger van André Oosterlinck. In Gent en Luik gebeurde de verkiezing na een korte campagne en zonder veel aandacht van de media. In Leuven daarentegen lagen er meer dan drie maanden tussen de kandidaatstellingen en de laatste stemronde en kwam elke stap van het verkiezingsproces uitgebreid aan bod in de pers.

Volgens veel betrokkenen waren de Leuvense verkiezingen tezeer uitgesponnen en ik kan me voorstellen dat ook voor de kandidaten de campagne erg lang duurde. Anderzijds creëerde deze werkwijze veel ruimte voor debatten over belangrijke en uitermate boeiende thema's: de BaMa-structuur, studieduurverlenging en de Bolognahervorming in het algemeen, internationalisering en het gebruik van het Engels als onderwijstaal, associaties, inspraak van de studenten, het tekort aan vrouwen in bestuurlijke topfuncties en zo meer.

Bij een vergelijking van de verkiezingsresultaten blijkt duidelijk dat bestuursstijl een belangrijk criterium vormde. De warmere aanpak haalde het hierbij in de drie gevallen van de koelere, zakelijkere stijl. Van Cauwenberge werd zelfs de kandidaat van het hart genoemd. Tijdens de campagne en in interviews na hun overwinning legden de drie nieuwe rectoren zeer gelijkaardige klemtonen: administratieve vereenvoudiging en vooral meer overleg (Rentier bepleitte bijvoorbeeld een nieuw op te richten overlegcollege verbonden aan het rectoraat). Ik ben benieuwd of de drie gelijgezinden er ook in zullen slagen een andere vraag die geregeld terugkeerde in de discussies te realiseren, namelijk deze naar meer interuniversitaire samenwerking.

Bestuursvergadering Werkgroep Universiteitsgeschiedenis, Nederland

Leen Dorsman - UU

Het Bestuur van de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis is op 2 juni in Utrecht bijeen geweest. De onderstaande punten zijn (in willekeurige volgorde) ter bespreking op tafel gekomen:

- Wijziging taken binnen het bestuur. Na 4 jaar heeft dr. Jan Brabers het secretariaat van de vereniging neergelegd en het stokje doorgegeven aan dr. P.J. Knegtmans van de Universiteit van Amsterdam. Gelieve correspondentie aan het bestuur, adreswijzigingen en dergelijke voortaan aan hem door te geven. Zijn adres: Faculteit Geesteswetenschappen, UvA, Spuistraat 134, 1012 VB Amsterdam.

- Vervolgens is gesproken over de plannen rond het jubileumboek over de geschiedenis van de Nederlandse universiteiten. Hoewel de meeste beoogde auteurs de handen vol hebben aan andere projecten, is besloten het project niet los te laten, maar te proberen over twee jaar zo ver te zijn. In plaats van het jubileumboek zullen de leden dit jaar een geschenk ontvangen in de vorm van een bundeling van de teksten die zijn uitgesproken tijdens het symposium "Universitaire Vormingsidealen" in Utrecht (november 2004). De bundel verschijnt dit najaar bij Uitgeverij Verloren.

- Er is gesproken over de plaats van de Nieuwsbrief en van de Vereniging in het veld van de ideeën, intellectuele en wetenschapsgeschiedenis. Geconstateerd is dat het er om gaat een klein vakgebied "in de markt te zetten" en dat daarbij iedere poging broodnodig is. Wel zou het van belang kunnen zijn de krachten wat meer te bundelen en gezamenlijk op te trekken. Bijvoorbeeld met GEWINA. Het bestuur zal daarom contact zoeken met de bedoelde organisaties.

- Meer specifiek is gesproken over de zichtbaarheid van de vereniging en de rol van de Nieuwsbrief. Voor het Nederlandse doelgebied zijn geen concrete reacties voorhanden, maar vanuit België is duidelijk dat de informatie via de Nieuwsbrief in een grote behoefte voorziet. Het zou goed zijn om vanuit Nederland meer bijdragen voor de Nieuwsbrief te genereren en te stimuleren. Datzelfde geldt voor bijdragen betreffende de bibliografie. Vooral lijkt er ook behoefte te zijn aan informatie over lopend onderzoek.

Towards a Multiversity? Universities between National Traditions and Global Trends in Higher Education

Tagungsbericht, DFG-Graduiertenkolleg "Auf dem Weg in die Wissensgesellschaft", Bielefeld, 11-13 November 2004

*Anna Kosmützky en Marc Torck - Universität Bielefeld
Uit: hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/tagungsberichte/id=700*

Die international und interdisziplinär besetzte Tagung hatte zum Ziel, global beobachtbare Transformationsprozesse, denen Universitäten heute zunehmend unterliegen, zu identifizieren und in ihrer Reichweite sowie Dynamik zu diskutieren. Den Anstoß zur Transformation liefert die Freisetzung der Universitäten aus ihrer ehemals ausschließlich nationalstaatlichen Kontrolle und Finanzierung. Hierdurch werden Entwicklungen befördert, die in staatlich weniger stark regulierten Hochschulsystemen wie den USA bereits früher sichtbar und bereits vor über 40 Jahren von Clark Kerr (ehemaliger Präsident der University of California, Berkeley) unter dem Begriff der "Multiversity" reflektiert wurden: Universitäten müssen mit polykontextualen Umwelten umgehen, wodurch zunehmend heterogene und uneinheitliche Profile generiert werden: Die "Universität" entwickelt sich hin zur "Multiversität". Hierbei sind drei globale Veränderungen zu beobachten: Erstens, ein vor allem im europäischen Kontext auffälliger "organisational shift" von einem staatlich gesteuerten Universitätsmodell zu autonom operierenden und damit auch stärker eigenverantwortlichen Universitätsorganisationen. Zweitens, ein Trend zur Ökonomisierung, der sich etwa in Privatuniversitäten oder einer Zunahme der Kooperationen zwischen Universitäten und der Industrie niederschlägt. Schließlich lässt sich drittens eine stärkere Internationalisierung beobachten, sei es in Form grenzüberschreitender Kooperationen, einer größeren Mobilität oder des internationalen Vergleichs von Universitätssystemen und der damit verbundenen Standardisierung von Zertifikaten und Programmen.

Forscherinnen und Forscher aus Belgien, Bulgarien, Deutschland, Dänemark, Frankreich, Großbritannien, Kanada, den Niederlanden, Portugal, Schweden, Spanien und den USA, die in den Bereichen der Hochschul-, Wissenschafts- und Organisationsforschung arbeiten, gingen diesen Veränderungstrends in vier Themenblöcken nach: 1. Welche Rolle spielen neue Management- und Organisationsmodelle in Universitäten? 2. Was bedeutet die zunehmende Strukturierung der Graduiertenausbildung? 3. Lösen sich die Grenzen zwischen der akademischen Forschung und ihrer ökonomischen Verwertung auf? 4. Gibt es globale Vorbilder der Hochschulentwicklung und wie verhalten sie sich zu nationalen Systemen?

Bereits in den Eröffnungsreden zeichnete sich ab, dass trotz allen Veränderungen das Modell der "Universität" weiterhin ein stabiles

Orientierungsmuster bildet. Prof. Dieter Timmermann, Rektor der Universität Bielefeld, vermutete mit Blick auf die Vorbildfunktion insbesondere der amerikanischen Spitzenuniversitäten, der Kooperation von Forschern in allen Teilen der Welt und der Verwendung eines einheitlichen Vokabulars, dass die Internationalisierungstendenzen letztlich "so etwas wie einen einheitlichen wissenschaftlichen Kulturraum mit intensiven Kommunikationen" weltweit schaffen und nach der Übergangsphase nationalstaatlicher Abschottung alles wieder auf eine "university" zuzulaufen scheint.

In seiner Keynote Speech zeigte John Meyer, Emeritus der Stanford University, sowie in weiteren Vorträgen seine US-amerikanischen Kollegen David Frank (University of California) und Evan Schofer (University of Minnesota) auf, dass die vor allem seit dem Zweiten Weltkrieg beobachtbare Expansion des Hochschulwesens ein globales Phänomen darstellt. Auf Basis von quantitativen Längsschnittdaten (Abschlussquoten und Ausbildungsprofile) für das gesamte 20. Jahrhundert in nahezu allen Ländern der Welt, lässt sich diese Entwicklung jedoch weniger auf ökonomische Faktoren oder das Entstehen einer "Wissensgesellschaft" zurückführen. Hochschulbildung liefert weder die notwendige Bedingung für praktische Berufstätigkeiten noch ist diese "Erfolgsgeschichte" durch die Nachfrage des Arbeitsmarktes zu erklären. Hochschulbildung ist vielmehr in Anlehnung an Max Webers universalhistorischen Rationalisierungsprozess als ein kultureller Eigenwert, ein kulturelles Symbol oder ein Rationalisierungsmythos zu verstehen, der für moderne Individuen und Staaten zunehmend bedeutsamer wird und deren Teilhabechancen reguliert. Dieser globale Trend wird aus neo-institutionalistischer Sicht über vier miteinander verknüpfte Entwicklungen hervorgerufen: Verwissenschaftlichung, Demokratisierung, staatliche Entwicklungsplanung und Globalisierung (siehe Themenblock 4).

Der erste Themenblock stand unter dem Titel "The Managerial Turn: Are Universities still Unique Organisations?" Welche Rolle neue Management- und Organisationsmodelle in Universitäten spielen, wurde unter der Diskussionsleitung von Reinhard Kreckel (HoF Wittenberg) sehr kontrovers diskutiert. Christine Musselin (CNRS, Paris, Frankreich) vertrat aus organisationssoziologischer Sicht die These, dass die Spezifika der Universität in diesen Modellen nicht beachtet werden: "Loose coupling" und "unclear technologies" bestimmen strukturell sowohl die Lehr- als auch die Forschungspraxis, so dass formale Strukturen systematisch begrenzt sind. Ganz im Gegenteil dazu argumentierte Susana Elena (Pablo de Olavide University, Sevilla, Spanien) aus der Perspektive des Wissensmanagements, dass selbst wenn es schwierig ist die Inhalte zu messen, die neuen Evaluationsinstrumentarien behilflich sind Transparenz in diese informellen Prozesse zu bringen. Carsten von Wissel (TU Berlin) unterstrich die nationalen Besonderheiten ("Pfadabhängigkeit") in der Adaption von solchen Managementkonzepten. Sie werden bei der Implementation stets spezifisch gebrochen. Dennoch führen diese "externen" Maßstäbe zur Irritation

zumindest auf der Ebene der Selbstbeschreibung und darüber vermittelt zu disziplinär verschiedenen Restrukturierungen. Kenneth Bertrams (Université Libre de Bruxelles, Belgien) bestritt schließlich aus historischer Perspektive zwei implizite Annahmen dieses Themenblocks: Weder kann man bei den aktuellen Entwicklungen von einem radikalen Bruch sprechen, noch sind diese Veränderungen ausschließlich extern motiviert. Die Geschichte liefere zahlreiche Beispiele eines intensiven Austauschs von Universitäten und Universitätsangehörigen mit ihrem gesellschaftlichen Umfeld, insbesondere der Industrie. Wenn diese Beziehungen heute stärker institutionalisiert werden, und das ist der eigentliche Wandel, dann sind sie auch von innen angestoßen.

Die anschließende Diskussion hatte zwei Schwerpunkte: Wie durchgreifend sind die Veränderungen an Universitäten überhaupt und welche Auswirkungen hat insbesondere die Einführung von Evaluationsverfahren? Weitestgehende Übereinstimmung herrschte zwar darüber, dass es eine deutlich sichtbare Erweiterung der Bezeichnung Universität gegeben habe, aber sich demgegenüber innerhalb der Universität möglicherweise in den letzten Jahren doch nur wenig verändert hat. Reinhard Kreckel (HOF Wittenberg) hielt daher als zukünftige Aufgabe der Hochschulforschung fest, dass das Ausmaß des Wandels offensichtlich noch zu klären sei. Interessant war die spontane Reaktion der Tagungsteilnehmer auf die maßgeblich in Frage stehende Evaluation der Universität, vor allem der Forschung. Auf das hilflose Schweigen folgte dann eine kollektive Abwehrreaktion dergestalt, dass an einer Evaluation zwar prinzipiell nichts auszusetzen sei und diese auch nicht umgehbar sei, aber in die eigene Hand genommen werden müsse, indem die Indikatoren disziplinspezifisch überdacht werden müssen.

Der zweite Themenblock nahm unter dem Titel "Changes in Graduate Training: Modern Times for Higher Education?" die aktuelle Restrukturierung der Graduiertenausbildung in den Blick. Die von Johanna Witte (CHE Gütersloh) moderierte Diskussion hatte drei inhaltliche Foki: Barbara Kehm (Universität Kassel) gab einen Überblick über die politischen Prozesse, die eine Reform der europäischen Doktorandenausbildung angestoßen haben ("Europe of Knowledge", "European Research Area"), die hierbei thematisierten Probleme der Doktorandenausbildung und die daran anschließenden hochschulpolitischen Ziele (strukturierte Ausbildungsprogramme, Multidisziplinarität, Berufsorientierung, etc.). Yves Gingras (University of Quebec, Montreal, Canada) und Rachel Levy (Université Louis Pasteur Strasbourg, Frankreich) beschäftigten sich basierend auf zwei konkurrierenden Thesen mit der kooperativen Doktorandenausbildung zwischen Universität und Industrie. Unter Rekurs auf das Habituskonzept von Bourdieu vertrat Gingras die These, dass ein Forscherhabitus durch die Hereinnahme externer Ausbildungskriterien kaum noch ausgebildet werden kann und dies daher dauerhaft zu einer Transformation der Universität führen könne. Unter der Perspektive eines Wissensaustauschs zwischen Universität und Industrie, zog Rachel Levy hingegen den positiven Schluss, dass diese spezifischen Doktorandenausbildungen geeignet sind zwischen beiden Bereichen zu

vermitteln und Lerneffekte zu evozieren. Am Beispiel der expansiven Spezialisierung von Masterstudiengängen im Bereich des Managements, fragten Heinke Roebken (Universität Oldenburg) und Alexander T. Nicolai (Bauhaus Universität Weimar) nach den Triebfedern und Folgen dieser Spezialisierung. Diese Spezialisierung sei nicht intern durch Wissensspezialisierung getrieben, sondern durch den externen Arbeitsmarkt. Management durchdringt hierdurch selbst andere Disziplinen (z.B. von der Sozialarbeit zum Sozialmanagement), so dass hierin ein Anzeichen für ein 'professional mobility project' zu sehen ist. In dieser starken Spezialisierung wird ein Hinderungsgrund für Theoriebildung und damit die Kohärenz der Disziplin Management gesehen, also eine langfristige Schwächung. Die historische Entwicklung ist dann als eine Bewegung von einer rein berufsbezogenen Ausbildung über eine zwischenzeitliche Akademisierung hin zu einer erneuten Schwächung des kognitiven Kerns der Disziplin Management beschreibbar.

In der anschließenden Diskussion wurde kritisiert, dass der seitens der EU erwünschte Wechsel vom "alten" (forschungsbezogen, individualisiert, etc.) zum neuen Modell der Doktorandenausbildung (Praxisbezug, Ausbildungsprogramme, etc.) problematisch ist. Es gehe um Ergänzung und Verbesserung, nicht um Ersetzung des alten Modells. Bislang zeige sich jedoch empirisch, dass es sich eher um eine europapolitische Programmatik handelt und nationale sowie disziplinäre Differenzen beobachtbar sind. Strukturell sei davon auszugehen, dass die Ausbildung von Nachwuchsforschern nicht ausschließlich über strukturierte Ausbildungsprogramme erreicht werden kann, sondern auf einen intensiven Austausch von ProfessorInnen und DoktorandInnen angewiesen bleibt.

Im dritten Themenblock ging es unter dem Titel "The Commodification of Knowledge: A New Politics of Research" um die zunehmende Berücksichtigung ökonomischer Imperative in der akademischen Forschung. Drei der vier Beiträge kreisten um den Versuch einer allgemeinen Deutung dieses Phänomens, das insbesondere in der Forcierung des direkten Wissens- und Technologietransfers zum Ausdruck kommt. Elaine Coburn (Center for Sociological Analysis an der EHESS, Paris) zeigte zunächst anhand kanadischer Dokumente, dass die empirischen Befunde des Phänomens selbst eindeutig sind. Fraglich bleibt hingegen die theoretische Einbettung dieses Phänomens, also wofür welche übergeordnete Entwicklung steht: Während man in der zunehmend engeren Verknüpfung von Wissenschaft und Wirtschaft aus Sicht der von John Meyer u.a. vertretenen neo-institutionalistischen Forschung primär einen weiteren gesellschaftlichen Rationalisierungsschub sieht, würden neo-marxistische Autoren hier vielmehr von einem hegemonialen Projekt des neo-liberalen Zeitalters sprechen. Frank Meier und Andre Müller (IWT, Universität Bielefeld) präsentierten die Ergebnisse einer Diskursanalyse zum Technologietransfer in Deutschland und den USA. Dabei konnten sie drei distinkte Phasen des Transferdiskurses in beiden Ländern voneinander unterscheiden. Für die Gegenwart wird in Deutschland vor allem auf grenzüberschreitende Netzwerke gesetzt, in die

Universitäten, Organisationen der Wirtschaft, der Politik und anderer Bereiche eingebettet sind und sich aufeinander abstimmen. In den USA hingegen spielen aus unterschiedlichen Akteuren zusammengesetzte Netzwerke eine vergleichsweise geringe Rolle; hier dominiert vielmehr ein Modell der unternehmerischen Universität, in der unternehmerische Einzelakteure aktiv den Transfer vorantreiben. Merle Jacob (Copenhagen Business School, Dänemark) behandelte einerseits Ökonomisierungstendenzen sehr breit, indem sie auf ganz unterschiedliche Aspekte ("merger" von Universitäten; ökonomische Kriterien der Wissenschaftsevaluation; Entstehen einer "corporate identity" etc.) einging, an denen sie die Kopie wirtschaftlicher Verhaltensweisen durch Universitäten festmachte. Andererseits zeigte sie vor allem mit Bezug auf wirtschaftsanthropologische Forschungen, wie voraussetzungsreich, vielschichtig und verschlungen die Prozesse sind, die Wissen zur Ware werden lassen. Abschließend wurden die hieraus resultierenden demokratisch-normativen Probleme skizziert, ohne eine eindeutige Lösung erkennen zu lassen.

Der Beitrag von Tiago Santos Peireira (University of Coimbra, Portugal) betrachte hingegen ein wichtiges Einfallstor ökonomischer Verwertungskriterien: Die Finanzierungsmechanismen der Forschung am Beispiel der Einführung eines indikatorenbasierten Modells in Portugal. Dort übernahm die Politik die Federführung in der Gestaltung des Modells, nachdem die Fördereinrichtungen selbst sich kaum im Verhandlungsprozess engagierten. Mit der Folge, dass die Mittelverteilung in doppelter Weise an ökonomischen Rationalitätskriterien orientiert ist: Quantifizierbarkeit der Forschungsleistung und ökonomische Verwertbarkeit der Forschungsergebnisse. Erst nach diesem Vorstoß wurden die Fördereinrichtungen aktiv und erreichten eine Abschwächung und Erweiterung dieser Kriterien. Zwei Aspekte wurden hierbei deutlich: Erstens die Differenz politischer und wissenschaftlicher Entscheidungspräferenzen und zweitens die Notwendigkeit einer kontinuierlichen Beteiligung der Förderorganisationen an der Wissenschaftspolitik, um eben nicht nur defensiv reagieren, sondern aktiv gestalten zu können.

Die Frage nach globalen Vorbildern der skizzierten Entwicklungen für Hochschulen und Hochschulsystemen sowie nach dem Verhältnis globaler Trends zu nationalen politischen, sozialen und ökonomischen Besonderheiten und Traditionen wurden im abschließenden Themenblock "Global and International University Models: Blueprints for Convergence?" beleuchtet. Evan Schofer argumentierte, wie zuvor bereits Meyer und Frank, aus einer makrosoziologischen Perspektive dahingehend, dass die weltweite Expansion der Hochschulsysteme seit den 1960er Jahren stärker durch ein globales Modell als durch soziale, ökonomische und kulturelle nationale Variationen geprägt ist. So weisen Länder mit einem früher deutlich geringeren Akademisierungsgrad heute weitaus höhere Studienanfängerquoten auf als die westlichen Industriestaaten, gleichen sich also trotz politischer, ökonomischer und kultureller Differenzen an. Ganz entgegengesetzt zu Schofer fokussieren Enders und Theissens (CHEPS, Enschede, Niederlande) vor

allem auf differente Umgangsweisen nationaler Hochschulpolitiken mit diesen internationalen Trends. Über den empirischen Vergleich von Policy-Netzwerken in Großbritannien und den Niederlanden kommen sie zu dem Schluss, dass die Verbreitung internationaler Themen und Trends der Hochschulpolitik nur die gemeinsame Hintergrundfolie bildet, aber nicht national differente Anpassungsprozesse und Umgangsweisen erklärt. Ihrer Ansicht nach sind die jeweiligen staatlichen Steuerungsmodelle, historischen Traditionen sowie Konstellationen von Policy-Netzwerken in individuellen Ländern Faktoren, die gegen Konvergenzen der Hochschulentwicklung weltweit agieren und daher vielmehr Divergenz wahrscheinlich machen. Die Vorträge von Sahlin-Andersson (Uppsala University, Schweden) und Bojadijeva (Bulgarian Academy of Sciences, Sofia) basieren auf Positionen, die sich als Mittelpositionen zu der Konvergenz-Divergenz-Frage bezeichnen lassen. Beide erklären aktuelle Innovationen und Innovationsprozesse im Hochschulbereich aus einer institutionalistischen Theorieperspektive, die das Zusammenspiel von globalen Trends und lokalen institutionellen Arrangements betrachtet. An Innovationsprozessen aus Schweden (Sahlin-Andersson) und Bulgarien (Bojadijeva) versuchen sie zu belegen, dass sich Hochschulentwicklung nur aus der Dynamik eines simultanen Prozesses von transnationalen Konvergenzen und nationalen Divergenzen, Imitationen und Differenzierungen sowie realen und symbolischen Anpassungsprozessen erklären lässt.

Lässt sich insgesamt ein Trend von der "University" zur "Multiversity" beobachten? Die Tagung legt nahe diese Frage stärker zu differenzieren. Die Vorstellung einer "Multiversity" scheint eher ein dominantes Muster der hochschulpolitischen Erwartungen zu sein, die Universitäten wahrscheinlich primär aus Legitimationsgründen aufgreifen und teilweise auch formal in ihre Organisation einbauen. Die Frage ist jedoch die der Diffusionstiefe dieser Vorstellung als eines Orientierungsmusters der Akademia selbst. Dieses differiert zwar nach Disziplinen, jedoch muss man davon ausgehen, dass je mehr es um die tatsächlichen Aktivitäten des Lehrens und Forschens geht, dieses Orientierungsmuster durch Kriterien der Wissenschaft gebrochen wird, die das Modell der "University" kennzeichnen. "University" erscheint daher als dominantes Muster der Hochschulangehörigen und setzte sich deshalb auch im Rahmen unserer Tagung unter HochschulforscherInnen durch. Inwieweit eine heterogenere Zusammensetzung, beispielsweise mit Vertretern der Hochschul- und Wissenschaftspolitik ein anderes Bild geliefert hätte, bleibt offen. Dass es sich mit der Gegenüberstellung von "University" und "Multiversity" weniger um einen Entwicklungstrend "von zu" handelt, als um zwei polarisierende Orientierungsmuster, wäre dann vielleicht stärker zu Tage getreten.

Histoire de la politique scientifique en Belgique. Une mise en perspective¹

Kenneth Bertrams – ULB, Columbia University, USA

Cette double journée d'études, organisée sous les auspices du Groupe de contact d'histoire comparée des sciences du Fonds National de la Recherche Scientifique (F.N.R.S.) avec le soutien de Studium Generale, s'est tenue les 22 et 23 avril 2005 au Palais des Académies de Bruxelles. Elle a eu pour ambition première de baliser un champ qui demeure largement en friche dans l'historiographie belge, celui de la genèse et de la consolidation d'une politique scientifique nationale. Pour ce faire, trois axes majeurs ont été déployés pour assurer une meilleure «mise en perspective»: l'approche spécifiquement interne, la comparaison avec les expériences des pays voisins (Allemagne, France, Pays-Bas) et les développements plus récents.

Concernant le cas belge, il importait tout d'abord de souligner le rôle pionnier assumé par l'Etat dans la mise en place de nouvelles structures permettant à la science de se développer. Geert Vanpaemel (KULeuven) a rappelé dans quelle mesure les pouvoirs publics ont amorcé la mise en place de cadres institutionnels qui ont permis aux savants de faire de la science et de diffuser leurs travaux. La période qui s'étend de la fondation de l'Académie par l'impératrice Marie-Thérèse jusqu'à la Première Guerre mondiale, qu'on peut à juste titre qualifier de préhistoire de la politique scientifique, est en effet marquée par la prédominance de l'intervention, directe ou indirecte, de l'Etat (et du pouvoir monarchique en particulier) dans les affaires scientifiques. Il est dès lors d'autant plus paradoxal de voir, comme l'a montré Kenneth Bertrams (ULB), que les autorités publiques n'ont pas appuyé la création d'un Conseil National de la recherche proposé par les membres de l'Académie dès 1919, ouvrant la voie aux initiatives privées. Le F.N.R.S. institué en 1928 est ainsi le fruit d'une coopération informelle entre milieux industriels et académiques réunis autour de la personnalité controversée d'Emile Francqui. Une des ambitions du Fonds consistera précisément à préserver son autonomie vis-à-vis des pouvoirs publics et à consacrer la stratégie universitaire (contrairement à ses homologues étrangers, le F.N.R.S. ne dispose pas de laboratoires propres mais fait office de relais auprès des laboratoires de recherche universitaires). Ceci n'empêchera pas les responsables du Fonds d'être rattrapés par le contexte politique, comme durant la Question royale. Francis Balace (ULg) a décrit comment l'équipe dirigeante du F.N.R.S. a dû louver avec le pouvoir monarchique lors des célébrations du 25ème anniversaire de la création du Fonds. Les années 1960 et suivantes ont d'ailleurs été marquées, ainsi que l'a souligné Claude Truffin (ULB), par l'effritement progressif du modèle «francquiste» de l'organisation de la science au profit d'une politisation accrue. La création du Conseil National de la Politique Scientifique en 1959 assure ainsi la transition entre les institutions de la rue d'Egmont et celles de la rue de la Science à Bruxelles.

¹ Zie pp. 58-67.

Sur le plan des réalisations étrangères, Ernst Homburg (UM) a dressé la cartographie des différents projets et programmes qui ont finalement abouti à la création des institutions autour desquelles s'articule encore aujourd'hui la politique scientifique des Pays-Bas. Reprenant des exemples issus de l'histoire de ce même pays et du Royaume-Uni, Geert Somsen (UM) a insisté sur le fait que les origines de la politique scientifique ne pouvaient se détacher de l'émergence d'une conception scientifique (voire scientiste) de la politique portée par les savants tout comme par certains hommes politiques durant l'entre-deux-guerres. Spécialiste de l'histoire de la chimie, Jeffrey Johnson (Villanova University) a brossé un portrait tout en contraste des expériences de la politique scientifique allemande, relativement à la période s'étendant du premier Reich jusqu'à l'épisode national-socialiste à la veille de la Seconde Guerre mondiale. C'est dans ce contexte hautement centralisé qu'une politique scientifique cohérente apparaît pour la première fois en Allemagne. Quant à l'exemple français, il a été minutieusement éclairé à deux reprises par Jean-François Picard (C.N.R.S.), non seulement lors d'une communication de portée générale sur la dimension publique de la politique scientifique française, mais aussi lors d'un second exposé s'attachant à démontrer la trajectoire particulière de la recherche médicale vis-à-vis de ce canevas. Sur un plan davantage théorique et historiographique, David Edgerton (Imperial College London) a judicieusement signalé aux chercheurs les nombreuses chausse-trapes auxquelles s'expose l'historien de la science et des techniques. En prenant pour cas d'étude le fameux «modèle linéaire» de l'innovation, qui n'a jamais été vraiment pris au sérieux que par les historiens, David Edgerton a rappelé que ceux-ci peuvent chasser la proie pour l'ombre, créer de faux problèmes au lieu de répondre aux vraies questions.

Dans un troisième temps, des considérations plus actuelles se sont substituées à l'éclairage historique. Pierre Marage (ULB) a souhaité rappeler comment les scientifiques belges ont pu tirer leur épingle du jeu en prenant une part active dans la construction des programmes internationaux de coopération scientifique. Cette démonstration a eu une résonance particulière dans la mise au point faite par Michel Claessens (Union Européenne, DG Recherche) à propos de l'émergence progressive d'un «espace européen de la recherche». L'Union Européenne est en effet devenu un acteur institutionnel majeur dans l'organisation et l'orientation des politiques scientifiques nationales. Philippe Mettens (Service Public Fédéral de Programmation) a insisté, quant à lui, sur le fait que le pouvoir fédéral belge conservait une part importante de compétences en matière de recherche et développement. Ses compétences se sont même renforcées récemment au terme d'une réorganisation institutionnelle décidée en haut lieu.

La publication des actes de cette double journée d'études est prévue pour le début de l'année prochaine.

Van Bologna tot Bologna¹

De verhouding tussen Universiteit en Staat vanaf de Middeleeuwen tot heden.

Bart Coppein, KULeuven²

Op donderdag 12 mei 2005 vond aan de Facultés Universitaires Saint Louis (FUSL), één van de kleinere Franstalige Brusselse universiteiten die met zijn ligging tegenover de Kruidtuin op een ronduit prachtige locatie kan bogen, de studiedag *De Bologne à Bologne. L'Université et la Cité du moyen âge à aujourd'hui* plaats. De studiedag was een initiatief van het Centre de Recherches en Histoire du Droit en des Institutions (CRHIDI); de eigenlijke organisatie was in handen van Jean-Pierre Nandrin, decaan van de faculteit Letteren en Wijsbegeerte van de FUSL. De studiedag telde zeven lezingen, die chronologisch het hele tweede millennium overspanden, en viel uiteen in twee delen. Het voormiddagdeelte was zuiver historisch opgevat en werd voorgezeten door Nathalie Tousignant, verbonden aan de FUSL en de Université Catholique de Louvain (UCL). Het namiddagdeelte was overwegend gericht op de actualiteit en stond onder leiding van Nandrin. De voertaal van de studiedag was Frans, met uitzondering van de lezing van Pieter Dhondt, die in het Nederlands doorging.

Opvallend, maar blijkbaar niet echt ongebruikelijk voor een dergelijke studiedag, was de lage opkomst: 's voormiddags bestond het publiek, inclusief de sprekers, uit amper 15 mensen. Voor het namiddagdeelte, dat iets toegankelijker bleek voor een breed publiek, daagde een tiental mensen meer op. Naast het feit dat er niet echt veel communicatie gevoerd werd rond de studiedag, zal wellicht ook de omstandigheid meegespeeld hebben dat op dezelfde dag te Leuven een congres doorging, waarop zowat alle specialisten in de universiteitsgeschiedenis present waren. Of de aanwezigen ongelijk hadden, laten we in het midden. Voor mij als beginnende rechtshistoricus bleek het in elk geval een bijzonder boeiende studiedag, die thematisch zeer breed was opgevat, en die de kans bood om de communautaire kloof te overbruggen en verrijkende contacten met Franstalige collega's te leggen.

Universiteiten in de Middeleeuwse Italiaanse stadsstaten

Na de verwelkoming door Jean-Marie Cauchies, professor aan de FUSL en de UCL, beet Patrick Gilli de spits af. Gilli is als mediëvist verbonden aan de Université Paul-Valéry te Montpellier en is lid van het Institut universitaire de France. Hij organiseerde in oktober 2003 samen met Jacques Verger et Daniel Le Blévec een

¹ Zie pp. 70-71.

² De auteur is assistent aan de Afdeling Romeins Recht en Rechtsgeschiedenis van de KU Leuven en bereidt in die hoedanigheid een rechtshistorisch proefschrift voor over de negentiende-eeuwse Belgische advocaat en *touche-à-tout* Edmond Picard (1836-1924).

congres, dat integraal gewijd was aan de relatie tussen universiteiten en steden.¹ In Brussel nam hij de verhoudingen tussen universiteiten en steden in het Italië van het Trecento en Quattrocento als voorwerp voor zijn lezing.

Gilli begon met te wijzen op de sterke politieke betekenis van de universiteiten, waarvan de oprichting meestal terugging op een pauselijk of keizerlijk privilege, dat aan de steden werd verleend, vaak als dank voor bewezen diensten. Hij merkte op dat de universitaire afgestudeerden als drager van een *doctoratus* ook de bijhorende *dignitas* genoten, waardoor ze een belangrijke politieke en maatschappelijke rol konden spelen in hun stad.

Hij illustreerde zijn stelling met de casus van de universiteit van Bologna. Daar verenigden de doctores zich in twee colleges, namelijk een academisch college van examinatoren, wiens bevoegdheid hoofdzakelijk bestond uit het toekennen van de academische graden, en een zogenaamd professioneel korps van juristen, advocaten en rechters, dat in essentie bedoeld was om jonge juristen en magistraten te recruter. Van die beide colleges was laatstgenoemde duidelijk het belangrijkste. Niet alleen bevoogde het professioneel korps het academisch college, maar het slaagde er ook in om zich het alleenrecht toe te eigenen om *conseils judiciaires*, die ten langen leste dwingend waren in de gerechtelijke procedure, te verlenen. Het professioneel korps kon op die manier uitgroeien tot een kleine, doorgaans ook door familiebanden gelieerde, stadselite, die de lokale politiek controleerde.

Bij wijze van uitleiding deed Gilli het verhaal van de vijftiende eeuw, waarin de professionele korpsen fel aan belang inboetten door de vorming van grotere, regionale gehelen, die gecontroleerd werden door almachtige dynastieën als de Visconti's (Milaan) en de Medici's (Firenze), en juristen derhalve meer en meer functionarissen werden, die zelf niet meer de bakens konden verzetten.

Koninklijke inmenging in de zeventiende- en achttiende-eeuwse Franse rechtsfaculteiten

Hervé Leuwers, lector aan de Universiteit van Rijssel III, sprak over de pogingen van de Franse koningen om de rechtenopleiding te uniformiseren in de periode vanaf Lodewijk XIV tot aan de Franse Revolutie. Hij schetste enkele opmerkelijke parallellen tussen de achttiende en de éénnentwintigste eeuw: hij vergeleek het achttiende-eeuwse streven naar territoriale eenmaking met de opbouw van de Europese constructie en zag gelijkaardige tendenzen tot harmonisering en professionalisering van de academische opleidingen.

Volgens Leuwers waren vooral het Edict van Saint-Germain, door Lodewijk XIV uitgevaardigd in 1679, en de onmiddellijk daarop volgende koninklijke reglementen van doorslaggevend belang voor de uniformisering van de rechtenopleiding in Frankrijk. De rechtenopleiding werd op drie jaar gebracht en er werd voorzien in meer en betere theoretische vakken. Voortaan werden dezelfde

¹ "L'Université et la ville (Moyen Age – XVIème siècle). Des questions pour le XXIème siècle", in: *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis*, 9 (2003), nr. 2, pp. 17-19.

wetten in het hele koninkrijk opgelegd en was een diploma van licentiaat in de rechten verplicht om toe te kunnen treden tot de magistratuur.

In de praktijk bleek één en ander echter niet zo gemakkelijk te realiseren en werd het rechtendiploma hoofdzakelijk gezien als een toetreding tot het ambt en werd er nauwelijks waarde gehecht aan de rechtenstudie *an sich*; dit verergerde nog toen in 1682 in de mogelijkheid werd voorzien voor studenten ouder dan 25 jaar om een samengebald programma van zes maanden te volgen. De eigenlijke praktische opleiding gebeurde immers sowieso op de werkvloer.

Niet helemaal onterecht spraken de Verlichte *philosophes* in de achttiende eeuw dan ook van de *slérose de l'université*. Leuwers besloot zijn betoog met een nuancering van die nogal boude stelling. Al bij al vond er zijns inziens voor Romeins en Kerkelijk recht toch een zekere uniformisering plaats en ook het onderwijs in het Frans recht, dat in 1679 werd opgelegd, bleek – ondanks de lokale diversiteit – een sterke eenmakende factor. Ook leidde de toenemende centralisatie van het Franse staatsapparaat onvermijdelijk tot een groeiende professionalisering van de *judiciaires*.

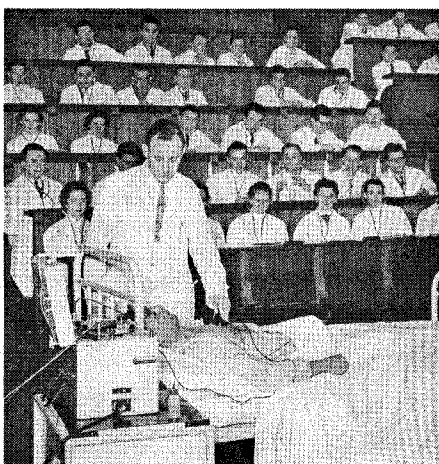
De bestaansreden van de universiteit in het negentiende-eeuwse België

Pieter Dhondt, die als aspirant van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek verbonden is aan de KULeuven, hield een lezing over de bestaansredenen van de universiteit in het negentiende-eeuwse België, waarin hij voortbouwde op zijn doctoraatsonderzoek.

De lezing van Dhondt moet gezien worden tegen de bredere achtergrond van de overgang van een universiteit die zich louter beperkte tot onderwijs naar een universiteit waar onderzoek zijn rechtmatige plaats toebedeeld kreeg. Deze evolutie deed zich in België in drie fasen voor. In een eerste fase in de jaren 1840-1850 waren de meeste professoren er zich wel bewust van dat ze hun onderwijs eigenlijk zouden moeten onderbouwen met onderzoek, maar bleef het toch vooral bij goede voornemens. In de tweede fase werd getracht de beste studenten en toekomstige professoren nauwer te betrekken bij de onderzoeksactiviteiten. Pas in de derde fase, rond de eeuwwisseling, sijpelde deze onderzoeksgerichtheid ook door in het onderwijs voor de gewone studenten.

Dhondt ging in Brussel alleen in op de tweede fase; hij richtte zijn aandacht in het bijzonder op de invoering van de tussenstatuten tussen student en professor aan de Belgische universiteiten in de loop van de negentiende eeuw.

Gedurende de Hollandse periode werd in de mogelijkheid voorzien om afgestudeerde *doctores* als *lector* aan te stellen, in navolging van het Duitse systeem van Privat-Dozenten. In de praktijk werd hier weinig of geen gebruik van gemaakt. Naast de studiebelasting werd vooral het bezwaar van een tekort aan *esprit scientifique* opgeworpen.

Klinische les in de cardiologie: het hart van de patiënt wordt gelijktijdig door de professor en door de studenten beluisterd. Uit: V. Denis, *Katholieke Universiteit te Leuven 1425-1958* (Leuven 1958), p. 163.

In 1835 voerde de organieke wet op het hoger onderwijs de titel van *docteur agrégé* in, ter vervanging van de vroegere lectorsfunctie. Ook deze functie kende nauwelijks succes, ondermeer omdat de agrégés de toestemming nodig hadden van de regering voor de vakken die ze wilden doceren en omdat ze sowieso geen cursussen mochten geven over de verplichte examenstof – die taak werd voorbehouden voor de hoogleraren –, waardoor ze zich moesten beperken tot weinig talrijk bijgewoonde keuzevakken. De ULB vormde de uitzondering op de regel, maar dit was toe te schrijven aan de armlastige financiële toestand van die universiteit, die er de hoogleraren toe noopte diverse cursussen te combineren en vaak nog te cumuleren met andere beroepen, waardoor de docteurs agrégés er automatisch meer kansen kregen.

In 1853 besliste de regering de titel van *docteur spécial* uit te reiken aan studenten die daartoe een bijkomende opleiding van één of twee jaar volgden in hun onderzoeksdiscipline. Dergelijke docteurs spéciaux bekwamen in 1864 ook alleen maar het recht om keuzevakken te doceren. Onnodig te zeggen dat ook dit systeem faalde.

Er kwam pas echt een polemiek over de vorming van de professoren op gang in 1876, toen de Oostenrijkse arts Charles Gussenbauer benoemd werd aan de Luikse universiteit en daarbij verschillende docteurs spéciaux voorbij stak. In het heetst van het debat werd het idee geopperd om een Institut central des hautes études op te richten te Brussel, dat zich in de plaats van de universiteiten zou bezighouden met fundamenteel wetenschappelijk onderzoek en de toekomstige proffen zou opleiden, maar dit idee werd afgeschoten door de Gentse rector Gustave Boddaert. Uiteindelijk bepaalde de regering in 1882 dat de docteurs spéciaux voortaan konden aangesteld worden als *assistant* voor een mandaat van twee jaar, dat eventueel hernieuwbaar was. Dergelijke assistenten kampten met dezelfde problemen als hun voorgangers en kwamen de facto alleen maar voor in de faculteiten geneeskunde en wetenschappen, waar ze weldra vooral ingezet werden voor werkcolleges en seminaries.

De universiteit als ivoren toren?

Tijdens zijn verblijf in België bracht Kenneth Bertrams een lezing naar voor over de ontstaansgeschiedenis van de samenwerking tussen de industrie en de

universiteiten in de negentiende en twintigste eeuw. Bertrams is post-doctoraal onderzoeker van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek verbonden aan de ULB en verblijft momenteel met een onderzoeksbeurs in New York. Bertrams beoogde vooral aan te tonen dat er sinds 1880 een lange traditie van uitwisseling is geweest tussen de Belgische academische en industriële wereld, waarvan de Bologna-hervorming vanuit een historisch perspectief verschijnt als de ultieme legitimering.

Tegelijkertijd met de tweede Industriële Revolutie, waarvan de opkomst van de chemische nijverheid en de introductie van elektriciteit de constituerende elementen vormen, deden zich aan de Belgische universiteiten enkele fundamentele verschuivingen voor, waarvan de diversifiëring van het onderzoek en het toenemend belang van praktijkervaring het belangrijkste lijken te zijn. In deze *âge d'or* voor de Eerste Wereldoorlog kwamen institutionele verankeringen tussen universiteiten en bedrijven nog bijna niet voor, maar waren er wel tal van individuele contacten, bijvoorbeeld met belangrijke uitvinders en industriëlen, zoals Ernest Solvay, die vaak niet universitair gevormd waren, maar zich via avondonderwijs hadden bijgeschoold.

De Eerste Wereldoorlog versnelde in heel West-Europa de samenwerking tussen de universiteiten en de industrie. In Frankrijk en Groot-Brittannië werden onderzoekscellen opgericht, waarin universitair, industriële en militaire samenwerkingen werden overgenomen, maar werd in de oorlogsjaren de basis gelegd voor het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek en het nieuwe wetenschapsbeleid, die in de jaren twintig tot stand kwamen. Tijdens het Interbellum werd op grote schaal samengewerkt tussen universiteiten en industriëlen, ook vanuit het pragmatische besef dat de universiteiten over de noodzakelijke laboratoria en goed opgeleid personeel beschikten. Ondanks de institutionele verankering bleven echter wel de persoonlijke netwerken domineren.

Na de Tweede Wereldoorlog vond, aldus Bertrams, een omslag plaats in het politieke denken, wat leidde tot een grotere staatstussenkomst. Door bijkomende onderzoeksmiddelen te genereren bleef de industrie de facto echter een sterke voet aan de grond houden bij de positief-wetenschappelijke laboratoria en kon ze deze zelfs in grote mate sturen. Volgens Bertrams heeft deze evolutie in de jaren vijftig en zestig geleid tot het zogenaamde paradigma van de *multiversité*, waarbij de klassieke *universitas* is geworden tot een conglomeraat van faculteiten, die door de beschikbaarheid van privé-fondsen vanuit de industrie over een grote autonomie beschikken en niet langer alleen maar afhankelijk zijn van overheidssubsidiëring. Dat een dergelijke opvatting over het wezen van de universiteit vanaf halfweg de jaren tachtig uiteindelijk heeft geresulteerd in het huidige dominante discours over de *universiteit als onderneming* en leverancier van *maatschappelijke dienstverlening*, kon Bertrams geenszins verbazen. Bertrams beschouwde het bij uitstek als een taak van universiteitshistorici om na te gaan vanaf wanneer dit laatste sleutelbegrip gebruikt werd en wat er precies mee bedoeld werd. Duidelijk was volgens hem wel dat het begrip geenszins betrekking had op de onderwijstaak, alhoewel net die taak bij uitstek,

zo merkte Jean-Marie Cauchies op, de hoogste vorm van dienstbaarheid van de universiteiten aan de samenleving uitmaakt.

Perspectieven voor het Belgische wetenschappelijk onderzoek

De eerste lezing van de namiddag werd gehouden door Françoise Thys-Clement, pro-rector van de ULB, econometist en voorzitter van het Institut d'études européennes van de ULB en van het Centre d'Education de l'Economie. Zij gaf een uitvoerig met cijfers en statistieken gelardeerd betoog ten beste, waarin ze de perspectieven voor het Belgische wetenschappelijke onderzoek in het licht van het Belgische en Europese beleid uiteenzette.

Uit haar uiteenzetting bleek duidelijk dat relatief gezien de inspanningen voor wetenschapsbeleid op het Belgische federale vlak sterk gedaald zijn en dat die slechts gedeeltelijk zijn opgevangen door een stijging van de uitgaven van de gemeenschappen en gewesten voor deze begrotingspost. De toestand bleek volgens haar het meest schrijnend voor de Franse Gemeenschap en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De pro-rector van de ULB wees er voorts ook op dat het Europese wetenschapsbeleid, ondanks de inspanningen van gewezen Europees commissaris Philippe Busquin, nog altijd achterop hinkt ten aanzien van de inspanningen van de Verenigde Staten, waardoor het gevaar van braindrain, vooral vanuit de positieve wetenschappen, op dit moment geenszins bezworen is.

Globaal genomen bleek Thys-Clement eerder pessimistisch gestemd ten aanzien van de humane wetenschappen. Een mogelijke oplossing zag ze evenwel in de optie voor een budgettair federalisme, waarbij het hoogste beleidsniveau de financiering van het fundamenteel onderzoek voor zijn rekening zou nemen, op voorwaarde dat universiteiten bereid zouden zijn voldoende te investeren in administratieve omkadering en lobbying.

De visie van Jacques Leclercq op de universiteit

Vervolgens stond Pierre Sauvage, professor aan de Facultés Universitaires Notre Dame de la Paix (FUNDP) te Namen, stil bij de priester Jacques Leclercq (1881-1971), die van 1938 tot 1961 als moraalfilosoof aan de unitaire Leuvense universiteit verbonden was, en zijn visie op de universiteit.

Sauvage deed uiteen hoe Leclercq bij zijn emeritaat bijzonder verbitterd was over de "ivoren toren-mentaliteit" van de academici, de grote afstandelijkheid tegenover de studenten en de façade van het katholieke etiket – evenzo vele gebreken die hij waarnam. Oplossingen zag Leclercq in een doorgedreven religieuze opvoeding van de studenten en in een opsplitsing van de universiteit, meer bepaald in een duidelijk katholiek geprofileerde universiteit voor theologie, filosofie en een profane voor de overige, *aardse* wetenschappen. Tegelijkertijd stond Leclercq zeer sterk open voor de samenleving, waarin hij leefde. Hij introduceerde in Leuven het vak sociologie in de universitaire curricula, richtte in 1954 het Institut de Sociologie op en zette zich met hart en ziel in voor de democratisering van het universitair onderwijs.

Sauvage bestempelde de visie van Leclercq als idealistisch en zag de voedingsbodem ervoor in zijn christelijk humanistische ingesteldheid. Hij wees erop dat zijn denken, alhoewel gedeeltelijk gedateerd, op bepaalde vlakken vandaag nog steeds bijzonder fris en verrijkend overkomt en dat de essentie ervan, namelijk dat de universiteit zich moet aanpassen aan de samenleving die haar omgeeft, meer dan ooit van toepassing is.

De draagwijdte van de Bologna-hervorming

Als laatste spreker van de namiddag nam Jean-Paul Lambert, rector van de FUSL, het woord. Hij schetste in een opgemerkt betoog de achtergronden, die tot de Bologna-hervorming hebben geleid. In een korte terugblik op 1998, het jaar waarin de Bolognaverklaring werd ondertekend, die beoogt tegen 2010 de Europese onderwijsruimte dynamischer te maken en de concurrentiepositie ervan te verbeteren ten opzichte van andere werelddelen, wees Lambert op de niet te onderschatten impact van het Franse rapport Attali over het Franse hoger onderwijs en de verklaring van de Sorbonne van datzelfde jaar.

Hij zette voorts de puntjes op de i inzake de bepalingen die door de Bolognaverklaring werden opgelegd en maakte een voorzichtige balans op. Zijns inziens moet van de studenten van de tweede cyclus geen grote mobiliteit verwacht worden en zal die zich vooral voordoen op het Master-na-Master-niveau. Door de band genomen overheerste bij Lambert toch een zeker ongenoegen. Hij wees erop dat de Bolognaverklaring in nagenoeg de hele Europese ruimte zonder veel inspraak van de universiteiten in concrete wetgeving is vertaald geworden, dat er door de overhaaste uitvoering ervan een zekere hervormingsmoeheid heerst die een "bezinktijd" meer dan noodzakelijk maakt en dat er te weinig financiële middelen zijn om de ambitieuze doelstellingen van de Bolognaverklaring te kunnen nakomen. Hij stelde eveneens aan de kaak dat de Bolognaverklaring "misbruikt" was geworden om de vorming van associaties (*académies* in de Franse Gemeenschap) door te drukken, waarbij de oude zuilbanden eens te meer de doorslag hebben gegeven. Gegeven die toestand, benadrukte hij dat de uitdaging er bovenal in bestond om te proberen er het beste van te maken, ook al verborg hij niet dat zijns inziens een intensifiëring van de interuniversitaire samenwerking veel meer rendement zou opleveren.

Evaluatie

De lezer zal opgemerkt hebben dat Jean-Pierre Nandrin bij de keuze van de sprekers en de lezingen welbewust heeft geopteerd voor een zo groot mogelijke inhoudelijke (van ideënhistorische betogen over rechtshistorische en universiteitshistorische lezingen tot zuivere speeches), chronologische (Middeleeuwen en Nieuwste Tijd, maar niet Nieuwe Tijd) en disciplinaire (historici, rechtshistorici, juristen, economen, etc.) verscheidenheid. Een dergelijke aanpak heeft zowel voor- als nadelen. Wij vreeden enigszins dat er niet echt een inhoudelijke lijn in de studiedag zou zitten, maar daar was in de praktijk weinig of niets van te merken. Alle

sprekers refereerden uiteindelijk in hun lezingen steeds opnieuw vanuit altijd andere invalshoeken naar het koepelthema van de wisselwerking tussen Staat en Universiteit. De akten van deze waardevolle, bijzonder stimulerende studiedag worden uitgegeven in de publicatiereeks van het CRHIDI.

The *creatio doctoris*. Diversity or convergence of ceremonial forms?¹

Reimildis van Ditzhuijzen (www.reimildis.nl) - UL

Introduction

The Bologna Process moves on. There are regular meetings all over Europe with discussions and decisions. Participants are politicians, civil servants, 'fonctionnaires' of the European Commission, rectors of universities, members of institutions like the EUA (European University Association), Eurashu (European Association of Institutions in Higher Education), ESIB (the National Union of Students), Unesco, and so on. On 19-20 May 2005, in Bergen, Norway, an important conference on ministerial level took place: some 45 ministers of education met to talk about the so-called 'European Higher Education Area' and the future of the doctorate.

It is often argued that academics have failed to take an active part in discussions of the Bologna Process. The University of Bergen attempted to rectify this situation by organising a parallel conference (18-20th May), called *The Bologna Process and the Shaping of Future Knowledge Societies*. This was a proper occasion for scholars of various disciplines to reflect upon the process. Sub-theme 1 of this conference was focused on the history of universities. Convener was Fredrik Thue of the *Forum for Universitetshistorie* in Oslo. This sub-theme wanted to open up a space of reflection on how historical models, as they have developed in Europe and the United States, condition the contemporary transformation processes. Papers proposing a historical and comparative approach were particularly welcomed. Unfortunately, because of illness and other unforeseen reasons, in the end only two papers were presented in this particular historical session.

The future of the *structure* of the doctorate being an important theme of the ministerial conference, I presented a paper about the present and possible future of ceremonial *forms* of the doctorate. In order to gather the necessary information, I not only attended many doctoral ceremonies all over Europe, but also interviewed a lot of [neo-] doctors, professors and other people involved.

¹ Abridged version of a paper presented at a Conference of the University of Bergen, Norway, 18-20th May 2005 (cf. pp. 71-77) as part of doctoral research on *The creation of doctors. Origin, evolution and present situation of doctorate rituals*.

The doctorate as the *proprium* of the university

Repeatedly I receive e-mails like this one: "A doctor's degree in 5 days! Consider a prosperous future, money earning power, and the admiration of all. No studies – no attendance – no examinations – no hefty fee. Discrete and affordable. Everyone eligible. Prices of a doctorate ca 1500 dollar. Call now - your diploma awaits you!!!"

Such e-mails show, that the doctor's title is a desirable and valuable item. It brings you status and respectability. Interestingly enough, this has been the case for nearly 800 years. Ever since the universities were founded around 1200, the doctorate, the highest academic degree, has been basic to the university. One could say that the doctorate is, and always has been, the essence of the university and as such constitutes an important product. In 2004, the German, Austrian and Swiss Rectors Conference issued the following joint statement: 'The doctorate is the *proprium* of the university. Responsibility for its *content* and *design* is a matter of university autonomy. It provides opportunities for institutional profile building'.

What do content and design look like nowadays? As regards the first, there is an enormous diversity in European doctoral programmes in terms of requirements, duration, and prestige. Thus, it is not surprising that in 2003 the European education ministers decided to adopt the future of doctoral programmes as a specific Bologna objective. To be more precise: to harmonise the structure of European doctoral programmes and to integrate them into the Bologna Process as the third cycle. In other words: BaMa will be BaMaDo: after the Ba of Bachelor and the Ma of Master, the Do of doctor should follow. At a recent Bologna Process conference in Salzburg titled 'Doctoral Programmes for the European Knowledge Society' (3-5 February 2005) Sonja Puntischer-Riekmann, Vice-Rector of the University of Salzburg, said: 'Common rules, common standards, common procedures are necessary.' Thus, as regards the content, the aim is convergence instead of divergence.

What about the design, the form of the doctorate? What does the '*creatio doctoris*' look like in this year of 2005? Is there a great diversity, too, in forms and rituals? If yes – should we try to adopt common rules and common procedures? Should we also aim at a convergence of ceremonial forms?

Origin of doctorate rituals

The doctorate dates back to the medieval university. The title of *doctor* was for the first time conferred at Bologna before 1219. Since then the conferment was split in two: first the candidate had to take an examination in the presence of a jury, consisting of a *disputatio* (disputation), in which the candidate had to defend a certain view on a particular question. After this, the candidate had to take a second, merely ceremonial examination – one that the candidate could not fail – which was conducted with great pomp. Here, the candidate was formally created a doctor and consequently received the doctoral insignia such as cap, book, ring, gloves and kiss.

This ritual basically remained the same all over Europe – with some variations – until the end of 18th century. Then, as a consequence of the innovations of the

doctorate and the rise of the new research doctorate PhD, which stressed the *content*, the *form* started to change. The first part of the doctoral process, the *disputatio*, was given greater emphasis at the expense of the second part, the elaborate public ceremony. At some universities the latter part was simplified, at other universities this part gradually disappeared or was abolished altogether.

Current doctorate rituals

Generally speaking there are now two models of doctorate rituals:

- *disputatio* model: the ritual consists of the public defence of the dissertation before a committee,
- *inceptio* model: the ritual is split in two parts: the examination/disputation, followed later by a festive group ceremony.

The first model, practised by universities in Belgium, Denmark, Norway, France, Portugal, Italy, Switzerland, Iceland, Germany (partly), the Holy See and the Netherlands has various, slightly different, forms. Although the ritual is rather solemn, there is usually hardly any traditional pomp and splendour left (the Dutch graduation ceremony is an exception: it is a special and unique variation of this model).

The *inceptio* model¹ still follows the traditional pattern of medieval origin: an *individual* examination (*disputatio*), followed some time later by a ceremonial doctor's creation in *groups*. In countries such as Austria, Hungary, Czech Republic, Slovenia, Poland, Romania, United Kingdom, Ireland, Cyprus, Sweden, Finland and Turkey this model is used. Such festive conferments are usually rather elaborate and impressive, sometimes even downright spectacular. Characteristics are: academic dress, formal academic processions, music, the use of Latin, and a lot of spectators. These graduation acts are, however, mere ceremonies and have no legal status. Nevertheless, the great majority of neodoctores attend the (non-obligatory) group ceremonies during which the doctor diplomas and titles are formally awarded.

The most traditional and impressive group rituals are to be seen in Sweden and Finland. Since 1600 academic ceremonies conducted at Uppsala, Sweden's oldest university, have almost uninterruptedly followed the original tradition. The other Swedish and Finnish universities have copied these customs. Traditions like public academic cortèges, the frequent use of Latin, distinctions and symbols, a lot of special doctorate music (mostly composed in the 19th century), church services, etc., have been carefully preserved. During the ceremony, those who have completed their doctoral degree, still each receive the traditional *insignia* associated with this status: hat, ring and diploma. The formal 'creatio doctoris' is individual and very solemn. In Uppsala, the promotor says 'Salve' (greetings) and shakes hands with each candidate. Then he puts the doctor's cap on his head, saying 'Accipe pileum!' (accept the hat). Then he says: 'Vale, Doctor.'

¹ *Inceptio*: medieval term as applied to the graduation ceremony in Paris.

Although in Finland this old tradition flourishes in all its essential features, there is a lot of 'invented tradition' too. Commonly, the days before and after the ceremony are filled with festivities like balls, excursions, receptions and the like. Doctoral insignia are important: most universities confer hat and sword. Some, however, have decided otherwise. At the University of Kuopio, for instance, before the first conferment of doctoral degrees of 1978, there was a vigorous debate on what insignia this university should select. Someone suggested that a special *doctoral robe* would represent a more peaceful academic symbol than the traditional sword. Moreover, such a robe would highlight the long traditions of the crafts and textile industry of Kuopio. This was in fact done.

'*New traditions*'. There is an interesting, new phenomenon: the growing popularity of the *inceptio* model. An increasing number of universities, which for many decades adhered to the *disputatio*-model, nowadays organise [yearly] festivities to 'honour' their doctors. Thus, they seem to be switching to the *inceptio* model. Examples are the Universities of Istanbul (new ceremony), Vienna (embellishment of the ceremony), Trondheim (Norway), Aarhus (Denmark) and the European University Institute (Florence).

In many cases it is at the request of the doctorands, who want to round off their research studies with an appropriate highlight, that conferment rituals have been instituted, reinstated or invented. In Germany, after the *Wende* of 1989, various academic symbols and traditions have been restored, at first especially in eastern Germany (former German Democratic Republic GDR). The eagerness to wear the traditional dress and the love of academic traditions is also attributed to the regained liberty of expression and academic freedom in Eastern Germany. An example is the university of Magdeburg, founded in 1993. Here students create for each promovend an individually designed *Doktorhut* (doctor's hat), decorated with symbols and references related to the subject of the dissertation. After the examination they 'crown' the neodoctor with this hat, while delivering a specially prepared speech in mock Latin, and hand him the '*Doktorurkunde*' (doctors' charter). The doctor is thereby 'officially' created / invested.

Such doctors' rituals nowadays take place not only in the former GDR, but also in Western Germany (Cologne, Münster, Munich, Tübingen, Heidelberg), even at universities where students' protests in the 1960s were very fierce, like Bremen. All these 'invented traditions' are based upon, or use elements of, the historical conferment ceremonies in order to emphasise continuity and academic autonomy.

Why doctoral ceremonies?

Why do doctorate rituals exist? The graduation ceremony is a cultural tradition that can be termed a 'rite de passage'. It is a ritual or ceremony that marks the transition from one stage of a person's life to another. Marriage is the most commonly practiced one nowadays. According to the anthropologist Arnold van Gennep, who in 1909 coined the term 'rite de passage', passage rituals fulfil certain universal functions,

such as dramatically facing new responsibilities; readjusting the participant (and all in his social circle) to these changes, and, finally, establishing solidarity and sacredness of common values. The French sociologist Pierre Bourdieu, recognising the social function of passage rituals, chooses to call them *initiations* or *rites of institution*. During the rite the candidate will be invested as a *doctor*, and thereby enlarges his symbolic capital, based on honour and prestige. In fact, the title of doctor is just an institution. But it is recognized by society, and therefore is of great value and provides the title-holder with symbolic profits. The investiture, Bourdieu explains, both transforms the expectations persons have of those invested, and simultaneously transforms the representation the person has of himself, and the behaviour he feels obliged to adopt in order to conform to that representation. In other words, the ceremony will 'change' the candidate.

Perception of doctor's rituals. These are anthropological and sociological theories. But in practice: how are doctoral rites perceived by the participants, in particular the *doctores invenes*, the newly qualified doctors? Do they, indeed, experience the rites (disputatio or inceptio) as an initiation, a change of social status ('I have made it, I am a doctor!')? As a magic performance? As far as the individual disputatio is concerned, interviews with various neodoctores demonstrate that this is perceived as a very stimulating experience. During the defence of the thesis, they feel they are scholars demonstrating their knowledge. In this sense, doctorands regard the disputation as their one chance to talk solely and exclusively about their work and ideas with experts in the field. 'It was a true passage ritual in which the original tension (during the defence) made way for relief and joy at the moment that the title of doctor was conferred – the ritual had functioned', a participant at a Dutch disputation ceremony noted.

There are other ways of looking upon the ritual. Quite a lot of candidates associate the doctoral process with endurance and hardship ('the essence of taking one's doctor's degree is suffering'), loneliness and isolation, for which self-discipline and perseverance are indispensable. For them the ritual, above all, is a *reward* after many years of efforts. According to a neoductor 'perhaps the most rewarding feeling of all is to finally be addressed as *Doctor*'. A Belgian neoductor said: 'After so much hard work, I deserved the title!'

As regards the *group ceremonies*, these are seen as attractive and inspiring. It is an occasion of 'crowning' the ones who have overcome the challenges. Also, it is a sense of celebration, a sense of accomplishment that merits the ceremonial. 'You are formally created a doctor only *once* in your life – unlike marriage, nowadays...- , so of course you go!', says a doctor of the European University Institute (Florence). The Rector of the University of Vienna went further and told the doctorands, that the graduation day is 'the most important day of your life. It is a day not of a conclusion, but of a beginning'.

When asked, neodectors all give more or less the same reasons for attending the doctorate ceremony: 'I am very proud of my doctor's title', 'It is a lovely tradition'; or:

'I come here because my family likes it so much', 'It is nice to see old friends again'. Also, the graduation is enjoyed as an esthetic experience.

Doctoral rituals belong to national cultures. An important characteristic is that countries are rather proud of their doctorate rituals. The French, for instance, are quite pleased with their disputatio (*soutenance de thèse*), and look down somewhat on the Dutch way. According to some French doctors, the Dutch disputation (duration: exactly 45 minutes) is just a ritual where only form matters, whereas the *soutenance de thèse* (no time limit) is reality, only concerned with substance. Some even talk about 'empty gowns' – they regard the Dutch defence as a play, a superficial performance during which, because of lack of time, challenging and thorough questions cannot be asked or answered. The Norwegians, too, are proud of their doctorate ritual, which includes a public trial lecture the day before the defence of thesis. The doctor's dinner afterwards is extremely solemn and formal – concerning rules and *préséance*, it is said to have taken the place of the wedding dinner.

The Polish, Austrians, Hungarians and Czechs, too, love their solemn (group) ceremonies – with a lot of music (national hymns are sung), gowns and use of Latin – which still more or less follow the 19th century Habsburg tradition. For the university of Cyprus, established in 1989, in 1996 special [doctor's] gowns were designed for the new, but 'traditional' festive graduation acts; inspiration for the form and colours was found in ancient Cypriot mosaics and sculptures. Istanbul University redesigned its graduation ceremony in 2001. The neodoctors get their diploma in front of an enormous picture of Kemal Atatürk while 'western' music is performed (Dvorak's Symphony of the New World and music of the film 'The last of the Mohicans').]

Conclusions

The conclusion can be drawn that, in the first place, the doctorate ritual – like other rituals – meets and satisfies human needs. Secondly, the graduation (including the disputatio) is seen as a way of expressing the identity and powers of the university. Thus, some emphasize the importance of representation, in the sense that academic rites show and sustain the public profile of the university. The Norwegian historian Fredrik Thue (convener of the Conference in Bergen) says: 'In Norway, the doctorate disputation is one of the occasions at which the university displays itself in the most ceremonious way'.

Moreover, the doctorate ritual functions as a strong corroboration of the university community. According to the former rector of the Free University of Berlin Peter Gaetgens, who [re-]introduced academic ceremonies, corporate identity of the universities is necessary. 'Togetherness is relevant', he says, 'Therefore we need to re-invent social cohesion – by academic ceremonies'. In the United States, the graduation ceremonies ('commencement') – which are mega-events – are used to create 'alumni-togetherness' (and find future sponsors, too).

Finally, graduation rituals belong to, and are part of, national cultures. As demonstrated above, these rites have their roots in the Middle Ages, but each culture

has created its own particular ceremony – attempting, where possible, to establish continuity with the historic past. This is understandable because the awarding of a doctoral qualification and title is intrinsically linked to the history of the universities. The result is a growing diversity of rituals. But these national traditions are seen as important values that one should cherish rather than change or abolish.

It may be clear: (national) doctoral rituals are important for the doctorands, their families and friends, the university and the country. Indeed, they seem to get more and more important. Therefore the conclusion can be drawn that, if the convergence of doctoral programmes (the contents of the doctorate) in Europe succeeds, a parallel convergence of doctorate rituals (the form) will nonetheless be difficult, if not impossible.

Stille wijkplaatsen? De Nederlandse universiteiten na 1876¹

Annemarieke Blanckesteijn - UU

De idee dat universiteiten ivoren torens zijn, waar in alle rust aan zuivere wetenschap gewerkt wordt, mag inmiddels als redelijk achterhaald worden beschouwd. Hoogleraren en studenten hebben altijd deel uitgemaakt van de gemeenschap; het kwam niet vaak voor dat academici zich volledig aan de maatschappelijke realiteit konden en wilden onttrekken. Zo namen hoogleraren soms stelling in kwesties die niet sec academisch waren, zoals bijvoorbeeld de theologen van de Vrije Universiteit bij de kerkscheuring van 1926. Gedurende de hele negentiende en twintigste eeuw zijn er genoeg voorbeelden van maatschappelijke betrokkenheid van studenten, zoals in het Toynbeewerk en bij het activisme van de jaren zestig van de twintigste eeuw.

De sprekers op het symposium Stille wijkplaatsen? De Nederlandse universiteiten na 1876 gingen in op de vraag in hoeverre de universiteiten als stille wijkplaatsen beschouwd mogen worden. Er werd gesproken over politieke en maatschappelijke veranderingen die tot de academische wereld doordrongen en over de manier waarop dergelijke ontwikkelingen de wetenschapsbeoefening konden beïnvloeden. De buitenwereld was en is wel degelijk aanwezig binnen de muren van de universiteit.

De Rector Magnificus van de Vrije Universiteit, Taede Sminia, stelde in zijn welkomstwoord dat er een duidelijke interactie is tussen universiteit en samenleving. De Vrije Universiteit, de plaats waar dit symposium plaatsvond, achtte hij daar een goed voorbeeld van. Zeker in haar beginperiode leverde de VU een bijdrage aan de emancipatie van het gereformeerde volksdeel. Universiteiten zijn volgens Sminia in de

¹ Zie pp. 78-80.

eerste plaats ontmoetingsplekken: niet alleen onderwijs en onderzoek, maar ook betrokken zijn bij de maatschappij is een kerntaak van de universiteit.

George Harinck ging later die middag in op de verhouding tussen de VU en de politiek in het interbellum. Deze werd voor een groot deel bepaald door de veranderende relatie tussen de VU en haar achterban.

Kuypers universiteit was niet opgericht als stille wijkplaats, maar stond net als zijn partij in dienst van het emancipatieproces van de gereformeerden. Zij financierden de universiteit in de verwachting dat de

instelling bekwame mensen uit eigen kring zou afleveren voor de samenleving en de politiek. Men beschouwde de VU als een middel om tegenwicht te bieden aan de liberale cultuur. Deze specifieke verbondenheid bepaalde het karakter en de inbedding van de VU en leidde tot een welhaast vanzelfsprekende maatschappelijke betrokkenheid. In het interbellum zorgden academische en ideologische ontwikkelingen voor spanningen in de houding van de VU jegens haar achterban en in haar positionering ten opzichte van de samenleving. Het academische karakter trad meer op de voorgrond: het theologische fundament werd als te beperkend ervaren. De VU kreeg meer voeling voor vraagstukken die buiten de eigen gemeenschap lagen, maar deze heroriëntering leidde tot distantiëring van de gereformeerde achtergrond. De VU was naar Kuypers pleidooi soeverein in eigen kring: vrij van de staat, maar tevens vrij van de kerk doordat het een wetenschappelijke instelling was. De gereformeerde gemeenschap zelf was ook een eenheid, dus was deze soevereiniteit aanvankelijk geen probleem. In eigen kring was de theologische faculteit altijd de belangrijkste geweest, maar door de toestroom van HBS'ers die vooral voor de rechtswetenschap en de letteren kozen kwam daar verandering in. In tegenstelling tot wat op het symposium communis opinio leek te zijn, namelijk dat de universiteiten helemaal geen stille wijkplaatsen waren, stelde Harinck dat aan de VU in het interbellum nu juist een poging werd gedaan om wetenschap en samenleving te scheiden. Dat had natuurlijk alles te maken met het feit dat de niet-theologen zich moesten ontworstelen aan de allesoverheersende greep van het gereformeerde

gedachtegoed, wanneer zij volwaardig wilden meedraaien in de 'gewone' wetenschappelijke circuits.

Ook Ronald van Raak richtte zich in zijn ochtendlezing op het interbellum en behandelde de politisering van Nederlandse filosofen in deze periode. Daarbij was differentiatie van het filosofische landschap een factor van betekenis. De wijsbegeerte had in het interbellum een vrij verzuild karakter: de verschillende stromingen hadden elk eigen verenigingen en tijdschriften. Mede door de ontwikkeling van de wijsbegeerte aan het begin van de twintigste eeuw raakten veel filosofen bij de politiek betrokken. De wijsbegeerte werd opgevat als levensleer, een leidraad voor de moderne samenleving. Zo waarschuwde de Leidse Hegeliaan Bolland met klem tegen de massasamenleving en de overheersende technologie. In het interbellum raakten ook Philip Kohnstamm en Herman Dooyeweerd nauw betrokken bij de politiek. Voor beiden gold dat hun politieke bemoeienis gebaseerd was op hun filosofische denkbeelden. Kohnstamm, bijzonder hoogleraar in de theoretische natuurkunde en de pedagogiek aan de UVA, was een uitgesproken verdediger van de parlementaire democratie en onderzocht de maatschappelijke voorwaarden daarvoor. Als pedagoog zag hij een grote rol weggelegd voor de politieke intuïtie van de burgers, als tegenwicht voor een paternalistische staat. Ook bij Dooyeweerd, hoogleraar rechtsfilosofie aan de VU, was er een duidelijk verband tussen zijn filosofische en politieke denkbeelden. Hij gaf leiding aan het wetenschappelijk bureau van de ARP en ontwikkelde hier zijn wijsbegeerte der wetsidee. Dooyeweerd was min of meer een partij-ideoloog die Kuypers idee van soevereiniteit in eigen kring filosofisch onderbouwde. Maatschappelijke wetssferen zoals kerk, economie en gezin hadden elk een bepaalde eigenheid die beschermd moest worden tegen een te interveniërende overheid. Met de opkomst van het Nazisme raakte Dooyeweerd er van overtuigd dat men, ondanks de scheiding van geesten die hij voorstond, samen pal moest staan tegen de bezetter. De politieke beweegredenen van de filosofen in het interbellum lag niet alleen in de wijsbegeerte zelf: door toenemende politisering en differentiëring was het moeilijk om zich niet uit te spreken. In dit geval leken de filosofische faculteiten in Nederland op stille wijkplaatsen omdat de strijd vooral geleverd werd tussen de verschillende wijsgerige organisaties. Deze hadden vanwege hun verzuilde karakter op hun beurt ook weer iets van een veilige haven omdat men aangesloten was bij een groep gelijkgestemden. In tijden van onrust was het voor filosofen welhaast onmogelijk om zich neutraal op te stellen. Politiek draaide om macht, filosofie om liefde voor de waarheid. In het interbellum konden de filosofen met deze schijnbare tegenstelling omgaan door de kennisverwerving voor te behouden aan de universiteiten en de liefde voor de waarheid te laten bloeien in de samenleving.

Barbara Henkes behandelde de wisselwerking tussen wetenschap en politiek aan de hand van de Volkskunde- en Taalatlas. Dit project was van Duitse origine. Gefinancierd door de Weimarregering wilde men door statistische onderbouwing de geografische ruimte bepalen en afbakenen. Duitse gebieden werden op deze manier wetenschappelijk geclaimd en het atlasproject werd zo een vorm van

identiteitspolitiek. Ook in Nederland kreeg het project navolging en het werd in 1930 geïnstitutionaliseerd door de oprichting van het 'Centraal Bureau voor Nederlandsche en Friesche Dialecten' van de KNAW. In 1934 kwam daar het Volkskundebureau bij en in 1948 het Naamkundebureau, dit alles onder de leiding van P.J. Meertens. Men hoopte een impuls te kunnen geven aan de ontwikkeling van de cultuurwetenschap en de door de moderniteit aan snelle veranderingen onderhevige samenleving in kaart te brengen. Inventariseren was één ding, interpreteren bleek een andere zaak te zijn. Doordat Meertens en de zijnen naar volledigheid streefden, moesten alle gegevens in een bepaald stramen passen. Men wilde de atlas baseren op onbevooroordeelde feitendocumentatie. Door zich zo sterk te richten op taal en cultuur leende het project zich voor nationalisme. Als Germaans overgangsgebied en door de methodologische voorsprong lag samenwerking met Duitsland voor de hand. Hoewel men het werken aan de atlas als puur wetenschappelijk beschouwde, was het gevaar van identiteitspolitiek wel degelijk aanwezig. In het Nederlandse academische klimaat beschouwde men de overheid en de wetenschap als twee aparte werelden. In brede kring heerste de opvatting dat wetenschap in rust en stilte geschiedde en door deze houding was de Nederlandse wetenschap niet goed voorbereid op de Duitse overheersing. Lijdelijk verzet was maar het beste. Meertens pleitte in 1940 voor het continueren van het atlasproject, ondanks de oorlog. Dat was mogelijk doordat de Duitse bezetters de atlas subsidieerden, waarschijnlijk niet met de intentie om de Nederlandse onafhankelijkheid te bevorderen. Het voorbeeld van de Volksatlas toont aan dat het voor wetenschappers cruciaal is om zich voortdurend te beraden op de vooronderstellingen waaruit men opereert en op de politieke en culturele context waarin men zich bevindt. De gedachte dat het latere Meertensinstituut een stille wijkplaats was, bleek een misvatting van de naamgever te zijn.

Christianne Smit sprak over het Toynbeewerk, dat ontstond in de jaren 1880 in het Londense East-End. Door publicaties over de misstanden aldaar ontstond het besef dat er niet alleen door de overheid, maar ook door burgers maatregelen getroffen moesten worden. Arnold Toynbee uit Oxford stelde voor om een aparte locatie in de achterbuurten te creëren, zodat wetenschappers een uitvalsbasis hadden om daar onderzoek te kunnen doen. Wanneer studenten en armen tijdelijk samenleefden, zou dit voor beide groepen goed zijn. Na Toynbee's dood werd in zijn geest Toynbeehall opgericht, waar allerlei lezingen en activiteiten voor de bevolking werden georganiseerd en waar studenten hun academische kennis en idealen in de praktijk konden brengen. Het was een sociaal experiment om een brug te slaan tussen arm en rijk. In veel landen werden gelijkgezinde organisaties opgericht, zo ook in Nederland. Al eerder waren hier initiatieven ondernomen 'ter verheffing van het volk', zoals de Maatschappij tot Nut van het Algemeen en de Arbeidsenquête. Ook studenten en hoogleraren deelden in de bezorgde stemming en in Amsterdam en Leiden richtten studenten bijvoorbeeld leesclubs voor arbeiders op. Voor de studenten was dit een proces van persoonlijke bewustwording: men hielp mee aan de 'geestelijke en zedelijke verheffing' van de arbeiders vanuit het gevoel dat men een

maatschappelijke plicht had door een geprivilegieerde achtergrond. De Leidse hoogleraar rechtsgeleerdheid Willem van der Vlugt sprak van een 'erschuld van gentlemen'. Ook in Amsterdam waren er plannen voor een Toynbeehall en in 1892 werd in de Jordaan 'Ons Huis' opgericht. Toch was de participatie van Nederlandse academici in dergelijke projecten minder groot dan in Londen. Men vroeg zich af of de studenten voldoende gevormd waren voor dit onderwijs en er werd soms gewaarschuwd dat wanneer de arbeiders beter onderwezen werden dit ten koste zou kunnen gaan van de studenten. In 1908 waren er in Nederland ongeveer vijftig Toynbeeverenigingen, maar het werkzame aandeel van academici daarin was te verwaarlozen. Wel vond in deze periode de opkomst van de Open en Volksuniversiteiten plaats. De eerste Volksuniversiteit werd in 1913 in Amsterdam opgericht en dit initiatief werd in andere steden snel overgenomen. Zowel bij het Toynbeewerk als bij de Volksuniversiteit werden wetenschappelijke waarden ingezet als middel om de kloof tussen arm en rijk te verkleinen en de onderlinge relaties te verbeteren vanuit de gedachte dat hoogleraren en studenten een rol konden spelen bij het oplossen van maatschappelijke problemen.

Agnes de Jong, Pieter Caljé en Piet de Rooy behandelden het maatschappelijk engagement van studenten vanaf de tweede helft van de negentiende tot en met de jaren zestig van de twintigste eeuw. Aan de hand van enkele studentenbladen liet Agnes de Jong zien dat de verenigingen, ondanks de verzuiling binnen de studentenwereld in de periode 1930-1960, duidelijk naar samenhang binnen de studentenwereld streefden. Zo werd in 1934 een landelijke conferentie gehouden voor alle studentenverenigingen waar de Nederlandse volkseenheid centraal stond. Studentenverenigingen waren naar milieu georganiseerd, maar in universiteitssteden werd veel gedaan om eenheid binnen de studentenwereld te bevorderen. Daarbij speelden ook de studentenbladen een rol. In het Groningse blad Clercke Cronicke was er plaats voor alle verenigingen, hoewel het corps wel altijd de voorpagina vulde. Het Amsterdamse *Propria Cures*, opgericht in 1890, wilde een forum zijn voor alle studenten. Er werden niet alleen artikelen gepubliceerd over het studentenleven, maar ook over politiek en maatschappelijke vraagstukken. Door de felle en scherpe stellingname werd *Propria Cures* in de Tweede Wereldoorlog tijdelijk opgeheven.

Pieter Caljé ging in op de wijze waarop studenten aan het einde van de negentiende eeuw betrokken waren bij politiek. Volgens hem moet dat gezien worden vanuit de gedachte dat studentengeschiedenis voor alles jeugdgeschiedenis is. Men identificeerde zich ten opzichte van een volwassenencultuur waar men als student nog niet bij hoorde. Vanaf de tweede helft van de zeventiende eeuw waren studenten in de samenleving zichtbaar als aparte groep. Men hield parades op feestdagen en het groepsbesef kwam aanvankelijk tot uiting in de vorming van nationes. Later ontstond echter ook een politiek engagement, bijvoorbeeld in de vrijkorpsen. Een goed voorbeeld is ook de betrokkenheid van de Utrechtse studenten bij de Patriottenbeweging. De studentencultuur vond eveneens aansluiting bij de burgerlijke genootschapcultuur: veel studenten waren in de eerste helft van de negentiende eeuw

lid van genootschappen. Tussen 1650 en 1850 participeerden studenten als groep in de uitingvormen van de volwassen elite: het waren voorzichtige uitstapjes naar de cultuur waar men, eenmaal afgestudeerd, bij zou gaan horen. Na 1850 veranderde deze verhouding tussen studenten- en volwassenencultuur. Door een nieuw gevoel van superioriteit trokken de studenten zich wat meer terug in een zelfgekozen isolement. Men voelde zich verheven boven alles wat niet-student was en het kwam regelmatig tot conflicten tussen burgers en studenten. Een ontspannen omgang met volwassenen was niet goed mogelijk; de buitenwereld was een andere wereld. Dit betekende niet, dat studenten totaal geen oog meer hadden voor wat er zich afspeelde in de politiek en de maatschappij, maar wel dat de vorm van het engagement veranderde. Namen de studentenvrijkorpsen voorheen nog de wapenen op om het land te verdedigen, na 1850 ging men binnen de studentenwereld op een speelsere manier met politiek om. Pieter Caljé toonde foto's van de diesvieringen van het Groningse corps uit de laatste twee decennia van de negentiende eeuw, waarop politieke kwesties op carnavaleske wijze uitgebeeld werden. Op een studentikoze manier werd aan de toeschouwers getoond wat er op dat moment in de politiek speelde, zonder dat de studenten daar duidelijk stelling in namen. Ook maatschappelijke kwesties die niet direct politiek geladen waren, werden binnen de studentenverenigingen niet onbesproken gelaten. Hoewel er in de studentencultuur na 1850 een verschuiving optrad van volwassen- naar jeugdcultuur, betekende dit niet dat de studenten zich helemaal terugtrokken uit de samenleving. Er was nog steeds sprake van maatschappelijk engagement, maar in een andere vorm dan weleer. De sociëteit was vrij geïsoleerd, maar geen stille wijkplaats.

Ook Piet de Rooy benadrukte het feit dat studentengeschiedenis jeugdgeschiedenis is. Net als aan het einde van de negentiende eeuw was er in de jaren zestig van de twintigste eeuw sprake van een herdefiniëring van de studentencultuur. Het aantal studenten was in korte tijd enorm toegenomen en de fase van 'student zijn' werd beschouwd als een tussenstadium, waarin men zich legitiem bezig kon houden met het oeverloos uitgraven van de eigen persoonlijkheid, naast het incidenteel bijwonen van colleges. Er was een afkeer van de wetenschap en de universiteit: hoogleraren waren overmatig gespecialiseerd en bekrompen. De meeste studenten waren echter wel overtuigd van hun eigen intelligentie. Maatschappelijk engagement paste goed bij het 'student zijn' en werd aangegrepen om hervormingen in het ouderwetse universitaire bestel door te voeren. In 1963 werd de studentenvakbeweging SVB opgericht. Het was gewoon om jong te zijn, maar bijzonder om student te zijn, vandaar dat de belangen van studenten apart behartigd moesten worden. De hervormingsdrang uitte zich niet alleen in eindeloze vergaderingen over democratisering van de universitaire bestuursstructuur, maar ook in actievoeren, zoals de Maagdenhuisbezetting. De roep om inspraak kwam op in een periode waarin het giste in de academische wereld: in andere landen vonden ook studentenrevoluties plaats en de universiteiten leden onder de explosieve groei. Het falen van universitaire besturen om in te spelen op de snelle ontwikkelingen was een

uitnodiging voor de studenten om het veranderingsproces aan te jagen. In deze onrustige periode bevonden de studenten uit arbeidersgezinnen zich in een dubbele positie. Voor hen was de weg naar de universiteit meestal niet gemakkelijk geweest. Hoewel ze wel in de democratiseringsbeweging werden opgenomen, waren de idealen die veel studenten aanhingen niet direct de hunne, want dat zou betekenen dat ze zich solidair verklaarden met hun eigen arbeidersachtergrond. Het 'arbeiderisme' van veel studenten werd vanuit een luxe positie nagestreefd, waarbij ze weinig te vrezen hadden. Door als groep, tegen het establishment in, dergelijke idealen te bevechten is de studentencultuur van de jaren zestig een duidelijk voorbeeld van jeugdgeschiedenis.

Verschillende malen kwam tijdens de discussies de vraag naar voren hoe de politieke betrokkenheid van academici gedefinieerd moest worden. Was dit alleen staatkundige belangstelling of moest het begrip in ruimere zin beschouwd worden? Uit de lezingen bleek dat het overgrote deel van het engagement toch vooral maatschappelijk van aard was. Door het tussenstadium waarin studenten verkeerden, kon men wel kennismaken met politiek, maar echte keuzes maken hoorde bij het volwassen leven dat onvermijdelijk volgde na de studie.

Het was duidelijk, dat universiteiten en wetenschappelijke instellingen altijd betrokken zijn en waren bij wat er zich buiten hun muren afspeelt. De bestempeling van 'stille wijkplaats' is niet terecht; veeleer kan men, om Barbara Henkes te citeren, spreken van 'luide broedplaatsen'.

Digitaal Album Promotorum (DAP)

Alle Utrechtse gepromoveerden vanaf 1636 online

Annemarieke Blankesteijn - UU

In februari 2005 is aan de Universiteit Utrecht het project Digitaal Album Promotorum (DAP) van start gegaan. DAP is een database die informatie ontsluit van alle Utrechtse gepromoveerden vanaf 1636, het stichtingsjaar van de Universiteit Utrecht.

In DAP zijn gedetailleerde gegevens van ongeveer 20.000 Utrechtse gepromoveerden te raadplegen. Het gaat daarbij niet alleen om naam, levensjaren en de geboorteplaats maar ook om gegevens die samenhangen met de promotie zoals de titel van het proefschrift, de datum, de naam van de promotor, de promotievorm en welk doctoraat er is toegekend. Tevens wordt bij veel gepromoveerden aanvullende informatie verstrekt over de verdere levensloop. Als basis voor DAP dienen, naast de catalogus van de Universiteitsbibliotheek:

F. Ketner, *Album Promotorum, qui inde ab anno MDCXXXVI usque ad annum MDCCCXV in Academia Rheno-Trajectina gradum doctoratus adepti sunt* (Utrecht, 1936).

J.G. van Cittert-Eymers, *Album Promotorum der Rijksuniversiteit Utrecht 1815-1936 en Album Promotorum der Veeartsenijkundige Hoogeschool 1918-1925* (Leiden, 1963).

De gegevens uit de bibliotheekcatalogus worden constant getoetst aan deze bronnen en aan de originele dissertaties. In de toekomst moet de database de Alba van Ketner en van Van Cittert-Eymers vervangen.

DAP is momenteel nog volop in ontwikkeling. Er is begonnen met invoeren vanaf 1815, het jaar waarin de Utrechtse universiteit een rijksuniversiteit werd. De database zal jaar voor jaar worden aangevuld. Het project wordt, met dank aan het K.F. Heinfonds, uitgevoerd door Igitur (de elektronische publicatiedienst van de Universiteitsbibliotheek Utrecht) en staat onder auspiciën van prof.dr. Leen Dorsman namens de Commissie Geschiedschrijving UU.

Studenten en gepromoveerden

In DAP staan de gegevens van alle Utrechtse gepromoveerden, maar niet van alle Utrechtse studenten. Het is dus geen Album Studiosorum. Waarschijnlijk zal nooit precies achterhaald kunnen worden hoeveel studenten de Universiteit Utrecht vanaf 1636 bezochten: tot 1795 waren studenten namelijk niet verplicht om zich officieel in te schrijven, behalve wanneer men wilde promoveren.

De theologische faculteit van de Universiteit Utrecht trok altijd veel studenten. Veel theologen promoveerden echter niet, omdat voor het predikantsambt de promotie niet noodzakelijk was. Het was gebruikelijk dat men bij de provinciale kerkenraad een examen aflegde. Het belang van de theologische faculteit voor de Universiteit Utrecht komt daardoor niet ten volle tot uiting in DAP.

Utrechtse universiteitsgeschiedenis op internet

De Universiteit Utrecht is de eerste universiteit in Nederland die de gegevens van haar gepromoveerden digitaal ter beschikking stelt. DAP is vrij toegankelijk voor iedereen die, al dan niet professioneel, belangstelling heeft voor de geschiedenis van de Universiteit Utrecht. Doordat DAP de gegevens bevat van ongeveer 20.000 gepromoveerden, kan de database aan universiteitshistorici nieuwe inzichten verschaffen over bijvoorbeeld trends en varianten in het promoveren. Ook bij genealogisch en sociaal-historisch onderzoek kan DAP een nuttig hulpmiddel zijn. Momenteel wordt de meeste energie gestoken in de invoer van een substantieel deel van de promoties; in de nabije toekomst zal de database worden uitgebreid met (statistische) bewerkingsmogelijkheden. Dan zal het mogelijk zijn om bijvoorbeeld in één oogopslag het aantal promoties per hoogleraar en per faculteit te zien.

DAP ontsluit meer dan de basale promotiegegevens. Naast het verrijken van de bestanden met biografische gegevens, is het de bedoeling om in ieder geval de proefschriften digitaal beschikbaar te stellen van de gepromoveerden die in Utrecht hoogleraar zijn geworden of die anderszins een belangrijke rol hebben gespeeld in de wetenschap of in het maatschappelijk leven. De digitale proefschriften van onder meer G.J. Mulder, C.H.D. Buys Ballot en anderen zijn dan vanuit DAP te raadplegen. DAP is niet het enige project dat zich op de digitale ontsluiting van de Utrechtse universiteitsgeschiedenis richt: het is reeds mogelijk om een virtuele rondgang langs de hooglerarenportretten in het Academiegebouw te maken en om full-text publicaties van bepaalde Utrechtse hoogleraren te bekijken. Op de website van het Universiteitsmuseum, dat de collectie hooglerarenportretten beheert, zijn biografieën en portretten van veel hoogleraren te vinden. Voor aanvullende informatie over de geschiedenis van de Universiteit Utrecht is er BiGUU (Bibliografie betreffende de Geschiedenis van de Universiteit Utrecht). BiGUU is een bibliografisch gegevensbestand waarin momenteel ongeveer 10.000 titelbeschrijvingen van boeken en artikelen over de geschiedenis van de Universiteit Utrecht zijn opgenomen. Bovenstaande projecten richten zich vooral op de hoogleraren. Met DAP komt nu tevens een ander, niet onbelangrijk deel van de universitaire populatie aan bod.

Links

DAP (Digitaal Album Promotorum): <http://dap.library.uu.nl>

F. Ketner: *Album promotorum, qui inde ab anno MDCXXXVI usque ad annum MDCCCXV in Academia Rheno-Trajectina gradum doctoratus:*
http://digbijzcoll.library.uu.nl/nl/lees_gfx.asp?W=On&BoekID=113

BiGUU (Bibliografie betreffende de Geschiedenis van de Universiteit Utrecht):
<http://www.library.uu.nl/biguu/>

Portrettengalerij van Igitur met biografieën, bibliografieën en digitale publicaties van vooraanstaande Utrechtse hoogleraren: <http://portretten.library.uu.nl/>

Een virtuele rondgang langs de hooglerarenportretten in de Senaatszaal van het
Academiegebouw: <http://www.uu.nl/uupublish/collecties/senaatszaalacade/5207main.html>

Hooglerarenportretten van het Universiteitsmuseum met aanvullende biografische
informatie: <http://www.uu.nl/uupublish/collecties/geschiedenis/4266main.html>

Voor informatie over DAP kunt u contact opnemen met prof.dr. Leen Dorsman:
Leen.Dorsman@let.uu.nl

Annemarieke Blankesteijn verzorgt de invoer en controle van de gegevens in de
database: A.A.J.Blankesteijn@students.uu.nl.

Van Romantiek naar wetenschap: een hobbelig parcours. Een eeuw mediëvisten aan de Gentse universiteit (1817-1914)

Centrale Bibliotheek van de Universiteit Gent, van 25 februari tot 25 maart 2005

Uit: www.einhard.UGent.be

Van 25.02.2005 tot 25.03.2005 loopt in de Centrale Bibliotheek van de Universiteit Gent de tentoonstelling "Van Romantiek naar wetenschap: een hobbelig parcours. Een eeuw mediëvisten aan de Gentse universiteit (1817-1914)", georganiseerd door het Einhard Onderzoeksinstituut voor Middeleeuwse Studies.

De tentoonstelling belicht 17 Gentse professoren, benoemd in de periode 1817-1914, die zich met middeleeuwse studies hebben ingelaten. Zowel historici, kunsthistorici, literatuurwetenschappers als filologen passeren de revue. Het is de bedoeling te laten zien hoe, zowel in het onderzoek als in het onderwijs, de overgang van romantiek naar positivisme, van een literair beschouwende benadering naar een objectieve, wetenschappelijk gefundeerde analyse van feiten en gebeurtenissen, een zaak was van vallen en opstaan, tot in 1890 met een grootscheepse programmahervorming een vernieuwd curriculum werd ingevoerd waarbij kritisch professionalisme centraal stond.

Het initiatief is het resultaat van een samenwerking tussen het Einhard Instituut, het Archief van de Universiteit Gent en de Centrale Bibliotheek. In het kader van de tentoonstelling zal een begeleidende publicatie verschijnen, met daarin: een inleiding, korte biografische nota's over de 17 professoren, met telkens een lijst van de tentoongestelde stukken.

De tentoonstelling, een initiatief van de voltallige stuurgroep, werd gerealiseerd door Martine De Reu, Joris Reynaert, Lara Sels, Tim Soens, Henrica Van Deyck, Jacques Van Keymeulen en ondergetekende (stuurgroepleden) en door Elienne Langendries (ARUG), Mieke Van Herreweghe en Walter Prevenier (leden). De rode draad van deze tentoonstelling "Van romantiek naar wetenschap: een hobbelig parcours" danken we trouwens aan deze laatste.

Inleiding uit de wandelgids voor de tentoonstelling (em. Prof. dr. Walter Prevenier)

De beoefening van de mediëvistiek aan de Universiteit Gent tijdens de eerste honderd jaar van haar bestaan, vanaf de stichting in 1817 tot aan de Eerste Wereldoorlog, volgde nauwgezet de ontwikkelingen in de menswetenschappen in de rest van Europa. In essentie kwam het proces neer op een verschuiving van romantiek naar positivisme, waarbij de klemtoon in de eerste fase op een literaire, filosofische en beschouwende aanpak lag, in de tweede periode op een 'harde' en objectieve analyse van feiten en gebeurtenissen, niet gebonden door wijsgerige, culturele en ideologische uitgangspunten. Concreet beantwoordden de Gentse professoren natuurlijk nooit volledig aan het ene of het andere stereotiep, en vertoonden ze doorgaans kenmerken van zowel de ene als de andere vorm van wetenschapsbeoefening. Bovendien was de

evolutie noch eenduidig, noch rechtlijnig. Vandaar de titel van deze tentoonstelling: 'Van Romantiek naar Wetenschap: een hobbelig parcours'.

In de beginjaren, van 1817 tot circa 1840, waren inderdaad in Gent tegelijkertijd docenten actief die beantwoordden aan het filosofische, literaire en essayistische prototype, en onderzoekers die reeds een vroege weg van historische kritiek en filologische methodiek bewandelden. Tot de eerste groep van enthousiaste kinderen van de Duitse en de Franse romantiek, behoorde de eerste titularis van de Nederlandse literatuurstudie te Gent (1818-1830), de uit het Noorden overgekomen Joannes Matthias Schrant, een vrij progressief katholiek priester, die zich er niet voor behoefde te schamen in zijn inaugurale rede te stellen dat zijn onderwijs geen wetenschappelijke bedoelingen had, en enkel de promotie van de Nederlandse landstaal en de welsprekendheid nastreefde. Hij beperkte zich tot het praktijkgericht opleiden van theologen en juristen, een doelstelling waarin hij overigens behoorlijk geslaagd is, althans tot hij bij de omwenteling van 1830 met de noorderzon vertrok om verder in Leiden te gaan doceren. In die vroege fase kwamen evenwel ook hoogleraren van een totaal ander slag voor, 'erudieten' die hun rationele honing puurden uit de traditie van de Franse encyclopedisten, de Duitse Aufklärung, de rechtshistorische school van Friedrich Karl von Savigny en van de vroege Duitse filologen Jacob Grimm, Hoffmann von Fallersleben en Karl Lachmann, wiens beroemde methodologie uit 1831 dateert. Tot dat type behoorden figuren als rechtshistoricus Leopold Warnkoenig en filoloog en historicus Constant-Philippe Serrure. Bij hen zien we de eerste opstoot van bronnenkritiek, kritische tekstedities en een niet-literaire aanpak aan de Gentse universiteit in de jaren 1830.

Deze vroege lente van de eruditie duurde echter niet lang. De verklaringen daarvoor zijn veelvuldig, en ten dele toevalligheden. Warnkoenig keerde in 1836, ontgoocheld over de onderwijspolitiek in het jonge België, terug naar zijn Duitse vaderland. Serrures voorstel tot invoering van universitair onderwijs in de hulpwetenschap van de diplomatiek als instrument van een kritische lectuur van de bronnen kwam in 1835 duidelijk een generatie te vroeg, en Serrure was ook niet de meest geschikte diplomaat om dergelijke plannen te doen slagen. In zijn onderwijs in de geschiedenis van de 'Vlaamse' letterkunde legde hij overigens minder de klemtoon op filologische aspecten dan op de maatschappelijke betekenis van de moedertaal. Kortom, de innovaties van 1830-1838 waren een afgebroken revolutie van het onderwijs- en onderzoekspatroon, zoals de befaamde hoogleraar in de Rechten, François Laurent, terugblikkend in 1854, lucid opmerkte. Na 1840 vertoefde Gent nog voor lange tijd volkomen in de ban van de volle romantiek. Hoogleraren in de Geschiedenis zoals Henri Moke en Pierre Albert Lentz dweepten met het eigen glorierijke nationale verleden, zoals Jules Michelet in Frankrijk het hen voordeed, en in de lijn van de Duitse Volksgeist-theorie. Moke flirtte met de idee van het ras, met Walter Scott en Hippolyte Taine. Lentz aarzde niet zijn korte 'Histoire de Flandre' te beschouwen als een pleidooi voor de herleving van een Vlaanderen dat het

middeleeuwse verleden waardig zou zijn, en bestempelde deze ambitie als een 'hoge opdracht' die voortvloeide uit de Voorzienigheid.

Tussen 1850 en 1880 ontloek echter in heel Europa 'le temps où l'histoire se fit science': een benadering die dicht bij de historische roman stond, verschoof naar een gestrengte kritische analyse van het verleden. Het kernstuk van de kritische aanpak was ongetwijfeld het model van het 'seminarie-onderwijs', in Duitsland ontwikkeld door onder meer Leopold von Ranke vanaf 1833, een pedagogische innovatie waarbij de hoogleraar zeer concreet zijn studenten rond een tafel de technieken van het kritisch lezen en interpreteren van bronnen leerde. Een vroeg symptoom van deze vernieuwing treffen we te Gent aan bij de bescheiden en schier vergeten historicus Pierre J. Wouters. Enerzijds schreef hij nog, in 1847-1848, een historisch gedicht over de Slag van Gavere en romantisch proza over Jan Hyoens, vol pathos en naïef nationalisme, anderzijds doceerde hij in 1883 niet enkel ex cathedra de geschiedenis van België, maar ook een cursus geschiedenis van de geografie in de Middeleeuwen, en een practicum 'de recherches scientifiques sur l'histoire du moyen âge'. Deze verfrissende pedagogische invalshoek was eigenlijk een product van de lerarenopleiding waarin Wouters zich kon uitleven, de zogenaamde 'sections normales flamandes, annexées à l'université'. De betekenis van deze Vlaamse 'normaalfdelingen', die van 1883 tot 1890 fungeerden als een nevenopleiding van de Gentse universiteit, mag niet worden onderschat. Men doceerde er praktische oefeningen, gesteund op analyse en interpretatie van bronnen, en ze waren een rechtstreekse aanloop tot het volwaardige seminariesysteem dat via de wet van 1890 in de eigenlijke Gentse Faculteit Letteren werd ingevoerd. Een tweede overgangsfiguur, die de grote vernieuwing na 1880 aankondigde, was Jacques (Jacob) Heremans. Hij doceerde Vlaamse letterkunde tussen 1864 en 1883, maar introduceerde tevens als volwaardig filoloog het Gotisch en de Oudgermaanse dialecten aan de Gentse Alma Mater.

Bij de historici kwam de grondige en definitieve vernieuwing er aan met Paul Fredericq (die aan het Gents atheneum les kreeg van Pierre Wouters), met Henri Pirenne (die in Luik onder meer Fredericq als docent had), en met kunsthistoricus Georges Hulin de Loo. Met hen trad vanaf de jaren 1880 in Gent de generatie van de echte kinderen van Ranke aan. Hun model kwam uit de Duitse en Franse universitaire tradities. Fredericq schreef er enthousiast over na herhaalde studiebezoeken aan Duitse, Scandinavische en Britse universiteiten en aan de Parijse Ecole Pratique des Hautes Etudes (opgericht in 1868). Pirenne ging seminarielessen volgen in Parijs, Leipzig en Berlijn. Zijn leermeester Godefroid Kurth had al in Luik met het seminariemodel geëxperimenteerd vanaf 1874. In Gent werd het seminariesysteem ingevoerd door Fredericq in 1883 en door Pirenne in

1886. Spoedig vonden de hulpwetenschappen naar Duits en Frans model ingang, gedoceerd door Pirenne voor de diplomatiek, door Victor van der Haeghen voor de paleografie. Zelfs deze laatste, part-time docent en in de eerste plaats een bescheiden archivaris, had na zijn Gentse en Luikse opleiding gestudeerd in Heidelberg, Leipzig, Berlijn en Parijs. Pirenne was nochtans niet louter een gangmaker van het positivisme en de vaktechnieken. In zijn contacten met Karl Lamprecht was hij geboeid geraakt door diens 'feeling' voor de onpersoonlijke en de collectieve krachten in de geschiedenis. Het bracht Pirenne er toe al vroeg, in 1918, te pleiten voor een integratie van de historische wetenschap met de sociale wetenschappen, sociologie en psychologie. Zijn talent voor een comparatieve aanpak verklaart de nog steeds niet tanende fascinatie die zijn 'Mahomet et Charlemagne' nog steeds in de vakwereld uitoefent. De genese van dit 'magnum opus', vanaf 1889 tot 1937, kan men stap voor stap in deze tentoonstelling volgen. De wetenschappelijke nalatenschap van Hulin de Loo moge dan wel bescheidener zijn – hoewel hij betrekkelijk weinig publiceerde, wordt hij nog steeds vlijtig geciteerd – zijn enthousiasme voor de kritische trend in het kunsthistorische bedrijf had een groot pedagogisch impact op zijn studenten; zelfs zijn collega De Vreese kwam bij hem met profijt lessen volgen.

Ook bij de filologen aan de Gentse Universiteit voltrok zich tussen 1880 en 1914 heel nadrukkelijk het *aggiornamento* van de overgang van romantiek naar wetenschap en moderne eruditie, met de anglist Henri Logeman (docent vanaf 1890), de classici Franz Cumont (1892) en Joseph Bidez (1895), de neerlandicus Willem De Vreese (1895) en de romanisten Albert Counson en Fernand Severin (1907), als zovele kinderen van Jacob Grimm en Karl Lachmann. Zoals bij de historici was de succesvolle vernieuwing bij de filologen vooral te verklaren door het feit dat ze door studieverblijven in het buitenland geconfronteerd waren geweest met methodes en met benaderingen die niet steeds in België gebruikelijk waren. Logeman deed een postgraduaat in Londen en Oxford, Cumont (onder meer bij de grote Mommsen) in Berlijn en Wenen, Bidez in Berlijn, De Vreese in Leiden, Counson in Halle (Duitsland).

De anglist Logeman bracht, op het breukvlak van de vernieuwing der menswetenschappen, van 1890 tot 1929, inderdaad nieuw bloed in de filologische opleiding te Gent, al was het maar omdat hij Nederlander was, en een stevig onderbouwde aanpak omdat hij naast zijn gedegen Utrechtse traditie ook de recente wetenschappelijke verworvenheden uit zijn Engelse studietijd meebracht. Hij bezorgde niet enkel kritische edities van Oudengelse teksten, maar bestudeerde ook Marlowes *Dr. Faustus* en analyseerde ook Shakespeares *Hamlet*. Bovendien was hij een creatief en vroeg beoefenaar van de comparatieve literatuurwetenschap: hij vergeleek *Everyman* met *Elckerlyc*, en Caxtons Middelenengelse vertaling van *Reynaert die Vos* met het Vlaamse origineel. Tenslotte introduceerde hij te Gent ook de opleiding scandinavistiek.

Hoewel de classici Franz Cumont (1892) en Joseph Bidez (1895) hoofdzakelijk actief waren op het terrein van de Oude Geschiedenis, waren ze evenwel mediëvisten

op het vlak van de Byzantinistiek. Nog belangrijker waren hun inspirerend voorbeeld als moderne filologen en de interactie met hun Gentse collegae in de geschiedenis en de andere filologieën. Met leermeesters als Theodor Mommsen en Hermann Diels vonden Cumont en Bidez aansluiting bij de Duitse *Altertumswissenschaft*, die precies rond 1900 een hoge vlucht nam. Hun filologische en historische publicaties – van fundamenteel bronnenonderzoek en handschriftencatalogen tot tekstkritische studies, edities en ruim gedocumenteerde historische syntheses – ademen de geest van de triomferende kritische methode en tonen de opmars van de hulpwetenschappen en de interdisciplinariteit. In cursussen als 'filologische oefeningen Grieks' en 'historische kritiek toegepast op de Oudheid' kon hun benadering ingang vinden bij hun Gentse studenten.

De neerlandicus Willem De Vreese, benoemd in 1895, is een vroeg prototype van de moderne filoloog. Hij was succesvol actief zowel in de letterkunde, met een studie over Jan van Boendale, als in de handschriftenkunde en in de zuivere taalkunde. Deze knowhow had hij met name verworven door vier jaar te fungeren als medewerker van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* te Leiden. Zijn onvolprezen verdienste is het opzetten van een databank 'avant la lettre' voor middelnederlandse handschriften, de *Bibliotheca Neerlandica Manuscripta*, een apparaat dat door omstandigheden in 1938 in de universiteit van Leiden werd ondergebracht, maar nu ook digitaal consulteerbaar is.

Bij de romanisten was het parcours behoorlijk hobbelig. De dichter Fernand Severin en de filoloog Albert Counson, samen benoemd op 1 oktober 1907 in opvolging van Ernest Discailles, na een hevige polemiek die letterkundigen tegenover "zuivere" filologen stelde, belichaamden allebei de overgang, zij het langs uiteenlopende en nogal onverwachte wegen. Severin, in oorsprong geneigd tot een romantisch-literaire aanpak, corrigeerde die naderhand met eruditie en introspectie, terwijl Counson, vrij streng positivist van nature, deze aanpak vanaf 1914 grotendeels de rug toekeerde om van het romantisch nationalisme zijn hoofdidee te maken. In de woelige maatschappelijke context van de vernederlandsing van de universiteit verdedigde hij met hart en ziel, in lezingen, boeken en onderwijs, "la cause du français". Maar ook nadien heeft Counsons leermeester, Hermann Suchier, een blijvende stempel blijven drukken op de Gentse traditie van de historische taalkunde van het Frans.

Dankzij deze gunstige constellatie van wetenschappelijk gelijkgestemden draaide de Gentse Faculteit Letteren in 1890 definitief de bladzijde om van literaire Spielerei en van veredelde vulgarisatie naar kritisch professionalisme, door de invoering van een vernieuwd studieprogramma waarin praktische oefeningen en een doctoraat met proefschrift bovenaan op de agenda stonden. De 19de-eeuwse mediëvisten die in deze tentoonstelling van onder het stof van de relatieve vergetelheid werden gehaald, waren vogels van heel divers plumage. Enkelen waren ivoren-toren-geleerden, afstandelijke erudieten, of mannen (nog geen vrouwen) van grote wijsheid. Sommigen verwekten in de strijd om de vernederlandsing van de Gentse universiteit opschudding door hun

radicale posities en werden soms zelfs door hun studenten naar buiten gedragen; anderen vielen op door hun gematigde houding. Nog anderen bleken niet opgewassen tegen de aartsmoeilijke taak van rector. Enkel en enkele engageerden zich voor het behoud van het Gents stedelijk historisch patrimonium. Met andere woorden, niets menselijks was hun vreemd. Gent

Entre Ciel et Terre – Tussen hemel en aarde

Planétarium de l'Observatoire Royal de Belgique - Planetarium van de Koninklijke Sterrenwacht van België, Brussel, van 15 mei tot 31 augustus 2005

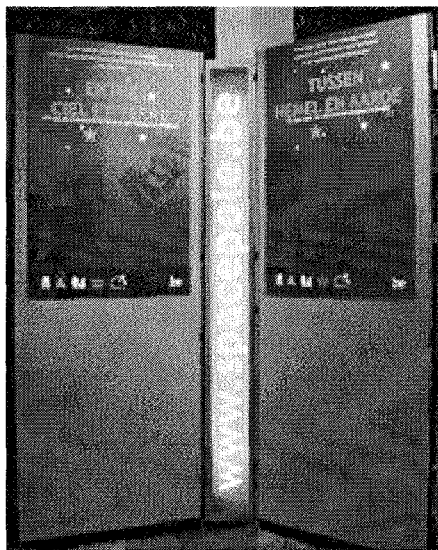
Uit: www.planetarium.be/expo.html

Dans le cadre du 175ème anniversaire de la Belgique, les 3 instituts du Pôle Espace et le Planétarium de l'Observatoire royal présentent l'exposition "Entre Ciel et Terre, 175 ans de sciences de la Terre et de l'Univers en Belgique".

L'exposition retrace l'histoire de l'Observatoire royal de Belgique, d'où naquit premièrement l'Institut royal Météorologique, duquel se détachera ensuite l'Institut d'Aéronomie Spatiale de Belgique : une histoire dont l'origine se situe à la même époque que la naissance de la Belgique.

Le visiteur pourra suivre les aventures passionnantes de ces trois instituts: l'installation initiale de l'Observatoire à Saint-Josse-ten-Node, son déménagement vers Uccle en 1890, les premières prévisions météorologiques, les premiers vols d'astronautes belges et les nombreuses recherches scientifiques basées sur les satellites et sondes spatiales. Le parcours historique comprend nombre d'objets surprenants et une sélection d'événements marquants de la riche histoire des trois instituts et du Planétarium.

Le présent n'est pas pour autant oublié. Le visiteur pourra observer l'activité du Soleil, tester ses connaissances sur l'Univers et découvrir peut-être son propre astéroïde. Il pourra également visualiser les séismes qu'il peut causer en faisant vibrer

le sol, admirer les maquettes d'engins spatiaux à l'échelle, découvrir comment on détermine l'heure ou encore comprendre quelques ficelles des prévisions météorologiques. Le visiteur pourra ensuite, selon les heures, se laisser emmener vers la planète Saturne et ses anneaux, grâce au nouveau spectacle du Planétarium.

L'exposition sera ouverte du 15 mai au 31 août 2005, de 9h à 16h30 (dimanche de 13h30 à 18h), tous les jours sauf le samedi. L'exposition est gratuite, le spectacle du Planétarium est au tarif habituel.

In het kader van de 175ste verjaardag van België presenteren de drie instituten van de Pool Ruimte en het Planetarium van de Koninklijke Sterrenwacht de tentoonstelling "Tussen hemel en aarde", 175 jaar aard- en ruimtewetenschappen in België.

De geschiedenis van de Koninklijke Sterrenwacht van België, waaruit zich eerst het Koninklijk Meteorologisch Instituut en later het Belgisch Instituut voor Ruimte-aëronomie gingen losmaken, is zo oud als België zelf. De bezoeker van de tentoonstelling kan de boeiende levensloop van die drie instituten volgen: van het begin in Sint-Joost-ten-Node via de verhuis naar Ukkel in 1890 over de eerste weervoorspellingen tot de vluchten van de Belgische ruimtevaarders en het wetenschappelijk onderzoek met satellieten en ruimtesondes nu. Het historisch parcours bevat een aantal verrassende voorwerpen en een selectie van de hoogtepunten uit de rijke geschiedenis van de instituten en het planetarium.

Daarnaast is ook het heden niet vergeten. Kom en kijk mee naar de activiteit van de zon, test je kennis over het heelal en ontdek je eigen kleine planeet. Zie welke aardbevingen je zelf veroorzaakt en neem een kijkje in de keuken van de weervoorspelling. Bewonder de ruimtetuigen op schaal en vergeet de tijd niet!

Wie dat wenst kan zich laten meevoeren naar de geringde planeet Saturnus in de nieuwste planetariumvoorstelling.

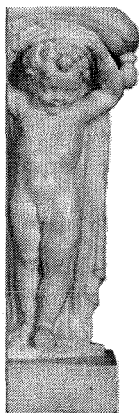
De tentoonstelling is open van 15 mei tot 31 augustus 2005, van 9 tot 16.30 uur (van 13.30 tot 18 uur op zondag), elke dag behalve op zaterdag. De tentoonstelling is gratis, voor de planetariumvoorstelling gelden de normale tarieven.

Van Mone tot Moneo. De Celestijnenpriorij te Heverlee¹

Campusbibliotheek Arenberg, Heverlee, van 28 mei tot 15 september 2005

Uit: www.wbib.kuleuven.be/moneo

Ter gelegenheid van de presentatie van het boek opent ook de tentoonstelling 'Van Mone tot Moneo' in de Campusbibliotheek Arenberg, Willem de Croylaan 6, 3001 Heverlee. Daar kunt u tevens een glimp opvangen van het oude klooster. Deze expositie loopt van 28 mei 2005 tot en met 15 september 2005.

Veel aandacht gaat naar de samenhang tussen kasteel en klooster, waarvan de kerk als grafkapel was bedoeld voor de kasteelheren van Heverlee. Behalve de kerk met de praalgraven en andere kunstschaten, komt ook de kloosterbibliotheek uitgebreid aan bod, geheel conform de nieuwe bestemming die het oude klooster recent gekregen heeft: bibliotheek voor de campus exacte wetenschappen van de K.U.Leuven. De architectuur van de CBA (Campusbibliotheek Arenberg), die nieuwbouw met restauratie combineert, wordt extra uitgelicht. Een muur geeft zijn geheimen prijs.

Openingstijden: Tot 30 juni: van maandag tot vrijdag van 8u30 tot 22 u, zaterdag 9u-13u. Vanaf 1 juli zomerregeling van maandag tot vrijdag van 8u30 tot 17.30u. Individuele toegangsprijs: 2,50 euro (of bibliotheekdagkaart). Rondleidingen voor groepen van maximum 25 personen na afspraak met Toerisme Leuven via het nummer 016/21 15 40.

Inauguration de la salle académique restaurée de l'Université de Liège

Université de Liège, 31 mai 2005

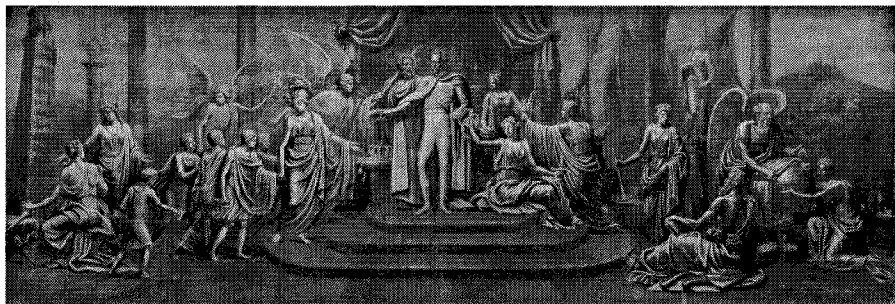
Uit: www.ulg.ac.be/salleacademique

La salle académique de l'université de Liège a été inaugurée le 31 mai 2005, après 22 mois de travaux de restauration et de modernisation. Plus de 2,7 millions d'euros ont été investis par la Région, l'Université, la Ville et la Province pour rendre à l'infrastructure construite en 1824 son caractère prestigieux.

La Salle académique de l'université liégeoise constitue, de par son exemple typique de l'architecture néo-classique, un monument classé depuis 1983 et ajoutée au patrimoine exceptionnel de Wallonie en 1999. Conçue par l'architecte Jean-Noël

¹ Zie pp. 97-98.

Chevron, la salle a subi de multiples restaurations au cours du 19ème siècle, mais le poids des ans a souligné la nécessité de réaliser une rénovation en profondeur, tant extérieure qu'intérieure. « L'opération, décidée en 2002 et aujourd'hui achevée, permet de doter Liège d'un hémicycle de prestige, qui sera un magnifique écrin pour des conférences et d'autres événements », a souligné le recteur Willy Legros lors de son allocution.

Au dessus de la tribune, on peut admirer la grisaille d'Alexandre Riffaert. L'oeuvre représente le roi Guillaume Ier, fondateur de l'Université, remettant des couronnes de lauriers aux premiers diplômés, emmenés par la déesse Athéna-Minerve (remarquez la chouette sur son casque) et accompagnés par deux Victoires ailées. A gauche, un groupe allégorique figure la *Ville de Liège*, devant le perron, dictant à la *Mémoire* les noms de ses illustres enfants. Sur la stèle, on peut lire les noms de Méan, Lombard, Rennequin, Reynier, Bertholet, Lairesse, Carlier, Fassin, Delcour, Natalis, Grétry et Velbruck. Le roi est représenté entre deux personnages : Hercule à gauche, symbolisant la force, et un personnage féminin à droite, portant le sceptre, symbolisant peut-être le pouvoir. Dans la moitié droite de la grisaille, sont évoquées les principales disciplines alors enseignées. La Justice, assise aux pieds du roi, lui tend les couronnes. Les yeux bandés, elle tient dans sa main gauche, la balance et l'épée. Derrière elle, une figure féminine non identifiée tend au roi un bouquet de froment et de fleurs, et tient dans son bras gauche une statuette. A sa droite, portant une trompette et un livre, Clio, muse de l'histoire, observe Asclépios, dieu de la médecine, assis devant elle, reconnaissable au baton qu'il tient dans son bras, sur lequel s'enroule un serpent. Chronos, le Temps, veillard ailé portant une faucille, dévoile le globe, pendant que la Géographie manipule un compas, à côté d'un instrument indispensable à l'étude de la physique à l'époque. Dans le décor de cette partie de l'oeuvre, on peut distinguer des voiles de navires, rappelant que Liège est un port fluvial. A droite, deux personnages versent de l'eau. Il pourrait s'agir d'une allégorie de la Meuse et de l'Ourthe. La corne d'abondance derrière Clio fait écho à la prospérité de la ville, tandis que les usines au loin parlent de son industrie florissante.

1817: une université au centre de Liège. En 1816, Guillaume Ier, roi des Pays-Bas auxquels la Principauté de Liège est rattachée, institue l'Université de Liège et lui affecte les anciens bâtiments du collège des jésuites wallons, déjà utilisés successivement par diverses institutions d'enseignement. La cérémonie officielle d'inauguration a lieu le 25 septembre 1817, dans l'ancienne église des jésuites. Les 259 étudiants se répartissent dans les quatre facultés: Sciences philosophiques et littéraires, Droit, Médecine, Sciences mathématiques et physiques. Le 31 mars 1821, le recteur Denzinger annonce à tous les professeurs que le roi vient d'accepter la démolition de l'église et la construction d'une grande salle académique à cet emplacement. Les travaux sont confiés à Jean-Noël Chevron, architecte de la Ville de Liège.

Le "Palais de l'Université", à l'origine. A sa création en 1824, la salle académique, appelée aussi Palais de l'Université, est un bâtiment isolé de forme parallélipédique de 26m sur 31, aux murs aveugles. La façade du bâtiment était composée d'un portique à 8 colonnes ioniques. Sur la frise plate figure une sentence en lettres de bronze "UNIVERSIS DISCIPLINIS" imaginée par le professeur Gall. Le mur sud correspond au début du choeur de l'ancienne église, dont l'architecte a conservé des éléments par souci d'économie. Une galerie ouverte supportée par une double rangée de colonnes relie la salle académique à l'aile principale de l'ancien collège des jésuites, due à l'architecte Paquay Barbière. De l'autre côté de cette aile "des jésuites", et en bord de Meuse, à l'emplacement de l'actuel quai Roosevelt, s'étendent des jardins. De 1889 à 1892, l'Université construit l'aile de la place de l'Université, accolée à la salle académique, actuellement bâtiment central, place du 20-Août. Le péristyle de la salle académique, son vestibule et une partie de la toiture vont ainsi disparaître.

L'intérieur. Cette grande salle en hémicycle de style néoclassique est constituée de gradins et ceinte par un promenoir sur deux étages, avec des colonnes ioniques au rez-de-chaussée et corinthiennes au 1er étage. A l'origine, on s'asseyait à même les gradins, les bancs n'ont été installés que plus tard.

Il faut la détruire! En 1874, la Commission des locaux qualifie la salle académique d'étouffoir et de triste monument, allant même jusqu'à préconiser sa démolition: "Personne, croyons-nous, ne songera à prendre la défense de cet édifice dont le seul mérite est l'inscription qu'il porte". Le 24 janvier 1983, la salle académique devient un monument classé, considéré comme le bâtiment le plus prestigieux de l'Université et un des plus remarquables exemples d'architecture néoclassique du pays.

Franeker boeken, banden met Franeker¹

Tresoar, Fries Historisch en Letterkundig Centrum Leeuwarden, van 10 september tot 15 oktober 2005

Jos M.M. Hermans - RU Groningen

In de gebouwen van *Tresoar* is vanaf 10 september tot en met 15 oktober 2005 een tentoonstelling voorzien over boeken en daaraan gerelateerde archiefstukken van, dan wel rond, de Franeker Academiebibliotheek 'Franeker boeken, banden met Franeker'. Binnen het programma van het colloquium "Nut en nadeel van een academiebibliotheek" is de opening met toelichting voorzien.

¹ Zie pp. 81-83.

Eléments d'histoire de la chimie

Cycle de conférences organisés par Mémosciences a.s.b.l. en collaboration avec la division d'Histoire de la Chimie de la Société Royale de Chimie

Brigitte Van Tiggelen et Bernard Mahieu – UCL

L'Histoire de l'or noir; Mercredi 16 février 2005, 14h. (Salle Couvreur, Ecole de Pharmacie, Louvain-en-Woluwe)

De l'éclairage à la pétrochimie, une petite histoire du pétrole (Prof. Gérard Emptoz, Univ. de Nantes)

C'est au milieu du XIXe siècle que les sociétés industrialisées ont vu leur demande fortement augmenter, notamment pour l'éclairage et pour la lubrification de machines. La recherche d'alternatives explique la mise en exploitation de nouvelles ressources. L'histoire a retenu la découverte d'un gisement pétrolier en Pennsylvanie par le "Colonel" Drake en 1859 comme marquant le début de l'industrialisation aux Etats-Unis d'une filière technique comportant l'extraction, le raffinage et la commercialisation du pétrole et de ses dérivés.

Au début du XXe siècle, la consommation se déplace vers les moteurs à pétrole. Après la Première Guerre mondiale, l'industrie des carburants impose une internationalisation des entreprises et la mise au point de technologies de raffinage sophistiquées. Après la seconde Guerre mondiale, survient un bouleversement du secteur avec le passage à la pétrochimie, durant lequel le pétrole prend la place de la houille: avec ses dérivés, il devient une matière première essentielle pour les industries chimiques.

Gérard Emptoz, docteur ès-sciences, professeur émérite d'histoire des techniques à l'université de Nantes, membre du Centre François Viète, est spécialiste de l'histoire de la chimie dans ses implications industrielles (XIXe-XXe siècles), et de l'innovation technologique (acteurs, processus, brevets d'invention).

Le pétrole au XXe siècle: productions, utilisations et prix (Pierre-René Bauquis, ENSPM, Paris)

Le pétrole et le gaz accompagnent les hommes dès l'aube de leur histoire: la Bible témoigne déjà de leur usage. A l'heure où l'écriture balbutie, ils inspirent le culte du feu. Le pétrole sert alors à la fois de revêtement étanche et de médicament miracle! Plus tard, il devient le véritable héros de la révolution industrielle. Issus d'une longue gestation géologique, le pétrole et le gaz constituent des ressources finies.

Leur utilisation s'accompagne d'émissions de gaz carbonique, elle comporte donc un risque de changement climatique lié à "l'effet de serre". L'épuisement progressif des réserves, les risques environnementaux et humains liés au pétrole nous

amèneront à envisager les rôles respectifs des hydrocarbures et des autres sources d'énergies à l'avenir.

Né en 1941 Pierre-René Bauquis est diplômé de l'ENSG et de l'ENSPM. Après cinq années passés à l'IFP (Institut Français du Pétrole) comme ingénieur économiste et comme enseignant, il a travaillé 30 années dans le groupe TOTAL. Outre vingt années de responsabilités dans le domaine du gaz naturel, Pierre-René Bauquis a été successivement Directeur Mer du Nord, Directeur Stratégie et Planification du groupe, puis Directeur gaz électricité charbon. Il a passé les dernières années de sa carrière (de 1995 à fin 2001) comme conseiller auprès du président Thierry Desmarest. Il est actuellement Professeur Associé à l'ENSPM (IFP School) et Professeur auprès de l'Association TPA (TOTAL Professeurs Associés).

Chimie et médicaments, Mercredi 16 mars 2005, 14h. (Salle Couvreur, Ecole de Pharmacie, Louvain-en-Woluwe)

De la quinine aux antipaludéens, une aventure chimique, pharmaceutique, humaine (Dr François Chast, Hôtel-Dieu, Paris)

C'est en 1820, trois ans après que Friedrich Sertürner eut découvert la morphine, que, dans une quête effrénée visant à extraire les substances pures responsables des effets thérapeutiques des plantes, Pierre Joseph Pelletier et Joseph Bienaimé Caventou réussirent à isoler la quinine.

Cette réussite fut rapidement popularisée par de grands cliniciens tels François Magendie, au point que la production de quinine prit un essor considérable nécessitant une véritable industrialisation dès le milieu des années 1820.

Le sulfate de quinine fut d'abord proposé par Chomel dans le traitement des fièvres nocturnes avant de trouver une indication de choix dans la malaria au moment où l'aventure coloniale conduisit les européens vers des mondes impaludés.

Après le bleu de méthylène, leur ancêtre, les premiers antipaludéens de synthèse furent préparés par les équipes de Robert Koch et Paul Ehrlich. Les dérivés de la quinoléine puis de l'acridine ne furent respectivement proposés que dans les années 1920 et 1930. Lors de la seconde Guerre Mondiale ces substituts de synthèse furent une aubaine pour étendre la chimioprophylaxie du paludisme sur de nombreux théâtres d'opérations. C'est dans ce contexte que la chloroquine fut mise sur le marché, avant que d'inquiétantes résistances parasitaires ne remettent en cause cette stratégie.

Docteur en Pharmacie, François Chast est depuis 1979 chef du service de pharmacie-pharmacologie-toxicologie de l'Hôtel-Dieu à Paris. Membre de nombreuses sociétés savantes d'histoire de la pharmacie et de la médecine, il a

consacré au passé de sa discipline plusieurs articles et ouvrages dont une Histoire contemporaine des médicaments (La Découverte, 1995)

Le fabuleux destin de l'aspirine (Prof. Olivier Lafont, Univ. De Rouen)

Au commencement était le saule. Connue depuis l'Antiquité pour ses propriétés thérapeutiques, le Saule, *Salix alba*, se trouve aussi bien dans le corpus hippocratique que chez Dioscoride ou Pline l'ancien. Au XVIIIe siècle le Révérend E. Stone redécouvre le saule ; des expériences démontrent alors l'efficacité du saule contre les fièvres. Le pharmacien italien Fontana, puis le pharmacien français Leroux isolent la salicine du saule. Des expériences montrent son activité et sa structure de glycoside est identifiée.

Ensuite vint l'acide salicylique. Préparé à partir de la salicine par Piria, puis synthétisé grâce à la synthèse de Kolbe à partir du phénol et de l'anhydride carbonique, l'acide salicylique s'avéra un produit actif mais doué d'effets secondaires graves sur la muqueuse intestinale. Les salicylates furent néanmoins utilisés en thérapeutique.

Enfin ce fut l'acide acétylsalicylique. Charles Gerhardt effectuant des expériences de synthèse d'anhydrides mixtes, crut avoir obtenu un anhydride salicyl-acétique, il avait en fait réalisé la première synthèse de l'acide acétylsalicylique.

Félix Hoffmann, des laboratoires Baeyer, remplaça l'un des produits et réalisa la synthèse en milieu acide, ce qui rendit la réaction plus efficace. L'aspirine, ainsi nommée par référence à la Reine des prés ou spirée ulmaire, put ainsi entamer une carrière industrielle et thérapeutique hors du commun.

Pharmacien doté d'une formation approfondie en chimie organique, Olivier Lafont est professeur à la Faculté de Médecine et de Pharmacie à Rouen. Il est aussi président de la Société d'histoire de la pharmacie et a publié plusieurs ouvrages dans le domaine de l'histoire des sciences, entre autres *De l'alchimie à la chimie* (Ellipses 2000) et *Dictionnaire d'histoire de la pharmacie* (Pharmathèmes, 2003)

L'alchimie arabe, Mercredi 20 avril 2005, 14h. (Grands Amphithéâtres – UMH)

La transmission et l'échange de connaissances entre Occident et Orient (Prof. Hossam Elkhadem, ULB)

Au cours du XVIIe siècle, des efforts furent accomplis en Orient, particulièrement par le médecin syrien Ibn Sallum (m. 1081/1670), pour y introduire ce qui était connu en Europe depuis le siècle précédent comme "la Nouvelle Médecine", une expression qui désignait la doctrine médico-chimique de Paracelse (ca 1493-1541) et de ses disciples. Le traité d'Ibn Sallum, *Ghayat al-Itqan fi tadbir badan al-insan*, est en gros une compilation de différents écrits de Paracelse et de son école. La quatrième section de son encyclopédie médico-chimique porte comme titre "La

nouvelle médecine chimique inventée par Paracelse". Parfois la deuxième partie de la *Basilica Chymica* d'Oswald Crollius (1560-1609) est ajoutée à cette quatrième section.

L'oeuvre d'Ibn Sallum, outre sa valeur intrinsèque pour l'histoire des doctrines médico-chimiques en Orient en général et pour l'histoire du paracelsianisme en particulier, est de plus très importante au regard de l'histoire du vocabulaire médico-chimique arabe et pour toute la terminologie qui dérive en ce cas du latin et non du grec, du persan, du syriaque ou du sanscrit comme cela arrive le plus souvent.

Ce qui nous occupe ici est l'étude et l'analyse de la seule quatrième section du traité d'Ibn Sallum et de l'appendice qui contient une traduction de la *Basilica Chymica* de Crollius.

Hossam Elkhadem a commencé ses études de philosophie et d'histoire des sciences à l'Université du Caire. Il les a continuées au Canada, à l'Université McGill puis à l'Université du New Brunswick. Il a obtenu son doctorat de l'Université Libre de Bruxelles où il est professeur ordinaire d'histoire des sciences. Il enseigne à l'Université Libre de Bruxelles depuis 1982. Il entra à la Bibliothèque Royale de Belgique en mars 1971 et y a terminé sa carrière comme chef du Département des Collections historiques. Il est membre de l'Académie Internationale d'Histoire des Sciences et du Comité National de Logique, d'Histoire et de Philosophie des Sciences de l'Académie Royale de Belgique.

L'alchimie comme science de la nature: opérations de laboratoire et justifications théoriques (Prof. Paola Carusi, Univ. di Roma, I)

Dans l'état actuel des études sur l'histoire de l'alchimie islamique, inspiratrice et 'mère' de l'alchimie latine, deux caractéristiques spécifiques de la discipline s'imposent à l'attention des savants: - l'alchimie s'appuie sur une philosophie (cosmologie) de position pythagoricienne, qui lui fournit, en particulier, sa doctrine de la constitution de la matière; - dans l'élaboration de ses théories, et dans l'organisation et la description de ses procédés de laboratoire, l'alchimie utilise des modèles qui sont communs à d'autres sciences de la nature.

Ces éléments distinctifs apparaissent particulièrement clairement dans l'investigation de deux opérations fondamentales de l'alchimie: la transmutation (théorie de la constitution de la matière et de la transformation chimique) et la distillation (théorie de la purification des substances). La contribution sera consacrée à ces deux thèmes.

Paola Carusi est chercheur au Département d'Etudes Orientales à l'Université de Rome La Sapienza. Titulaire d'un doctorat en chimie générale et organique en 1970, elle s'est consacrée à la synthèse et à l'étude de nouveaux complexes du platine et du nickel susceptibles d'être utilisés en catalyse. A partir de 1977, elle commence une maîtrise en langue et littérature arabe, et y décroche un doctorat. Dès 1991-92, d'abord en tant que suppléante, à Venise, puis à Naples et enfin à Rome, elle enseigne la

philosophie islamique, et l'histoire des philosophies et des sciences musulmanes. Ses recherches se concentrent sur la science arabe, plus particulièrement l'alchimie arabo-islamique, la réception de l'alchimie antique et sa transmission vers l'occident latin.

Renseignements et inscription (gratuite) aux conférences: Mémosciences a.s.b.l., Voie du vieux Quartier 18, 1348 Louvain-la-Neuve, Tél. et Fax: +32 10 45 33 94, info@memosciences.be; www.memosciences.be.

750 anni dell'Università medievale aretina

Convegno Internazionale su origini, maestri, discipline e ruolo culturale dello Studium di Arezzo, 16-18 febbraio 2005

Url: www.unisi.it/tutc/convegno750/convegno_pres.htm

Programma

Mercoledì 16 febbraio; Facoltà di Lettere e Filosofia, Aula Guido Monaco

15.00 Saluti

Camillo Brezzi (Preside della Facoltà), Giovanni Chianucci (Assessore alla Cultura del Comune di Arezzo), Emanuela Caroti (Assessore alla Cultura della Provincia di Arezzo), Mariella Zoppi (Assessore alla Cultura della Regione Toscana), Elio Faralli (Presidente di Banca Etruria)

15.30 Il quadro storico

Presiede Claudio Leonardi (Presidente della Società Internazionale per lo Studio del Medioevo Latino)

Jean-Pierre Delumeau (Univ. di Rennes): "Arezzo nella prima metà del Duecento: il tempo delle mutazioni"

Pierluigi Licciardelli (Società Storica Aretina): "Scuola e letteratura ad Arezzo prima dell'Università (XI-XII sec.)"

Discussione

16.30 pausa caffè

Storia dell'università

Presiede Luca Berti (Presidente Società Storica Aretina)

Giuseppe Porta (Univ. Siena-Arezzo): "I rapporti universitari fra Arezzo e Bologna secondo la testimonianza dei cronisti"

Carla Frova (Univ. Perugia): "I rapporti fra Studium aretino e Studium perugino"

Ivo Biagianti (Univ. Siena-Arezzo): "Dallo studio medievale ai "luoghi di studio" dell'età moderna Discussione"

Giovedì 17 febbraio; Fraternita dei Laici (Chiesa di San Lorentino)

9.30 Saluto di Danilo Petri (Primo Rettore della Fraternita dei Laici)

Istituzioni e Diritto

Presiede Giovanna Niolaj (Univ. Roma "La Sapienza")

Manlio Bellomo (Univ. Catania): "Giuristi ad Arezzo: alle origini delle scuole di diritto"

Fabrizio Fabrini (Univ. Siena-Arezzo): "Gli Statuti e lo Studium"

Gero Dolezalek (Univ. Leipzig): "Diffusione manoscritta dell'opera di due maestri dello Studium: Martino da Fano e Bonaguida d'Arezzo"

Discussione

11.15 pausa caffè

11.30 Medicina e scienze

Presiede Fabrizio Raschellà (Univ. di Siena-Arezzo)

Gundolf Keil (Univ. Würzburg): "Guido d'Arezzo der Jüngere und die medizinische Ausbildung im Hoch- und Spätmittelalter"

Konrad Goehl (Univ. Würzburg): "Der "Liber mitis" von Guido d'Arezzo"

Discussione

Salone dell'Episcopio

15.30 Saluto del Vescovo di Arezzo Giuseppe Bassetti

Grammatica e Retorica

Presiede Giulio Firpo (Presidente Accademia Petrarca Arezzo)

Robert Black (Univ. of Leeds): "L'insegnamento della Grammatica nello Studium aretino del Duecento"

Giancarlo Alessio (Univ. di Venezia): "Le artes dictandi aretine"

Francesca Luzzati Laganà (Univ. Pisa): "Mino da Colle e l'edizione dell'ars dictandi"

Discussione

17.30 Pausa caffè

17.45 La fioritura del volgare

Presiede Domenico De Robertis (Firenze)

Lino Leonardi (Univ. per Stranieri Siena): "Guittone e dintorni. Arezzo, lo Studium, e la prima rivoluzione della poesia italiana"

Alberto Morino (Univ. Firenze): "Restoro nella cultura scientifica e artistica del Duecento aretino"

Discussione

21.00 Chiesa di San Lorentino

Concerto degli Anima Mundi Consort: "Poesia e musica della goliardia medievale"

Premiazione concorso delle scuole aretine

Venerdì 18 febbraio; Auditorium del Comune

9.30 Le scritture dello Studium

Presiede Franco Franceschi (Univ. di Siena-Arezzo)

Caterina Tristano (Univ. Siena-Arezzo): "Alle origini dello Studium aretino: frammenti di cultura grafica"

Gabriella Pomaro ((SISMEL Firenze): "Scritture di scuola e per la scuola ad Arezzo"

Discussione

10.30 pausa caffè

10.45 L'umanesimo aretino e lo Studium

Presiede Giuseppe Patota (Univ. di Siena-Arezzo)

Teresa D'Alessandro (Arezzo): "Goro d'Arezzo e i commenti didattici"

Paolo Viti (Univ. Lecce): "Domenico Bandini professore e umanista"

Cesare Vasoli (Univ. Firenze): "Lo Studium e la filosofia umanistica"

Discussione

12.30 Saluto conclusivo

Piero Tosi (Rettore dell'Università di Siena - Presidente C.R.U.I.)

15.30 Visite guidate per i partecipanti al convegno: affreschi di Piero della Francesca, Pieve di Santa Maria, Casa di Petrarca

17.30 Accademia Petrarca

Conferenza di Umberto Carpi: "Dante e la nobiltà aretina"

In occasione della pubblicazione del volume *La nobiltà di Dante* Pisa (ETS) 2004

Segreteria del Convegno: c/o Dipartimento di Teoria e Documentazione delle Tradizioni Culturali, v.le Cittadini 33, I-52100 Arezzo, Tel. 0575.926313/4, Fax 0575.926318, e-mail stella@unisi.it

Academic Migrations, Elite Formation and Modernisation of Nation States in Europe (second part of the 19th century - 1939)¹

International Conference, Pasts Inc. Center for Historical Studies, Central European University, Budapest, 7-9 April 2005

Victor Karady – Central European University, Budapest

The aims of this conference are (1) to offer a systematic overview of the current state of research in the field of the history of academic migrations, (2) to highlight the achievements of and the gaps in national historiographies and (3) to discuss the problems emerging from the existing sources and suggest solutions by elaborating common instruments in terms of concepts and categories.

¹ Zie: *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis – Lettre d'Information sur l'Histoire des Universités*, 10 (2004), nr. 2, pp. 62-64.

Conference Program

Thursday, April 7

14.30 Welcome by Professor Victor Karady (Central European University, Budapest)

15.00 Plenary Lecture: Professor Helga Hammerstein (Trinity College, Dublin): "Student migration - a challenge"

16.00 Coffee/Tea

SESSION 1: Academic Migrations from the European Periphery and the Mediterranean Basin Chair: Victor Karady (Central European University, Budapest)

16.30 Carolina Rodriguez Lopez (Instituto Antonio de Nebrija de estudios sobre la Universidad, Universidad Carlos III de Madrid): "Apprendre à l'étranger ce dont nous avons besoin chez nous. Note sur les voyages d'études des universitaires espagnols (1900-1939)"

17.00 Nicolas Manidakis (Paris): "Les migrations d'études des Grecs en Europe (1880-1940). Sources historiques et état de la recherche: un bref aperçu"

17.30 Laszlo Szögi (Archive and Library of the Eötvös Loránd University, Budapest): "Hungarian students migration abroad. Results of the last ten years of investigations"

18.00 Boris Czerny (Université de Caen) et Claudie Weill (EHESS, Paris): "Candidats au départ: les correspondances de l'Association des étudiants russes de Paris, 1908-1911"

18.30 Andreas de Boor (Martin-Luther Universität Halle): "Erfahrungen historisch-statistischer Untersuchungen zur Studentenmigration"

Friday, April 8

SESSION 2: Academic Migrations from Eastern and Central Europe

Chair: Natalia Tikhonov (Geneva)

9.30 Anatolij Ivanov (Institute of Russian History, Russian Academy of Sciences): "Die "russische studentische Diaspora" im Ausland am Ende des 19. und zu Beginn des 20. Jahrhunderts: Vaterländische Historiographie und Quellenlage"

10.00 Alexander Dmitriev (Institute for the History of Science and Technology, Russian Academy of Sciences, St Petersburg): "From foreign postgraduate preparation to Soviet academic trip: state regulation of Russian presence in the European "University Republic", 1910-1920"

10.30 Ljubinka Trgovcevic (Belgrade University): "From import of elite to creation of domestic intelligentsia. State of research about academic migrations and elite formation in Serbia (1839-1914)"

11.00 Coffee/Tea

- 11.30 Lucian Nastasa (G. Baritiu History Institute, Romanian Academy of Sciences, Cluj): "For a prosopography of the Romanian academic migrations (1864-1948). Sources and historiography"
- 12.00 Dimitar Vesselinov (St. Clement University, Sofia): "Formation de l'élite bulgare (1878-1939): étude préliminaire"
- 12.30 Arpine Maniero (Ludwig-Maximilians Universität München): "Armenische Studenten in Deutschland vom Ende des 19. bis zu Anfang des 20 Jhs. Forschungsstand und Quellenbasis"
- 13.00 Lunch
- SESSION 3: Foreign Students and Host Countries
- Chair: Claudie Weill (EHESS; Paris)
- 14.30 Eva Bauer (European University Institute, Florence): "Bildungsmigration und national motivierte Studentenunruhen in der Habsburgermonarchie 1866-1915"
- 15.00 Hartmut R. Peter (Martin-Luther Universität Halle): "Quellen und Forschungen zur Geschichte des Ausländerstudiums in Deutschland. Kritische Bemerkungen zu zentralen Problemen"
- 15.30 Zsuzsanna Heilauf (Educational and Regional Historical Collection, Budapest): "Foreign students in Hungarian institutions of higher education between 1635 and 1944"
- 16.00 Elisa Signori (Pavia University): "Italian universities and foreign students (1900-1939)"
- 16.30 Coffee/Tea
- 17.00 Pierre Moulinier (Paris): "Historiographie et sources de l'histoire des migrations étudiantes en France (1800-1940)"
- 17.30 Natalia Tikhonov (Geneva): "Foreign students at Swiss universities (1870-1930): academic sources and statistical data"
- 18.00 Marc Vuilleumier (Geneva): "Pour une histoire des étudiant(e)s "orientaux" dans les universités suisses (1870-1914): problèmes et sources"

Saturday, April 9

- 9.30 Pieter Dhondt (Catholic University Leuven): "Foreign Students at Belgian Universities. A statistical and bibliographical approach"
- SESSION 4: Academic Migrations beyond Universities and New Investigations
- Chair: Elisa Signori (Pavia University)
- 10.00 Claudie Weill (EHESS, Paris): "Migrations étudiantes et nomadisme institutionnel"
- 10.30 Ewa Bobrowska-Jakubowski (Musée d'art américain, Giverny): "La formation artistique: problème fondamental des jeunes créateurs en Pologne) la fin de la période des partages. Entre le pays et l'étranger"
- 11.00 Alexandre Kostov (Institut d'études balkaniques, Académie des sciences de Bulgarie, Sofia): "Les étudiants balkaniques dans les écoles techniques françaises, XIXe- début du XXe siècle"

11.30 Coffee/Tea

12.00 Florea Ioncioaia (Alexandru-Ioan Cuza University, Iasi): "'Les normaliens" Romanian students at the Ecole Normale Supérieure in Paris (1867-1940): sources and issues"

13.00 Lunch

14.00 - 16.00 Round table discussion: Editorial project on sources and historiography of academic migrations within and to Europe

Conference Committee: Prof. Victor Karady, History Department, Central European University, karadyv@ceu.hu; Dr. Hartmut R. Peter, Institut für Geschichte, Martin-Luther-Universität Halle, hrpeter@web.de; Dr. Natalia Tikhonov, Geneva, Switzerland, natalia.tikhonov@histec.unige.ch

Histoire de la politique scientifique en Belgique. Une mise en perspective¹

Journées d'étude, Groupe de contact FNRS "Histoire comparée des sciences" organisées conjointement avec "Studium Generale", Brussel, 22-23 avril 2005

Uit: www.memosciences.be/polsc.htm

Le savoir – sa création, sa diffusion et son appropriation dans le champ économique – fait volontiers figure de troisième facteur de production après le capital et le travail. La science semble être investie d'une mission de nature politique. Or la notion même de « politique scientifique » doit être entendue comme la chaîne des mécanismes par lesquels la science, telle qu'on la conçoit et telle qu'on la fait, s'instrumentalise et devient un moyen approprié destiné à remplir une fin déterminée.

Dans une très large mesure, l'histoire de la politique scientifique en Belgique partage celle du Fonds National de la Recherche Scientifique. Mais les deux histoires se chevauchent davantage qu'elles ne se confondent. Bien des questions restent à explorer: Quelle est la nature du régime de production scientifique belge avant 1928 (et jusque dans les années 1960)? Quels sont leurs modèles ou influences sur le plan des pratiques nationales, mais aussi sur celui de la rhétorique scientifique (science pure, appliquée, orientée)? Comment expliquer le glissement rapide vers la prédominance des universités? Quelle est la cartographie des organismes apparentés (IRSIA, FRFM, IISN, etc.)?

Ces deux journées d'étude consacrées à l'histoire de la politique scientifique et du F.N.R.S. entendent ouvrir de nouvelles pistes de recherche, qui tendront avant tout à

¹ Zie pp. 13-14.

décloisonner l'histoire des sciences et de la production scientifique en les réintégrant dans leur tissu social (politique, économique et culturel) spécifique. Et afin de ne pas succomber à l'illusion d'une évolution en vase clos, une large place y est accordée à l'analyse d'expériences étrangères permettant d'affiner des comparaisons sur le plan international et de dégager l'étendue d'un éventuel héritage national.

Programme

Vendredi 22 avril 2005

10h00 Accueil – Introduction

10h15 Dr Kenneth Bertrams: "Francqui, les universités et l'industrie: la relation triangulaire du F.N.R.S."

Dans l'histoire des institutions scientifiques en Belgique, la création du Fonds National de la Recherche Scientifique en 1928 constitue un événement majeur en termes de coordination. Premièrement, elle consolide l'approche « francquiste » de l'organisation (privée) de la recherche par les universités, déjà esquissée au lendemain de la Première Guerre mondiale. Contrairement aux exemples ultérieurs aux Pays-Bas et en France, le F.N.R.S. ne dispose d'aucun laboratoire propre ; il agit davantage comme un relais auprès des laboratoires académiques. Deuxièmement, le Fonds a été pensé comme un espace de coordination de recherches scientifiques dont les applications, par-delà la rhétorique de la science « fondamentale », peuvent servir les milieux industriels – qui l'ont en grande partie financé. En ce sens, le F.N.R.S. marque l'émergence d'un premier régime triangulaire de l'organisation de la recherche sur le plan national.

11h00 Dr Jeffrey A. Johnson: "Origins of National Science Policymaking in Germany, 1877-1939"

The creation of the Second German Empire in 1871 did not initially produce an agency for national science policymaking. Indeed, science and education long remained decentralized, as the constitutional responsibility of the individual federal states or Länder. Hence, with the one exception of a bureau of weights and measures (the Normaleichungskommission of the preceding North German Confederation), there were no national scientific institutions or

Imperial Institute for Physics and Technology (1887)

agencies, and the first Chancellor, Otto von Bismarck, showed little interest in creating any more. Nevertheless, national and international political and economic pressures led to the gradual emergence of new national scientific, technical, and medical institutions over several decades, beginning with the Imperial Health Office and the Imperial Patent Office (1876-1877), but in these science played a subsidiary role. The Imperial Institute for Physics and Technology (1887) was the first national institution for scientific research as such, followed two decades later by the Imperial Biological Institute for Agriculture and Forestry (1905), initially a branch of the Imperial Health Office. The Imperial Office of the Interior (established 1879) gradually took on increasing responsibility for scientific affairs. Yet conservatives in the Prusso-German bureaucracy continued to oppose the expansion of imperial scientific and technical institutions during this period, rejecting proposals for other national agencies (for materials testing and for chemistry). Hence the most ambitious plan for a national scientific research institution during this period ultimately took form in 1911 as the Kaiser Wilhelm Society for the Advancement of the Sciences, despite its imperial name essentially a Prussian institution, with primarily private funding from Prussian philanthropists in business and industry.

The First World War and its aftermath only partially transformed the science-political landscape, but the Weimar constitution strengthened the national government (e.g. the Office of the Interior now became the Ministry of the Interior), while the Versailles Treaty indirectly also expanded national scientific agencies (as the former Prussian Military Testing Agency became the demilitarized National Institute for Chemistry and Technology). The most significant new institution of the immediate postwar era was the Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft (Emergency Association of German Science), reflecting in its name its original conception as a temporary response to the funding crisis brought about by postwar inflation. Both the Notgemeinschaft and the Kaiser Wilhelm Society were primarily dependent upon the financial support of the national government in the era after the inflation, but their leaders (academics and former Prussian bureaucrats) also sought to remain independent of national political control. It was, ironically, the National Socialist regime which, by merging the Prussian state into the Third Reich in 1934, completed the process of nationalizing these institutions. Thus the Prussian Ministry for Science and Education was transformed into a new Reichsministerium für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung, which also assumed the previous responsibilities for science of the national government and now also took responsibility for supervising the education ministries of the remaining federal states. The Notgemeinschaft now became the Deutsche Forschungsgemeinschaft (German Research Association) and thus became a permanent national funding agency for scientific research. In conjunction with these changes, during the prewar years the National Socialist regime forcibly reorganized, politicized, and purged national scientific and technical institutions and associations. At the same time, in conjunction with the Four Year Plan beginning in 1936, the regime created new institutions and

promoted research intended to prepare for the coming Second World War. Thus emerged for the first time in Germany a national science policy -- unfortunately in the interests of a murderous, one-party dictatorship bent on conquest.

11h45 Dr Jean-François Picard: "De la prophylaxie pasteurienne à la médecine 'prédictive', quelle politique pour la recherche médicale?"

1/ Au tournant du XIXème et du XXème siècle, la microbiologie a suscité de la recherche dans le domaine de la médecine sociale (vaccination, tuberculose, etc.) comme la mise en place d'un système d'assurances sociales.

2/ La rencontre de la médecine et de la biologie s'opère au milieu du XXème siècle autour du développement des sciences du vivant selon un modèle américain (cf. Rockefeller). En France l'Institut national d'hygiène devient INSERM (les questions d'épidémiologie et de santé publique cèdent la place à la biologie moléculaire et à l'immunologie fondamentale).

3/ Pour autant c'est dans le domaine de la recherche biomédicale qu'on assiste à la remise en question la plus sévère du modèle de la recherche publique évoqué dans le papier précédent (voir l'exemple du Généthon pour le développement de la génomique médicale)

12h30 Repas

14h30 Dr Brigitte Van Tiggelen: "Le poids des mots? Autorité et ambiguïtés du "Discours de Seraing""

15h00 Prof. Ernst Homburg: "The Pre-history of Dutch Science Policy, 1900-1965"

Formally, Science Policy started in the Netherlands only in the 1960s, when the "Raad van Advies voor het Wetenschapsbeleid" (RAWB) was founded - the official advisory board to the Dutch cabinet in this field. Nevertheless, there were many initiatives that pre-date the founding of the RAWB, which materially were involved in issues which later belonged to the field of "science policy".

The first of these initiatives dated from the first decade on the 20th century, when a debate started about the role the Technical University at Delft (TUD) could play with respect to research and consultancy for industry. Several "assistants", paid by industry, were employed in the TUD laboratories.

The First World War gave a new impetus to the debate. The Royal Dutch Academy of Science took the initiative to propose the founding as a national research organisation, that would do fundamental research for government and industry. In the years following this initiative several options were explored, one of which was to merge these research laboratories with the TUD. After years debates and studies, finally, in the 1930s, another option was chosen, i.e. the founding of a separate national organisation of applied research, which would partly unite several earlier collective research organisations of industrial branches, with laboratories of government ministries.

Parallel to this organisation for applied research, after the Second World War a national funding agent for "pure", basic research was founded, by the Ministry of Education, Arts and Sciences. In contrast to the situation in France (CNRS) and Germany (Max Planck Institutes), no dedicated, independent research laboratories were founded, because the Dutch universities succeeded to persuade Dutch government to direct this extra research funding solely to them.

15h30 Discussion

15h45 Pause café

16h15 Drs Muriel Le Roux et J.-F. Picard: "Heurs et malheurs d'une politique publique de la recherche (à la Française)"

1/ Le CNRS dans ses oeuvres: La création du CNRS s'inscrit dans un contexte de mobilisation scientifique (la 2GM) en vue de coordonner la recherche française (y avait il un retard à combler?). Le CNRS résulte de la fusion de deux modes d'organisation de la recherche scientifique: le système de caisse des sciences (soutien à la recherche fondamentale universitaire), le système des instituts scientifiques (et de leurs in house programs). Bilan: le CNRS a introduit de nouvelles disciplines dans le paysage scientifique gaulois, mais il n'a pas réussi à coordonner l'activité des laboratoires français (en fait il n'a pas réussi à choisir entre ces deux modes d'organisation).

2/ Une politique gaullienne pour la recherche (1959): l'indépendance nationale: Une nouvelle politique, les actions concertées de la Délégation générale à la recherche scientifique et technique (DGRST) et la recherche programmée. Pour quels résultats? (de nouveaux instituts, la réforme du CNRS, etc.). Bilan: davantage de succès dans la stratégie de l'arsenal (la force de frappe, le spatial, les transports) (cf. J.J. Salomon) que dans l'innovation de nouveaux secteurs de consommation (informatique, communications...).

3/ Déclin de la République des savants: A l'heure de 'SLR' (Sauvons la recherche!), quel bilan tirer de la politique de la recherche à la française alors qu'on assiste au déclin des établissements publics de recherche (EPST), concurrencés par de nouvelles formes d'organisation scientifiques (fondations, start ups, etc.) et à une nouvelle émigration des chercheurs? Les causes sont multiples, mais surtout le grand paradoxe (d'après B. Barataud) est que la gestion socioprofessionnelle des chercheurs s'est substituée à la politique de la science (la fonctionnarisation s'avère incompatible avec les nécessités de l'évaluation scientifique).

Ces difficultés ne sont pas propres à l'hexagone et posent la question des difficultés d'intégrer une politique européenne de la recherche.

16h45 Dr David Edgerton: "The myth of the linear model of innovation"

"The linear model' has become a term of art in studies of science policy and innovation, and in some historical studies of science and technology. It is, like 'technological determinism' and 'Whig' history of science and technology, an invention

of academic commentators. Like these, but unlike 'scientific revolution' or 'big science,' 'linear model' was not meant to be an analytically useful concept: it is there to be condemned as simplistic and inaccurate. It is a foil for the more elaborated academic account, in short, a classic straw man. But it is more than a straw man: although it is of recent invention, some students of science and technology have given the model historical agency. They have come to believe that it existed in the minds of academic analysts and key policymakers of the past, and that it had a powerful influence on policy and practice. Worse still, the idea of 'the linear model' often locks even critics into a concern with 'basic' science, even in the study of 'innovation': proponents (such as they are) and critics, share a model of science in which science is academic research. In this model studies of academic research are privileged, as is innovation in such studies.

I will argue that using and criticizing the term 'linear model' avoids critical engagement with the much richer models of innovation developed by academic specialists in innovation, as well as many crucial historical actors. Accounts of innovation in the 20th century, and indeed science in industry in the 20th century, more usefully start from a conceptual frame quite different from either the 'linear model' or the usual criticisms of the model. In particular the history and historiography of non-academic research is a key resource. For example, the history of industrial research and of science in industry, and new accounts of military research and development—both significantly often treated as part of the history of 'technology'—provides a rich alternative reading of the history of twentieth century science, including the development of academic science, 'big science,' interdisciplinary research, and more obviously the 'industrialization of research,' which historians of 'science' should pay attention to. We need to be careful, however, because the academic research model has affected even our understanding of science in industry and the military. Industrial and military research and development was much more than central corporate or government research laboratories. I argue that we should go further still, and note the systematic conflation between 'science' and 'research': most research is not academic, and most science is not research. Finally, I will argue that the case of the 'linear model' allows us to reflect on the general tendency to attack straw men in academic studies of science and technology, and on the lack of cumulation in the historiography of science and technology.

17h15 Discussion

17h30 Clôture de la journée

Samedi 23 avril 2005

10h00 Prof. Geert Vanpaemel: "L'Empire des sciences. La politique scientifique belge avant le FNRS"

Dans *l'Histoire des sciences en Belgique 1815-2000*, publiée en 20XX, le discours du roi Albert à Seraing en 1927 et la fondation du FNRS l'année suivante servent de point tournant dans le développement des sciences en Belgique. 1927 semble ainsi

marquer le début de la politique scientifique belge, en créant les cadres institutionnels et financiers permettant une expansion consolidée de la recherche. Par contre, dans la période précédente les scientifiques sont souvent présentés comme des chercheurs isolés, travaillant dans des laboratoires privés, achetant avec leurs moyens propres les instruments et les matériaux nécessaires à leur travail de recherche. Les récits héroïques ne manquent d'ailleurs pas et les plaintes, justifiées, des scientifiques sont nombreuses. La Belgique aurait-elle donc négligé ses chercheurs avant 1928?

A l'occasion de cette conférence, j'entends présenter une toute autre lecture de la relation entre science et autorité au XIXème siècle. Dès le redressement de la vie intellectuelle dans nos régions à la fin du XVIIIème siècle, la science belge a en effet toujours entretenu un lien étroit avec les autorités. En reprenant les différentes initiatives destinées à promouvoir les sciences (telles que les bourses de voyage, les prix quinquennaux, l'établissement à Naples, les expéditions au Congo, etc), et en considérant la symbiose entre milieux scientifiques et politiques, on peut se rendre compte de la position enviable/favorable? de la science en Belgique. Cela est dû en grande partie à la personnalité/ la figure de Quetelet, mais aussi, et de manière plus étendue, à la position médiatrice de l'Académie comme catalyseur de la vie scientifique. Quand, à la fin du XIXème siècle, le rôle de l'Académie commence à s'éroder en faveur des universités comme lieux de recherche, la politique scientifique est elle aussi appelée à se renouveler. La création du FNRS apparaît dans cette optique comme une adaptation tardive à une situation nouvelle qu'exige la science moderne.

10h30 Dr Geert Somsen: "Science Policy and Scientific Politics: Ideas about the Planning of Science and Society in the 1930s and 40s"

The very same period that in many countries saw a strong boost in the development of science policy (the 1930s and 40s) also witnessed the powerful promotion of what has been called a scientific politics. Logically, the latter idea seems to be squarely opposed to the former: while science policy is about the direction of science by government, scientific politics is the direction of government by science. But historically, I would like argue in this paper, the two were closely related.

Scientific politics is now a much less familiar concept, but in the interwar period it was intensely advocated and discussed. The influential 'science writer' H.G. Wells, for example, proclaimed that future world government would be conducted by "scientific process". Red professor J.D. Bernal claimed that many sectors of society ought to be scientifically planned. According to nutritionist John Boyd Orr, the world's most massive problems could be solved by scientific analysis. And even conservative thinkers like Michael Polanyi presented scientific conduct as a model for liberal government. Scientists in the Netherlands were very receptive to many of these ideas and they developed similar initiatives. Shortly before the end of the German occupation, in 1945, a group of Dutch science professors even drafted a complete new system of government, centered on institutions for scientific planning.

These were also the years of the establishment of a major state funding institution for basic research in the Netherlands (ZWO) and massive the expansion of one for applied science (TNO). In my paper I will argue that these parallel developments were in fact intertwined – by personal relations and by a common ground to the two seemingly opposed conceptions.

11h00 Pause café

11h15 Prof. Luc Courtois: "Ladeuze et les débuts d'une politique scientifique belge: la force de l'expérience et de l'intelligence"

Dès la fin de la Grande Guerre, Ladeuze fut informé des projets de Francqui d'affecter à l'enseignement universitaire une partie des surplus financiers accumulés grâce à une remarquable gestion des fonds du Comité national de secours et d'alimentation, en lien avec la *Commission for Relief in Belgium*. Si ses préoccupations au départ se focalisèrent sur la part que Louvain pourrait recevoir de cette manne face à l'Université libre de Bruxelles et face aux deux universités d'État, il comprit cependant très vite le rôle positif que pouvaient jouer les institutions qui allaient bientôt en sortir: la Fondation universitaire (1920) et le Fonds national de la recherche scientifique (1928). Dans son esprit, ce rôle était à la fois, bien sûr, lié au financement de la recherche, mais aussi à la collaboration inter-universitaire, qui avait été inexistante avant 1914. Or, comme recteur « monarchique » (nommé à vie, il était habilité à prendre seul toute décision au sein de l'université et ne rendait compte qu'aux évêques), il présentait sur ses autres collègues l'avantage d'une longue expérience (il était recteur depuis 19 ans au moment de la création du FNRS) et d'une connaissance approfondie de toutes les questions universitaires (pas un franc à Louvain n'était dépensé sans son *placet*). C'est ce qui explique qu'il ne tarda pas à occuper une place de premier ordre dans ces organes et à devenir « le conseiller scientifique le plus écouté de celui qui les dominait de sa forte personnalité, É. Francqui »

11h45 Prof. Francis Balace: "Echec au Roi: remous autour du XXVe anniversaire du "Discours de Seraing""

Bien au-delà des paroles convenues et tant répétées d'Albert Ier lors du lancement du FNRS, ce dernier offrait aux membres de la Famille Royale une occasion de manifester leur intérêt personnel pour la recherche scientifique et de faire profiter leur « image de marque ». Déjà très présente dans les six dernières années de l'avant-guerre, cette tentation débouchera sur une instrumentalisation politique de l'institution à la faveur de la « question royale ». Le Prince Charles interviendra *motu proprio* pour placer à la tête de l'institution le chef de son cabinet, le Baron Georges Holvoet, ancien gouverneur de la province d'Anvers, qui estimait lui-même qu'il s'agissait là d'une des principales erreurs de jugement à imputer à la Régence. Dans les débuts encore difficiles du règne du Roi Baudouin, marqués par la « dyarchie » discrète mais effective, il y aura, en 1952, un incident pénible entre le jeune souverain et l'institution, à travers Holvoet, qui avait négligé d'adresser une invitation au Roi

Léopold lors de la cérémonie du XXVe anniversaire du « Discours de Seraing ». Bien plus qu'une retombée protocolaire de la « question royale » proprement dite et de la dyarchie, il s'agissait de l'émoi des dirigeants du FNRS devant les projets du secrétaire de l'institution, le Professeur W. Fréson, de faire créer un Institut de la Recherche Scientifique que présiderait le Roi Léopold, et qui serait financé largement par la Défense Nationale. La polémique de presse contribuera à l'enterrement du projet mais la question rebondira avec alacrité quand Achiel Van Acker, revenu aux affaires et désireux d'apaisement, appellera l'ancien souverain à la présidence d'un tel organisme."

12h15 Discussion

12h30 Repas

14h30 Table ronde animée par Prof. Claude Truffin

Dr Michel Claessen (Chef de service, DG Recherche, CE): "La science est-elle soluble dans l'Europe?"

Dans l'histoire de la construction européenne, la recherche a souvent servi la cause de l'unité avant de servir celle de la cohésion et de la compétitivité. Mais qu'est-ce que la recherche européenne? Pourquoi faire de la recherche au niveau européen? La présentation portera sur la politique de recherche de l'Union européenne. Quelles sont les grandes étapes de l'action communautaire dans ce domaine? Quelles en sont les grandes orientations pour les prochaines années? Et quel impact pour la Belgique?

Dr Philippe Mettens (Président, Service Public fédéral de Programmation, Politique Scientifique): "La politique scientifique fédérale depuis 1959"

L'exposé se présentera en deux temps: un très bref rappel historique, depuis la création, en 1959, des premières structures nationales de politique scientifique (rattachées au premier ministre): un comité ministériel, une commission interministérielle (administration qui deviendra les SPPS / Services de programmation de la politique scientifique) et un conseil consultatif (CNPS), jusqu'à la situation actuelle, en passant par la régionalisation/communautarisation des années 1980-1990; la description des grands axes de la politique actuellement menée par le SPP Politique scientifique.

Prof. Pierre Marage (ULB): "La Belgique et la coopération scientifique internationale"

Dans les années qui suivent la seconde guerre mondiale, la Belgique joue un rôle important, souvent moteur, dans la coopération scientifique internationale, en particulier européenne: collaborations notamment avec les Etats-Unis en matière nucléaire, création du CERN, EURATOM, Année géophysique internationale, ELDO, ESRO, etc. Cette implication internationale n'a cessé de s'affirmer avec le développement des grandes structures européennes de recherche et développement (ESA, ESO, EMBO, ESRF Grenoble, etc.), de la coopération interuniversitaire, ainsi que l'implication de l'Union européenne dans la recherche (programmes-cadres).

16h00 Clôture des journées d'étude

Comité d'organisation: Dr Kenneth Bertrams (ULB - Columbia University, USA), Prof. Emile Biémont (ULg-UMH), Prof. Jean-Jacques Heirwegh (ULB), Prof. Geert Vanpaemel (KULeuven), Dr B. Van Tiggelen (UCL- Mémosciences)

Renseignements et inscriptions: vantiggelen@memosciences.be, jjheirwe@ulb.ac.be, <http://www.memosciences.be>. Remerciements: Académie Royale de Belgique, F.N.R.S. Lieu: Salle Marie-Thérèse, Palais des Académies, Rue Ducale, 1000 Bruxelles.

De l'hospice à l'hôpital, Architecture et soins – Van gasthuis tot ziekenhuis, Architectuur en zorg

Colloquium, Hôpital Militaire Reine Astrid – Militair Ziekenhuis Koningin Astrid, Brussel, 22 april 2005

Sigrid Debaeck

Programma

L'évolution belge jusque 1940 - De Belgische evolutie tot 1940

10 h Christiaan Decoster: "Algemene inleiding - Introduction générale"

10 u 10 Griet Maréchal: "De Middeleeuwen"

10 u 30 Jaak Ockeleij: "De Nieuwe Tijd"

11 u 10 Dirk Van de Vijver: "De Conseil Supérieur d'Hygiène Publique en de Belgische Hospitaalbouw"

11 h 40 Jean-Marc Basyn: "L'entre-deux-guerres"

12 h 10 Pause sandwiches - Broodjesmaaltijd

Perspectives en France et en Grande-Bretagne - Een blik in Frankrijk en in Groot-Brittannië

13 h 30 Pierre-Louis Laget: "Le patrimoine hospitalier en France"

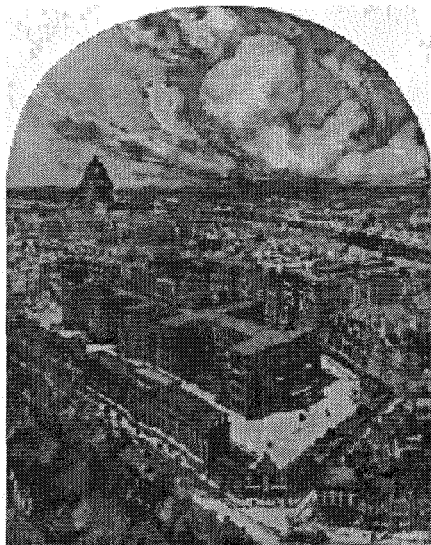
14 h Sue Weir: "English hospitals - are the early designs the best?"

Le patrimoine architectural aujourd'hui - Hospitaalerfgoed vandaag

14 h 30 Judith Lemaire: "Le cas des hôpitaux publics de Bruxelles"

15 u Patrick Allegaert: "Dr Guislain in Gent"

15 h 30 Conclusions - Slotbeschouwingen

Suivies de la visite du Musée de la Radiologie - gevolgd door een rondleiding in het Museum van de Radiologie

Adresse du jour / Adres: Hôpital Militaire Reine Astrid, Rue Bruyn 2, 1120 Bruxelles - Militair Ziekenhuis Koningin Astrid, Bruynstraat 2, 1120 Brussel. La participation au colloque est gratuite, il suffit de s'inscrire - Deelname aan het colloquium is gratis, het volstaat zich in te schrijven; Sigrid Dehaeck, sigriddehaeck@hotmail.com, Tel. 0477 87 44 01.

Université, Eglise, Culture: L'Université Catholique au Moyen-Age

Symposium, Fédération Internationale des Universités Catholiques, Leuven, 11-14 mei 2005

Pierre Hurtubise – Saint Paul University, Ottawa, Canada

Launched by the Center for the Coordination of Research of IFCU, the project University, Church, Culture aims at recounting the history of the Catholic university from its beginnings, but from a very specific angle, that is the study of the connections existing at various moments of its existence between the university and its political, socio-cultural and religious environment. It had been established from the outset that the project would be made up of four different facets corresponding to as many paradigms on the basis of which the Catholic university had organized or reorganized itself from time to time and that these four facets would be considered in reverse order, that is starting with the post Second World War period, continuing with the « extended» XIXth Century period (from the Restoration to the Sixties) and finishing with the modern and medieval periods. The first three periods have been the subject of symposiums held respectively in Ottawa (1999), Paris (2001) and Mexico City (2003), symposiums that have each given rise to a publication.

With the Leuven Symposium which will take place from May 11th to 14th of this year, the project University, Church, Culture directed by Professor Pierre Hurtubise will have reached its primary goal which was to reconstruct, but from a particular perspective, the history of an institution born in the XIIth Century, but that has since gone through many changes under the pressure of circumstances with which it continuously had to come to terms. By bringing us back to the starting point of this long and fascinating adventure, the Leuven Symposium will make it possible to realize a second goal of the aforesaid project which was to give the universities of the XXIth Century a better idea of the distance covered since the XIIth Century and, by the same token, enable them to better define or redefine themselves in view of the new challenges that await them."

Programme

Wednesday 11

- 17.00 Opening Ceremony: Prof. André Oosterlinck, President of Katholieke Universiteit Leuven; Prof. Marc Vervenne, Vice-president of Humans Sciences , Katholieke Universiteit Leuven; Prof. Jan Peters, s.j., President of IFCU
 Presentation of the Symposium: Prof. Pierre Hurtubise, o.m.i., Director of the project University, Church, Culture
 17.30 Inaugural Conference: Prof. Jacques Verger, Université de Paris IV, France

Thursday 12

The University, Place of Knowledge Production and Circulation

Chairman of the Session: Prof. Hilde De Ridder-Symoens

- 09.00 Prof. Laurent Mayali, University of California, Berkeley, United States of America: "Profectus discipuli, gloria magistri. L'enseignement du droit canonique au Moyen-Âge"
 10.00 Prof. Claire Angotti, Fondation Thiers, Paris, France: "Les débuts du Livre de Sentences de Pierre Lombard comme manuel de théologie à l'Université de Paris"
 11.15 Prof. Martin Stone, Katholieke Universiteit Leuven, Belgium: "Adrian of Utrecht and The Discussion of Practical Ethics in the Late Medieval University"
 The University, Place of Power Conflicts
 Chairman of the Session: Prof. Jan Roegiers
 14.30 Prof. Jacques Verger, Université de Paris IV, France: "Le conflit entre séculiers et mendiants à l'université de Paris dans les années 1250: une affaire de pouvoir?"
 15.45 Prof. Marc Nelissen, Katholieke Universiteit Leuven, Belgium: "Louvain et le Saint-Siège au XVe siècle"
 16.45 Prof. Juergen Miethke, Universität Heidelberg, Germany: "The Universities and the Great Councils in the 15th Century. Theology and Canon Law and the effects of Learning in the Crisis of the Late Medieval Church"

Friday 13

The University, Meeting Point of Cultures and Knowledge

Chairman of the Session: Prof. Pierre Hurtubise

- 09.00 Prof. Paul Bakker, Katholieke Universiteit Nijmegen, The Netherlands: "Commenter Aristote au XVe siècle. Typologie de quelques commentaires parisiens des années 1460-1480"
 10.00 Prof. Adriano Oliva, o.p., Commission Léonine, Paris, France: "Frère Thomas d'Aquin, universitaire"
 11.15 Prof. Ignasi Roviró Alemany, Universitat Ramon Llull, Spain: "Ramon Llull y los Studia linguarum"

Saturday 14

The World of Universities

Chairman of the Session: Prof. Jacques Verger

09.00 Prof. Hilde Symoens, Universiteit Gent, Belgium: "Le statut des clercs à l'université"

10.00 Prof. Thomas Sullivan, o.s.b., Conception Abbey, Missouri, United States of America: "The Monastic Orders at the Medieval University of Paris: A Prosopographical Analysis"

11.15 Prof. Nathalie Gorochoy, Université de Paris XII, France: "La vie religieuse des universitaires parisiens au Moyen-Âge"

12.15 Closing ceremony

De Bologna à Bologna. L'Université et la Cité du moyen âge à aujourd'hui¹

Journée d'études, Centre de Recherches en Histoire du Droit et des Institutions FUSL, Brussel, 12 mei 2005

Jean-Pierre Nandrin - FUSL

Programme

9 h 15 Accueil: Jean-Marie CAUCHIES, Professeur aux Facultés universitaires Saint-Louis (Bruxelles), Co-directeur du CRHIDI

Présidence de la séance de la matinée: Nathalie TOUSIGNANT, Professeure aux Facultés universitaires Saint-Louis (Bruxelles) et Chargée de cours à l'Université catholique de Louvain (Louvain-la-Neuve)

9 h 30 Patrick GILLI, Professeur d'histoire médiévale (Université de Montpellier) et membre de l'Institut universitaire de France: "Universités et pouvoir urbain en Italie à la fin du Moyen Âge: collaborations et tensions"

10 h Hervé LEUWERS, Maître de conférence à l'Université de Lille III: "Les facultés de droit dans la France de la seconde modernité. L'impossible uniformisation des formations (1660-1789)"

10 h 30 Pause

10 h 45 Pieter DHONDT, Katholieke Universiteit Leuven: "Onderwijs en/of onderzoek als bestaansreden van de universiteit in het negentiende-eeuwse België"

¹ Zie pp. 15-22.

11 h 15 Kenneth BERTRAMS, FNRS et Université libre de Bruxelles: "Les fondements instables de la « tour d'ivoire »: genèse et portée de la coopération industrie-université (XIXe-XXe s.)"

11 h 45 Echanges

12 h 15 Déjeuner

Présidence de la séance de l'après-midi: Jean-Pierre NANDRIN, Professeur aux Facultés universitaires Saint-Louis (Bruxelles)

14 h 30 Françoise THYS-CLEMENT, Pro-recteur de l'Université libre de Bruxelles, Présidente de l'Institut d'études européennes de l'ULB et Directeur du Centre Education de l'économie: "La recherche en Belgique. Ses perspectives dans un double processus fédéral: belge et européen"

15 h Pierre SAUVAGE, Professeur aux Facultés Universitaires Notre-Dame de la Paix (Namur): "Un regard critique sur l'Université: Jacques Leclercq (1881-1971)"

15 h 30 Jean-Paul LAMBERT, Recteur des Facultés universitaires Saint-Louis (Bruxelles): "Le processus de Bologne: portée d'une révolution annoncée"

16 h Echanges et clôture

Renseignements pratiques: Facultés universitaires Saint-Louis; 43, Boulevard du Jardin botanique; 1000 Bruxelles; salle des examens (2e étage); Tél.: 02 211 78 86; Courriel: relext@fusl.ac.be.

The Bologna Process and the Shaping of the Future Knowledge Societies¹

Third Conference on Knowledge and Politics, The University of Bergen, 18-20 May 2005

Uit: <http://ugle.svf.uib.no/admorg/default.asp?strId=4173&kategori=35>

The ongoing European experiments within research and higher education are of outmost relevance to current theoretical and practical discussions on the changing relationship between knowledge and politics. The integration efforts of the European Union as well as those generated by the Bologna process are experiments in higher education and research transformation of unprecedented scope. The universities as we know them today are all over

¹ Zie pp. 22-28.

the globe inspired by European models. To what degree, and in which ways, will these historical models survive at the continent where they first assumed their character? If the universities survive future changes, what will be their social functions and what kinds of knowledge will they generate?

These complex questions call for a careful juxtaposition of historical and social-scientific approaches. The history of universities influences their futures. The university's historical role is often used as an argument against changes. However, universities are also dynamic organisations with dramatically changing relations to their social environments. In the last decades, they have faced intensifying demands of direct economic benefit, and universities around the world are now widely expected to strengthen their nations or regions' competitiveness within the global knowledge economy. Within the Bologna process there are also expectations that universities shall help recreate a European identity by virtue of their double tradition as international and nation-building institutions. As organisations they are expected to foster both excellence and democracy. Despite these ambitious and potentially conflicting expectations, public funding is to be kept constant or even decreased.

As part of the Bologna process, more than 40 ministers of education will be meeting in Bergen, Norway 18-20th May 2005. This is a proper occasion to invite scholars from various disciplines to reflect upon and generate ideas and perspectives on the process as well as its wider context and ramifications. It is often argued that academics and their organisations have largely failed to take an active part in discussions of the Bologna process. This conference in Bergen, paralleling the ministerial meeting, is an attempt to rectify this situation.

The Bologna process may be seen as one of several ways in which European nation-states seek to cope with problems and challenges that all European universities and systems of higher education have faced in their attempts to provide mass education for their own citizens and enhance their competitiveness in a rapidly globalizing educational market. The process may thus be seen as integral to a long-term process of transformation of European university traditions and nationally based systems of higher education. A major aim of the conference is to provide new insights into the driving forces and results of these transformations. To what extent will the various national traditions and systems converge, and what model might emerge as hegemonic? What is the impact of the Bologna process in this context? Which actors, values and interests are involved in this process, and with what effects?

Conflicts of values and interests do not only permeate current disputes over educational policies, but also impinge on those more or less implicit concepts of knowledge that underlie topical discourses on the shape of the future "knowledge societies" and the part of universities and higher education therein. These discourses have tended to activate a range of potentially conflicting values, which suggest rather different prospective functions of universities and higher education. How are these discussions and disputes affecting the Bologna process, the current reforms of universities and systems of higher education, and the ongoing transformation of

disciplines and subjects within universities and higher education in Europe? How are these processes interrelated? What ideals and forms of knowledge, and which actors, are strengthened by these processes, and how do they relate to the rapid transformation of the educational sector within the European Union? Finally, how does the Bologna process shape relations between Europe and the rest of the world?

Outline of structure and program

Four internationally distinguished keynote speakers have been invited to the conference to present their views on these far-reaching questions. More specific questions will be addressed related to the following sub-themes, which will also provide the guidelines for organising sessions of presentation and discussion of papers by other participants:

Sub-theme 1: The Bologna process - a European response to the challenges of mass education?

The sub-theme opens up a space for broad reflection on how historical models, as they have developed in Europe and the United States, condition the contemporary transformation processes, and how these models are confronted with new impulses and forces in the era of the allegedly globalized knowledge economy. Papers proposing a historical and comparative approach are particularly welcomed, either about particular institutions, national or regional systems, country-specific policies, or comparisons between units like these. Convener: Fredrik Thue

Sub-theme 2: The shaping of future European knowledge societies: contested ideals of knowledge?

This sub-theme will focus more explicitly on what kind of knowledge society the Bologna process may contribute to, and to what degree this process will challenge conceptions of knowledge on which the European universities are based. What will be recognized as valid and socially relevant knowledge within the emerging political economy of research and higher education? Whose knowledge will be prestigious; how and by whom will the quality of knowledge be evaluated and accredited? To what extent will the Bologna process make these processes more uniform across the European area, and to what extent will national varieties still prevail? A variety of topics could be raised under this sub-theme, ranging from a focus on singular disciplines to the implications of various systems of university governance for the creation and dissemination of knowledge. Conveners: Olav Korsnes, Marte Mangset

Sub-theme 3: Central forces and actors in the Bologna process

The session will concentrate on the political dimension of the Bologna process. What are the political motives behind the Bologna process? What priority is currently given to the Bologna process by different actors? What major political expectations does it face, and where and on what issues is it met by political resistance? We are also

interested in highlighting unexpected consequences of these longstanding interactions between ministers of education. It is, of course, important in this sub-section to analyse the role of the higher education sector itself as an actor shaping the Bologna policies. We also want to reflect on the underlying interests and values making such a process possible in present-day Europe. Papers describing political processes in different countries, or comparing them, are welcomed, but also analyses of the different actors within the process itself, and of underlying ideologies guiding actions and policies. Special invited speaker: Pauline Ravinet; Conveners: Alf-Inge Jansen, Atle Nyhagen

Sub-theme 4: The Bologna process versus EU policies of higher education

This session centres on the complex and intricate relations between the EU and the Bologna process. Although the interaction is based on mutual understanding and common interests, it also brings up important contentions as to what a university is and what role the nation-states should play in shaping the European system of higher education and research. What implications do the present formation of EU institutions for higher education and research have for the future role of EU research programmes, programmes for the creation of European curricula, European systems for accreditation, European citizenship, etc? Convener: Linda Sangolt

Sub-theme 5: European higher education in a global perspective

In this sub-session we wish to highlight how the world perceives the Bologna process from the outside, as well as how the Bologna process influences the relations between Europe and other world regions. To what extent should the Bologna process be seen as part of a worldwide process and as an outgrowth of a globalized horizon within European knowledge policies? Is the Bologna process influencing higher education policies and networks at the international level or is it primarily a closed European development? Do countries or regions outside Europe emulate the Bologna process and its purported constitutive values, and if so, with what effects? Important discussions under this section are the WTO/GATS system for regulation of trade in education services, the role of Unesco for the creation of a global knowledge society, and also the consequences of the TRIPS agreement for the distribution and ownership of knowledge. Special invited speaker: Cusso Roser; Conveners: Tor Halvorsen, Asunicion Lera St. Clair

Sub-theme 6: Research policies and the Bologna process?

Research has now been included as one of the new themes of the Bologna process. In this session we call for discussions about the new relations between research and education. How does the Bologna process bring these together? How should research and higher education be related within the European universities of the future, and what powers and possibilities will the Bologna process have to influence the relationship between the two? Papers discussing this issue both at the

general level and in relation to specific countries, networks and universities/research institutions in Europe are welcomed. Conveners: Ivar Bleiklie, Jürgen Enders

Program

Wednesday 18th May

- 12.00 - 13.00 Registration at the Conference Venue. Faculty of Law, Dragefjellet
- 13.00 Opening of the conference, The Rector at The University of Bergen: Kirsti Koch Christensen
- 13.15 Introduction to the conference theme: Tor Halvorsen
- 14.00 - 15.30 Key note: Gerard Delanty: "The Idea of the University and Europeanization"
- 15.30 - 16.00 Coffee break
- 16.00 - 18.00 Session work
- 18.30 Reception The Administration Building, University of Bergen, Christiesgt. 18
- 20.00 Dinner

Thursday 19th May

- 09.00 - 10.30 Key note: Mitchell Ash: "Bachelor of what? Master of whom? The Humboldt myth and the historical transformation of higher education in Germany, Austria and the United States"
- 10.30 - 11.00 Coffee break
- 11.00 - 13.00 Session work
- 13.00 Lunch
- 14.00 - 15.30 Key note: Christine Musselin: "Is the Bologna Process a move towards a European Higher Education Area?"
- 15.30 - 16.00 Coffee break
- 16.00 - 18.00 Session work

Friday 20th May

- 09.00 - 10.30 Key note: Sverker Sörlin: "Bologna, Lisbon, and the Future of the European University: New Funding Regimes. Strategies of Adaptation, and Why Transformation Need Not Be a Disaster"
- 10.30 - 11.00 Coffee break
- 11.00 - 13.00 Session work
- 13.00 - 14.00 Discussion/summary: Linda Sangolt

Paper contributions

Michael Abelson, "A Europe of Knowledge and the Civic Mission of the Universities"

Santosh-Kumar Madugula, Annex for "Cross Border Mobility for Trans-national Education"

- Aurel Ardelan, "The University's Autonomy related to the Challenges of the Bologna Process"
- Edgeir Benum, "Norway and the OECD connection: Convergence in European Research and Higher Education before Bologna"
- Uta Bielfeldt, "Linking social "relevance" to changes in the degree structure of higher education in the Nordic countries"
- Per Christian Brodscholl, "Outline of a critical discourse analysis of debates about educational policies"
- Roser Cusso, "From development comparatism to global comparativism: towards more normative educational statistics"
- Annelise Dodds, "A Comparison between British and French Policy-making on Foreign Students' Visas between 1979-2003"
- Jesper Eckhardt Larsen, "The role of the humanities in the Bologna idea of the university: Could Europe learn from the American model?"
- Andreas Fejes, "The Bologna process – Governing higher education in Europe through standardization."
- Tor Halvorsen, "Knowledge Shopping or Identity Formation in times of Globalisation."
- Geir E. Karlsen, "The Bologna process – A judicial confirmation of EU'S policy of education?"
- Shiaau-Rurng Li, "Learning from the European Higher Education Area"
- Kent Löfgren, "Facilitating system change in uncertain times. A new grading system (ECTS) from the perspective of the educational provider"
- Santosh-Kumar Madugula, "Cross Border Mobility for Trans-national Education"
- Marte Mangset, "Are British educational concerns different from European educational concerns?"
- Gigliola Mathisen, "Chasing quality. WTO and UNESCO; Multilaterals at work"
- Gunnar Guddal Michelsen, "The Rise of Private Higher Education in Senegal: An Example of Knowledge Shopping?"
- Their Nokkala, "Knowledge society/knowledge economy discourse in internationalisation of higher education – A Case Study of governmentality"
- Cornelia Racke, "The Emergence of the Bologna Process"
- Cecilia Roberts, "Does UNESCO have a role to play?"
- Asun St Clair, "Global Institutions and Global Poverty: Knowledge and Responsibility"
- Pauline Stoltz, "Reflective Citizens in a Changing World - Gender and Ethnicity in Swedish Higher Education Policy"
- Marit Tjomsland and Katarina Østergren, "Internal Control and External Legitimation in Higher Education Accountability Processes: Two Universities in Norway"

- Voldemar Tomusk, "Melancholy and Power; Knowledge and Propaganda: Discussing the Contribution of the Bologna Process to Higher Education Research in Europe"
- Svein Michelsen, "On the dynamics of the emerging system of quality assurance and accreditation in Norwegian higher education"
- Pablo Arija, "The Bologna Process in Portugal and Spain: A Comparative Analyse"
- Vesna Kovacs, "A micropolitical view of the Bologna process at Kroatian Universities"
- Vidar Enebak, "The S in the UNESCO - Post-war Visions of Science and Democracy"
- Reinildis van Dizhuyzen, "The 'creatio doctoris': Diversity or convergence of serimonial forms?"
- Pauline Ravinet, "The Sorbonne meeting and declaration: Actors, shared vision and Europeanisation"
- Torsten Nybom, "Creative Intellectual Destruction or Destructive Political Creativity? Critical Reflections on the Future of European "Knowledge Production"
- Leonid Tymchenko, "Science and Education: Finding a balance"
- Vassiliki Papatsiba, "Higher Education and student mobility in the EU: action and rationales"
- Berit Karseth, "Curriculum Restructuring in Higher Education: A new pedagogical regime?"
- Ariane Dupont, "The Fillon Law, a French answer to the European construction: Economics of Education or Education to Economics?"
- Tor Halvorsen and Atle Nyhagen, "The Bologna Process and the Shaping of the Future Knowledge Societies"

Organized by the University of Bergen, Faculty of Social Sciences with the Dept. of Administration and Organization Theory and the Dept. of Sociology, in collaboration with Forum for University History, University of Oslo, and Euredocs. Academically responsible: Professor Olav Korsnes, Dept. of Sociology; Professor Alf-Inge Jansen, Dept. of Administration and Organization Theory; Associate Professor Tor Halvorsen, Dept. of Administration and Organization Theory. Contact person: Atle Nyhagen (phone: + 47 55 58 21 51), Dept. of Administration and Organization Theory.

Stille wijkplaatsen? Nederlandse universiteiten na 1876¹

Symposium, Werkgroep Universiteitsgeschiedenis / Huiszinge Instituut, Amsterdam, 27 mei 2005

Peter Jan Knegtmans - UnA

De Nederlandse universiteiten hadden en hebben de reputatie ivoren torens te zijn, stille wijkplaatsen waar ver verwijderd van het straatrumoer aan wetenschap wordt gewerkt. In de aangename en inspirerende rust van hun bibliotheek, laboratorium of kliniek en omgeven door louter vakgenoten beoefenen universitaire geleerden daar zuivere wetenschap, zonder zich te hoeven bekommeren om het direct tastbare nut van hun werk. Het beeld van dit academisch arcadië wekt de suggestie dat universitaire geleerden lieden zijn die zich uitsluitend om hun vak bekommeren en niet in het minst geïnteresseerd zijn in de wereld om hen heen. Ongetwijfeld bestaan ze, zulke onderzoekers, zoals elke beroepsgroep zijn buitenbeentjes heeft, maar zijn ze representatief voor de mensen die aan de Nederlandse universiteiten werken en werkten? Zijn of waren die inderdaad zo wereldvreemd?

Dat lijkt bepaald niet het geval. Het staat vast dat hoogleraren al in de negentiende eeuw actief waren in de politiek, in kerken en in andere maatschappelijke organisaties. In hun voetspoor lieten universitaire medewerkers en studenten zich op die terreinen later evenmin onbetuigd. Toch heeft dat binnen de muren van de academie zelden tot botsingen geleid. Betekent dit dat hoogleraren en hun medewerkers werden en worden geselecteerd op politieke kleur en kerkelijke gezindte? Dat is aan de bijzondere universiteiten en hogescholen waarschijnlijk lange tijd het geval geweest, maar was het dat ook aan de openbare? Of wordt aan universiteiten het negentiende-eeuwse liberale beginsel gehuldigd dat het streven naar een betere samenleving geen politieke vorm mag aannemen? Is dat er de oorzaak van dat onderwijs en onderzoek slechts de wetenschap mogen dienen en dat daarin vaak zo weinig valt te merken van buitenuniversitaire activiteiten van de docenten?

De studenten, in het bijzonder de corpora, is en wordt eveneens onmaatschappelijk gedrag verweten. Toch staat vast dat ook studenten door de ontwikkelingen op politiek, maatschappelijk en religieus terrein nooit helemaal onberoerd zijn gebleven. In de jaren negentig van de negentiende eeuw leek opeens een hele generatie studenten gegrepen door het socialisme en dat herhaalde zich dertig jaar later. Vóór, tijdens en na de Eerste Wereldoorlog was er sprake van een religieus reveil onder studenten en tijdens en na de Tweede Wereldoorlog poogden zij van de universiteiten morele gemeenschappen te maken. En in de jaren dertig en vijftig van de twintigste eeuw ritselde het van de politieke studentenverenigingen en wijdde menig studentenblad zich aan politieke beschouwingen. Waren al deze activiteiten en

¹ Zie pp. 28-34.

verenigingen er uitsluitend op gericht studenten te rekruteren voor een maatschappelijke rol buiten de muren van de academie?

Het symposium op vrijdag 27 mei 2005 begint en eindigt met de verschillende vormen die het politiek en maatschappelijk engagement van studenten aannam in de negentiende en in de tweede helft van de twintigste eeuw. Soms leidden deze activiteiten tot politisering van het universitaire leven, maar meestal niet. Betekent dit dat de universiteiten ongevoelig waren voor de opkomst van nieuwe politieke bewegingen? Sommige sprekers zullen ingaan op de gevolgen van politieke en maatschappelijke veranderingen op het studentenleven, anderen op de wetenschapsbeoefening, nog weer anderen op de universiteiten als geheel. Politiek was nooit ver weg, ook op de universiteiten.

Programma:

Ontvangst vanaf 10.00u

10.30u: Opening door de voorzitter, prof. dr. Leen Dorsman

10.35u: Welkomstwoord door prof. dr. T. Sminia, rector magnificus der Vrije Universiteit

10.45u: Pieter Caljé (UM), "Introvert engagement. Politieke cultuur als expressie van jeugdcultuur binnen het Groninger studentencorps in de tweede helft van de negentiende eeuw"

11.15u: Christianne Smit (RU Groningen), "'Hunne scherpte van geest vrijwillig dienstbaar aan de verheffing der gezonkenen'. Toynbee-werk van de universiteiten in Nederland"

11.45u: Ronald van Raak (UvA), "Denkers in de politiek. De politisering van de wijsbegeerte in het interbellum"

12.15u: Vragen en debat

12.45u: Lunchpauze

13.30u: Barbara Henkes (RU Groningen), "De volkskunde- en taalAtlas: een zuiver wetenschappelijke methode of een politiek instrument?"

14.00u: George Harinck (Theologische Universiteit te Kampen), "De hope voor onze politieke toekomst'. Vrije Universiteit en politiek"

14.30u: Vragen en debat

14.45u: Pauze

15.15u: Agnes de Jong (RU Groningen), "'Dat de student zijn stem verheffe!' Het maatschappelijk en politiek engagement van de Nederlandse student in de periode 1930-1960"

15.45u: Piet de Rooy (UvA), "'Kapitalist moet je geloof ik niet zijn.' Over de heruitvinding van de student in de jaren zestig"

16.15u: Slotdebat en afsluiting (met borrel)

Het symposium wordt georganiseerd door de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis en het Huizinga Instituut. Nadere inlichtingen zijn te verkrijgen bij Peter Jan Knegtmans, e-mail: p.j.knegtmans@uva.nl, tel.: 020-525 3342.

Image and Imagination; a new approach to university history from the Middle Ages to the present

20th International Congress of Historical Sciences, International Commission for the History of Universities, Sydney, 5 July 2005

Uit: www.cishsydney2005.org

Our aim is to reconstruct the universities' efforts at 'image creation' (representation and projection of the self-image' of the various universities) through the ages. The proposals are therefore expected to elucidate the elaborate exercises in communication, which the universities developed to project - 'by all possible means' - an image of themselves: e.g. by the name they adopted, by designated scholarships to attract the 'right kind' of students, by opening and degree conferring ceremonies, by jubilee publications, invented traditions to fabricate respectable credentials, plays and caricatures etc. The proposals might also include an evaluation of the actual/effective role played by universities in society. The Commission invites researchers to reflect on the motivation of university authorities, and how the various types of images were received by different layers of society.

Papers:

- Robert Anderson, Scotland: "The Edinburgh University Centenary"
- Bruno Boute, Belgium: "'Veluti Altare contra Altare'. Academics Jesuits and Promotion Rituals: the Dole, Douai and Louvain cases 1587-1625"
- Anuschka de Coster, Belgium: "University corporations and the image of the Studium at Northern Italian universities in the 15th and 16th centuries"
- Hilde de Ridder-Symoens, Belgium: "Humanists and Universities: Aspects of Representation and Self Representation (use of languages, portraits)"
- Dr Lyse Roy, Canada: "Représentation de l'université et des universitaires dans l'entrée royale en France au XVIe siècle"
- Jennifer O'Brien, Ireland: "The Unionist Image of Trinity College, Dublin in an Independent Ireland"
- Anthony Potts, Australia: "The Uses of Imagery and the University"
- Elisa Signori, Italy: "Minerva and Mars in Italian Universities during the Fascist Era"

Ditlev Tamm, Denmark: "The University and the King's Birthday Celebrations: Copenhagen as a loyal and very Protestant University"

Noga Zivan, Ireland: "Marketing the Ancient Varisty – Oxford University in the new 'Widening Participation' age"

Yushi Sasaki, Tokyo

Nut en Nadeel van een Academiebibliotheek

Colloquium, Fryske Akademy, Leeuwarden, 9 september 2005.

Jos M.M. Hermans - RU Groningen

Op 9 september 2005 zal een publicatie verschijnen waarin de gedrukte catalogi van de Academiebibliotheek van Franeker worden gepresenteerd (vanaf de stichting, in 1585, tot het einde van de zeventiende eeuw). Uitgangspunt is de laatste tekst (1691) met aanvullingen en commentaar uit eerdere catalogi. De titels zijn geïdentificeerd en waar mogelijk gerelateerd aan de nog bewaard gebleven exemplaren (thans veelal in 'Tresoor', de opvolger van de Provinsjale Biblioteek fan Fryslân). Voorafgaande aan de catalogus zijn enige inleidende hoofdstukken voorzien.

Het onderzoek geschiedde door een (in feite twee)¹ KNAW-postdoc(s), aangesteld bij het Constantijn Huygens Instituut (CHI) in Den Haag en de Fryske Akademy te Leeuwarden).

Bij de afsluiting van het project zal in 'Tresoor' een tentoonstelling worden ingericht² en wordt een colloquium belegd. De handelingen van dit congres zullen worden uitgegeven.³ Het colloquium wil sprekers brengen tot voordrachten rondom de betekenis van een (niet uitsluitend Franeker!) Academiebibliotheek voor het onderwijs in de verschillende disciplines, voor het uitstralen van geleerdheid misschien, of als materiële, tastbare verdichting van het idee van de universiteit? Werden de boeken gebruikt, en zo ja door wie en hoe of is er veeleer sprake van een 'showbibliotheek'? In ieder geval moet voor de diverse faculteiten de relatie met de bibliotheek ter sprake worden gebracht.

Omdat de tekst van de catalogi in voorlopige versie reeds gereed is en het bestand bovendien digitaal doorzoekbaar is, krijgen de geïntendeerde sprekers een CD-rom met deze tekst. Ze kunnen derhalve in hun voordracht ingaan op wat in de

¹ Vanaf de start op 1-11-1999 was dr Robert Stein aangesteld; toen deze na twee jaar een werkkring aan de Universiteit Leiden aanvaardde werd de resterende tijd toegewezen aan dr Lydia Wierda. Zij bereidt de publicatie voor.

² Zie p. 48.

³ Martin Engels spreekt niet op het colloquium, maar levert een bijdrage voor de bundel over de bezitsgeschiedenis van de boeken die in de Franeker bibliotheek terechtgekomen zijn.

betreffende periode 'gangbaar' zou moeten zijn in de onderscheiden faculteiten en disciplines, en nagaan in hoeverre de collectie van de Academie in Franeker (en elders!) aan die eisen beantwoordde. Dat hoogleraren uiteraard ook buiten de collecties van instellingen over (soms gigantische) eigen verzamelingen beschikten, spreekt voor zich.

Programma van het colloquium

10.45-11.15 Ontvangst

Aspecten van de universiteitsbibliotheek in de vroegmoderne periode

11.10-11.15 Opening door Prof. dr. Jos Hermans, dagvoorzitter

11.15-11.30 Drs. Gerda Huisman, "De oudste catalogus van de Groninger universiteitsbibliotheek op het internet ontsloten"

11.30-11.55 Prof. dr. Philippus Breuker, "De betekenis van de Franeker academie voor de Friestalige literatuur"

11.55-12.20 Prof. dr. Paul Hoftijzer, "Boekenbezit van Leidse studenten"

12.20-12.45 Drs. Sybren Sybrandy, "De Franeker academiedrukkers"

12.45-13.00 Aanbieding van Sybren Sybrandy, *Libben en wurk fan Aegidius Radaeus, de earste printer fan de akademy te Frjentsjer*

13.00-14.00 Lunch

Het nut van de universiteitsbibliotheek voor de wetenschapsbeoefening in de faculteiten

14.00-14.25 Prof. dr. Wout van Bakkum – Hebraïca

14.25-14.40 Prof. dr. Klaas van Berkel – Artes

14.40-15.05 Prof. dr. Mart van Lieburg – Medicijnen

15.05-15.30 Prof. dr. Robert Feenstra – Rechtsgeleerdheid

15.30-16.00 Discussie

Thee

Boekaanbieding, opening tentoonstelling, borrel; Plaats: Tresoar, Boterhoek 3, Leeuwarden (5 minuten lopen vanaf de Fryske Akademy)

16.30-17.30 Aanbieding van dr. Lydia Wierda, *'Armamentarium totius sapientiae — Een arsenaal van alle wetenschap'. De Franeker academiebibliotheek in de zeventiende eeuw.*

Opening van de tentoonstelling 'Franeker boeken, Franeker banden'

Borrel

Organisatie: Department of Medieval & Renaissance Studies, RU Groningen; Tresoar, Fries Historisch en Letterkundig Centrum Leeuwarden; Fryske Akademy. Plaats: "It Aljemint", Fryske Akademy, Doelestraat 8, Leeuwarden.

De gevraagde bijdrage in de kosten van het colloquium bedraagt 15 euro (10 euro voor studenten), te voldoen op de dag zelf. Bij dit bedrag zijn koffie, lunch, thee en borrel inbegrepen. 's Avonds zal van 19.00 tot 21.00 uur worden gedineerd, waarschijnlijk in het Stadhouderslijk Hof te Leeuwarden. Wie daaraan – op eigen kosten – wil deelnemen, wordt vriendelijk verzocht omdat, in verband met reservering van tafelruimte, bij aanmelding op te geven.

De voorbereiding van de publicatie en het colloquium wordt begeleid c.q. voorbereid door een commissie bestaande uit: dr Wiebe Bergsma (FA), dr Marijke Gumbert-Hepp (CHI), prof.dr Jos.M.M. Hermans (RUG), dr Goffe Jensma (FA), prof. dr Hans Mol (FA/UL), dr Jacob van Sluis (Tresoar / UBG) en dr Lydia Wierda (v/h CHI/FA).

Aanmelding en nadere gegevens via Dr Goffe Jensma, Fryske Akademy, Doelestraat 8, 8911 DX Leeuwarden, tel.: (+31) 58 2131414 (secre.), fax: (+31) 58 213 1409 of per mail jensma@fa.knaw.nl.

Universität im öffentlichen Raum

Tagung, Österreichischen Gesellschaft für Wissenschaftsgeschichte und Gesellschaft für Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte, Ottenstein B. Rastendorf im Waldviertel, Niederösterreich, 14-18 September 2005

Uit: www.guw.unibe.ch

Vorläufiges Programm

Mittwoch, 14. September 2005

ab 16.00 Uhr: Eintreffen der Teilnehmer

17.30 Uhr: Apéro

18.00 Uhr: Abendessen

19.30 Uhr: Prof. Dr. Helmuth Grössing (Präsident der ÖGW), Wien: "Begrüssung"

25 Jahre ÖGW – 10 Jahre GUW

Prof. Dr. Rainer C. Schwinges (Präsident der GUW), Bern: "Universität im öffentlichen Raum"

Donnerstag, 15. September 2005

Sektion 1: Wahrnehmung des öffentlichen Raumes und Selbstdarstellung der Universität

8.30 Uhr: Prof. Dr. H.C. Peter Moraw, Giessen: " Soziale Hoffnungen und kirchliche Positionen rund um die Prager Universitäten (14.-15. Jahrhundert)"

Dr. Wolfgang E. Wagner, Rostock: "Universität – Kirche – Erkenntnis. Die Abwehr der *artes illiberales*"

Diskussion

10.00 Uhr: Kaffeepause

10.30 Uhr: Drs. Reinildis van Ditzhuyzen, Den Haag: "Selbstdarstellung der Universität – Feiern und Zeremoniell am Beispiel der Doktorpromotionen"

Dr. Thomas Becker, Bonn: "Universitätsjubiläen"

Diskussion

12.00 Uhr: Mittagessen

14.00 Uhr: Prof. Dr. H.C. Walter Höflehner, Graz: "Nutzen von Universität und Wissenschaft: Von der Nichtbewertbarkeit der Erkenntnisleistung zum indikatorgesteuerten Budget"

Diskussion

Sektion 2: Wahrnehmung der Universität durch den öffentlichen Raum

15.00 Uhr: Prof. Dr. Wolfgang E.J. Weber, Augsburg: "Universität als geschlossene Gesellschaft vs. res publica litteraria im 16. Jahrhundert"

Prof. Dr. Fritz Osterwalder, Bern: "Universität und Bildungsvorstellungen seit dem 18. Jahrhundert"

Diskussion

16.30 Uhr: Kaffeepause

17.00 Uhr: Dr. Marc Schalenberg, Berlin: "Zum grösseren Ruhme der Wissenschaft oder der Fürsten? Universitätsbauten in deutschen Residenzstädten im frühen 19. Jahrhundert"

Dr. Marian Füssel, Münster: "Ein Käfig voller Narren? Die Universität in Karikatur und Satire"

Diskussion

18.45 Uhr: Abendessen

(21.00 Uhr): (Vorstandssitzung)

Freitag, 16. September 2005

Sektion 3: Universität – Wissenschaft und Verantwortung

8.30 Uhr: Prof. Dr. Martin Kintzinger, Münster: "Gelehrtes Wissen und Handlungsorientierung zwischen Gesellschaft, Kirche und Staat"

Prof. Dr. Andreas Kley, Zürich: "Wahrheit. Ethik, Verantwortung in der Wissenschaft"

Diskussion

10.00 Uhr: Kaffeepause

10.30 Uhr: Prof. Dr. Rüdiger vom Bruch, Berlin: "Was war und was ist Universitäts- und Wissenschaftspolitik?"

Prof. Dr. Mitchell Ash, Wien: "Grundlagenforschung, Anwendungen der Forschung, anwendungsorientierte Forschung – zur Wandlung diskursiver Konstrukte im Verantwortungsdiskurs"

Diskussion

12.15 Uhr: Mittagessen

14.00 Uhr: Exkursion

Samstag, 17. September 2005

Sektion 4: Universität und Gesellschaft

9.00 Uhr: PD Dr. Mathias Asche, Tübingen: "Die deutsche Universität der Frühen Neuzeit zwischen korporativer Autonomie und obrigkeitlicher Disziplinierung - ein konfessioneller Vergleich"

Prof. Dr. Sylvia Paetschek, Freiburg/Br/: "Universitäten als Instrument: Die Sicht des Staates"

Diskussion

10.30 Uhr: Kaffeepause

11.00 Uhr: Frank Wagner M.A., Giessen: "Professoren in Stadt und Staat. Das Beispiel der Ordinarien der Berliner Universität im 19. und 20. Jahrhundert"

Dr. Peter Stachel, Wien: "„Nach Maaß des blossen Bedarfs zur Bildung guter Staatsdiener...". Grundlagen und Zielsetzungen des höheren Bildungssystems in der Habsburgermonarchie"

Diskussion

12.45 Uhr: Mittagessen

14.30 Uhr: Prof. Dr. Dieter Langewiesche, Tübingen: "1848 und 1968: Die Studierenden"

Prof. Dr. Walter Rüegg, Vevey: "Die Sprengung des Elfenbeinturms"

Diskussion

16.00 Uhr: Kaffeepause

16.30 Uhr: Univ.-Prof. Dr. Sigurd Höllinger, Sektionschef BMBWK Wien: "Was ist „Universitätsreform“?"

Diskussion

18.15 Uhr: Abendessen

20.00 Uhr: Versammlung der GUW-Mitglieder

Sonntag, 18. September 2005

9.00 Uhr: Prof. Dr. Notker Hammerstein, Frankfurt/Main: "Zusammenfassender Kommentar"

9.30 Uhr: Schlussdiskussion

10.00 Uhr: Ende der Tagung

Organisation: GUW – Prof. Dr. Rainer C. Schwinges, Historisches Institut, Universität Bern, Länggassstrasse 49, CH-3000 Bern 9, Telefon: +41 (0)31/ 631 80 91/89, Fax: +41 (0)31/ 631 44 10, e-mail: rainer.schwinges@hist.unibe.ch; ÖGW – Hofrat Dr. Kurt Mühlberger, Archiv der Universität Wien, Postgasse 7, A-1010 Wien, Tel.: 0043 1 4277 17201, e-mail: kurt.muehlberger@univie.ac.at; Univ.-Prof. Dr. Dr. h.c. Walter Höflechner, Karl-Franzens-Universität Graz, Universitätsplatz 3, A-8010 Graz, Tel.: 0043-316-380-2285, e-mail: walter.hoeflechner@uni-graz.at

Sekretariat: Irène Neiger, Historisches Institut der Universität Bern, Länggassstrasse 49, CH-3000 Bern 9, Telefon: +41 (0)31/ 631 39 45, Fax: +41 (0)31/ 631 44 10, e-mail: irene.neiger@hist.unibe.ch

Tagungsort und Unterkunft: Ottenstein im Waldviertel, Österreich; Teilnahme: Die Gebühren für die Teilnahme betragen € 30,-; für GUW-Mitglieder € 15,-

Anmeldung: Bitte melden Sie sich ausschliesslich schriftlich an per FAX oder per Post beim Tagungsbüro Bern. Bitte verwenden Sie dazu das Anmeldeformular, die pdf-Datei finden Sie auf www.guw.unibe.ch; Spätester Anmeldetermin: (mit Zimmerreservation) 15.6.05, nur Tagungsteilnahme (1.8.05). Nach Eingang ihrer Anmeldung erhalten Sie eine Bestätigung.

Voorschrift en vrijheid

Symposium, Werkgroep Negentiende Eeuw i.s.m. Huizinga Instituut, Amsterdam, 18-19 november 2005

Uit: <http://www2.let.uu.nl/solis/osl/documents/Voorschriftenvrijheid.doc>

Met het tweedaagse symposium *Voorschrift en vrijheid* wil de Werkgroep Negentiende Eeuw de conformeringsdwang van de negentiende-eeuwse burgerlijke cultuur verkennen. Het was voor het 'zelf' in de negentiende eeuw een hoog goed om zich te verwerkelijken in denken, gevoel en handelen, maar dat leek enkel mogelijk door dat 'zelf' strak te disciplineren. Het denken van die eeuw omvat zowel het verlangen naar oprechtheid als de eis van normering.

Deze kennelijke tegenstrijdigheid uit zich in tal van terreinen: de politiek, de literatuur, de filosofie, de muziek, de religie, de wetenschap. Zo lijkt, bijvoorbeeld, de individualiteit van het Romantische genie op gespannen voet te staan met het ideaal van genootschappelijkheid; de wetenschapper lijkt in zijn laboratorium voor een onmogelijke opgave te staan wanneer hij met zijn waarnemingen de heersende, bijbelse beelden wil bevestigen; een socialistisch volksvertegenwoordiger dient de discussietaal van gevestigde elites te leren. Het resultaat van dergelijke spanningen is niet zelden een culturele uiting die tegelijk bepaald is door de context waaruit het ontstond, maar zich daar ook tegen afzet.

We zijn benieuwd naar interpretaties, vanuit alle vakgebieden, die een cultureel product of object in het spanningveld van aangepastheid en onaangepastheid plaatsen. Hoe nonconformistisch is een culturele uiting die conformistisch lijkt, hoe aangepast het schijnbaar onaangepaste? Wij roepen u op, om voorstellen in te dienen die vertrekken vanuit één cultureel product of object (bijvoorbeeld een tekst, schilderij, muziekstuk, preek, kostuum) en die passen binnen één van de volgende thema's:

1. Welke positie neemt het gekozen culturele object of product in de verschillende varianten van het nationalisme? Draagt het bij aan het verzoeningsdiscours dat na 1800 werd gebezigd? Of probeert het de bereikte consensus juist te ondermijnen en voortsluimerende conflicthaarden (politiek, religieus etc.) aan te blazen?

2. Hoe verhoudt het gekozen object of product zich tot debatten over het realisme? Laat het individuele mensen zien of stereotypen? Wil het maatschappijkritiek leveren of bijdragen aan zedelijkheidsbewegingen? Welke vormen van conformisme gaan schuil onder een anderszins kritisch lijkende houding?

3. Hoe verhoudt het object of product zich tot hervormingsbewegingen? Wordt er gepleit voor emancipatie van het individu of van een collectief? Hoe vrij of gedwongen verloopt de identificatie met een beweging? Hoe wordt er gelaveerd tussen voorschriften en vrijheid?

We nodigen u uit om voorstellen voor bijdragen aan dit symposium (ca. 300 woorden) vóór 1 juli 2005 op te sturen naar: Saskia Pieterse, Afdeling Neerlandistiek, Spuistraat 134, 1012 VB Amsterdam, s.a.pieterse@uva.nl. Omdat wij streven naar optimale discussietijd hebben de bijdragen een lengte van maximaal 20 minuten. De organisatie zal dan een keuze maken en u hiervan zo spoedig mogelijk op de hoogte stellen.

'Aggiornamento in Leuven'. Geschiedenis van de Universitaire Parochie (1959-1974)

Gustaaf Janssens – KULeuven, Algemeen Rijksarchief

Voorliggende studie, oorspronkelijk ingediend als verhandeling tot het behalen van het diploma van licentiaat in de geschiedenis aan de KU Leuven, is een (organisatie)geschiedenis van de eerste jaren van de Leuvense Universitaire Parochie (UP). De auteur baseert zich hoofdzakelijk op het UP-archief dat in het Universiteitsarchief van de KU Leuven wordt bewaard en beschouwt zijn onderzoek als een case study binnen een ruimer onderzoek naar de houding van kritische en intellectuele katholieken die in de jaren 1960-1970 op zoek waren naar nieuwe modellen van kerk-zijn. Het is een chronologisch opgebouwd verhaal, waarbij de bestudeerde periode (1959-1974) is opgedeeld in vijf tijdsblokken: de "voorgeschiedenis" (1959-1963), de eerste jaren "in de ban van het concilie" (1963-1966), de jaren van de kerkkritische opstelling (1966-1968), de periode van de keuze voor "nieuw links" (1968-1971) en ten slotte de "progressieve parochie in het rode Leuven" (1971-1974). Voor elk van de periodes worden de ontwikkelingen binnen de UP vanuit vijf invalshoeken bestudeerd: de organisatie van de parochie, de kerkkritische houding, de maatschappelijke visie, de liturgische bedrijvigheid en de impact van de UP op de studentenwereld en op de rest van de Vlaamse Kerk.

Hoe de UP werkt en wat er allemaal in en rond de UP gebeurt is behoorlijk in kaart gebracht en wordt goed in de maatschappelijk-religieuze context van de bestudeerde periode geplaatst. Het kan voor vele lezers, en zeker voor jongere, verrassend overkomen hoe sterk de UP op alles wat er op maatschappelijk vlak in Vlaanderen en in de wereld leefde heeft ingespeeld en er intens heeft mee meegeleefd. In dit opzicht is de studie van Latré een noodzakelijke en onmisbare aanvulling op de "traditionele" geschiedschrijving van de Leuvense studentenbeweging en ook een originele bijdrage tot de ruimere geschiedenis van de Leuvense Universiteit. Het complexe karakter van de UP is niet vreemd aan deze Sitz im Leben. Volwassenen en jongvolwassenen, die zich bij alles wat er in kerk en maatschappij leefde betrokken voelden, maakten er de dienst uit. In de jaren '60-'70 vonden hun actie en hun inzet een grote respons bij vele Leuvense studenten.

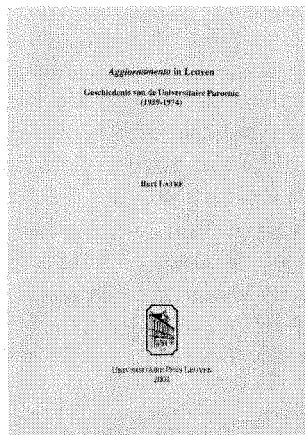
Hoewel de studie van een zeer goede kennis van de werking van de UP getuigt, blijft de kritische lezer toch nog een paar keer op zijn/haar honger. Het is duidelijk dat de UP zich van in het begin heeft beijvert om aan leken een volwaardige taak in de pastoraal te geven. Hoe en wanneer echter de eerste leken (vanaf 1967-1968 ook vrouwen) in de ploeg van vrijgestelden werden opgenomen en hoe daar ten overstaan van het beleid mee werd omgegaan is te weinig onderzocht. Het ging immers om meer dan "mogen preken", "epistel of evangelie lezen" of "communie delen", - al geef

ik er mij rekenschap van dat de volledige inschakeling van leken in het team der UP-pastores eigenlijk pas vanaf 1974-1975 is gerealiseerd. Dit is dus stof voor een eventueel vervolg op deze studie.

De aandacht van de Leuvense UP voor de liturgie krijgt terecht de plaats die zij verdient: het is dan ook één van de invalshoeken van deze studie. De UP speelde op liturgisch vlak in Vlaanderen een belangrijke voortrekkersrol en het is duidelijk dat de inzet en het charisma van Jozef ('Seppe') Yperman, de stichter en jarenlange inspirator van de hele UP, cruciaal is geweest. De catechese rond de viering van de eucharistie, en de pastoraal rond huwelijk en doop waren belangrijke aandachtspunten die ook via publicaties de bredere Vlaamse kerk hebben bereikt. Het "liturgisch onderdeel" van de studie had echter nog meer diepgang kunnen krijgen indien de auteur gebruik zou hebben gemaakt van het door J. Yperman nagelaten archief dat nog in familiebezit is. De bestudering van uitgegeven en vooral van onuitgegeven geschriften (preken, liturgische teksten, voordrachten, ...) van Yperman had de gelegenheid kunnen bieden om de invalshoeken "liturgie" en "invloed van de UP op de Vlaamse Kerk" dieper uit te werken en beter te stofferen.

Het belang van de liturgische samenzang en van de UP-zangbundel komt op blz. 208 aan bod, maar wordt m.i. niet specifiek genoeg geduid. Vooral het feit dat voor de Universitaire Parochie goede liturgie onlosmakelijk verbonden is met het zingen van goede Nederlandse liturgische gezangen komt te weinig uit de verf. De liturgische liedcultuur is bovendien onder de bezielende leiding van opeenvolgende koorleiders/cantores tot een wezenlijk element in de liturgie uitgegroeid. Men vindt hierover weinig bij Latré, al schrijft hij, op bl. 262-263, wel - m.b.t. de periode 1971-1974 - "De UP bleef trouw aan haar bewondering voor de Nederlandse liturgievernieuwers: maar liefst 48 van de 101 (in de bundel van 1972-1973) waren van de hand van Huub Oosterhuis (...)". Dit is ongetwijfeld waar, maar het gaat hier om meer dan om "liturgievernieuwing". Het gaat om liturgisch-gelovig taalgebruik. Het gegeven dat vooral via de liederen de bijbels-poëtische teksten van Huub Oosterhuis in het collectief religieus geheugen van de Leuvense UP zijn opgenomen en zo de spiritualiteit van de toenmalige generatie "Begijnhofkerkgangers" hebben gevoed, had m.i. meer aandacht mogen krijgen.

De geschiedenis - of ten minste een stuk van de geschiedenis - schrijven van een "fenomeen" als de Leuvense Universitaire Parochie is niet gemakkelijk. Bart Latré is echter in zijn opzet geslaagd. De studie is goed opgebouwd, is stevig onderbouwd en is vlot geschreven. Zij geeft een goed inzicht in de eerste vijftien jaar UP-werking.

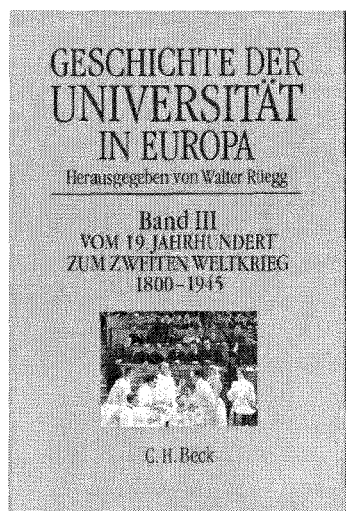

Voor de ogen van de lezer trekken in deze studie velen honderden "UP-parochianen" - velen naamloos, anderen met naam en toenaam - voorbij. In één zin vatten wat hun bezielde, wat de UP voor hen betekende is niet gemakkelijk. Misschien kan men hier nog het best het citaat van pastor Stany d'Ydewalle aanhalen: "UP was steeds veel meer dan een actiegroep; het was een gemeenschap, een ontmoetingsplaats waar mensen elkaars wel en wee deelden, er werd ook steeds opvallend veel en nadrukkelijk liturgie gevierd, er ging steeds veel aandacht naar de geloofstraditie (bijbelgroepen en liturgische werkgroepen); er werd dus niet enkel 'geageerd', maar ook samen geleefd, gezongen, gestudeerd, gebeden, nagedacht en plezier gemaakt" (blz. 223). Zou het dan toch waar zijn dat de Leuvense UP in de jaren '60-'70 voor velen in Leuven een echt stukje Utopia was?

B. Latré, *'Aggiornamento in Leuven'. Geschiedenis van de Universitaire Parochie (1959-1974)* (Leuven: Universitaire Pers Leuven 2002) ISBN 90-5867-258-1.

Geschichte der Universität in Europa. Band 3: Vom 19. Jahrhundert zum Zweiten Weltkrieg (1800-1945)

Reinhard Mehring - Humboldt-Universität zu Berlin
Uit: H-Soz-u-Kult, 16-10-2004

Der dritte Band des aufwändigen kooperativen Sammelwerkes „Geschichte der Universität in Europa“ ist erschienen. Er behandelt den Zeitraum von 1800 bis 1945, der für die deutsche Universitätsgeschichte eng mit dem Namen Wilhelm von Humboldts verbunden ist. Der erste Band behandelte das Mittelalter. Der zweite führte von der Reformation bis zur Französischen Revolution, die als große Zäsur erscheint. Vor 1789 konnte man noch von einer europäischen Universität sprechen. Nach 1789 aber diversifizierte sie sich – parallel zur Entwicklung der Nationalstaaten – in eine Vielfalt von Universitäten in Europa. Diese „Geschichte“ steht noch im Kollektivsingular, weil sie sich heute – im „Bologna-Prozess“ – wieder an das Modell einer gemeineuropäischen Universität annähert.

Das Sammelwerk entstand seit den frühen 1980er-Jahren mit universitätspolitischen Zielsetzungen auf „Initiative der Europäischen Rektorenkonferenz“ (S. 11). Große Aktualität hat es heute im Kontext der Diskussionen um den Abschied vom klassischen Modell Humboldts. Dessen Modell der „Forschungsuniversität“ steht heute radikal in Frage. Man streitet darüber, ob es nur ein „Mythos“ war.¹ Viele historische Studien belegen aber die breite Rezeption und den internationalen Erfolg des Modells.

Der vorliegende dritte Band bestätigt die überragende Bedeutung von Humboldts Modell auf breiter Grundlage. Er knüpft die „erstaunliche Renaissance und Expansion der Universität“ (S. 17) nach 1789 dabei an die Durchsetzung des deutschen Modells in der Konkurrenz zum französischen Modell staatlich reglementierter Spezialhochschulen. Der Herausgeber Walter Rüegg (Jg. 1918) formuliert eingangs offensiv die These, „dass die deutsche, auf der Freiheit wissenschaftlicher Forschung und Lehre beruhende Universitätsidee in der Konkurrenz zum Napoleonischen Modell staatlich gelenkter Spezialhochschulen der modernen Forschungsuniversität den Weg öffnete, auf dem der Siegeszug der Naturwissenschaften als zweite epochale Neuerung seine institutionelle Grundlage fand“ (S. 41). Er meint auch: „Die moderne Wissenschaftsidee setzte sich in dem Maße durch, in dem die nationalen Hochschulsysteme die korporative Autonomie der traditionellen Universität mit der Freiheit ihrer Mitglieder in Lehre, Studium und Forschung verbanden.“ (S. 26) Der Zusammenhang mit der allgemeinen Verfassungsgeschichte klingt hier deutlich an. Nach Rüegg ist die neuere europäische Universitätsgeschichte durch die Alternative des französischen und des deutschen Modells gekennzeichnet. Säkularisierung, Bürokratisierung und Spezialisierung prägten zwar beide Modelle (S. 26ff.). Doch die Idee der Forschungsuniversität, das Studium unter den Primat der Forschung zu stellen, sei nur durch Humboldt realisiert worden. Sie ermöglichte eine „deutsche Hegemonie“ (S. 29) auch im Übergang vom philosophischen zum naturwissenschaftlichen Zeitalter der Forschung, betont Rüegg und setzt damit einen Akzent gegen die verbreitete Annahme, dass Humboldt mit dem Aufstieg der Philosophischen Fakultät auch das Auseinanderdriften der „zwei Kulturen“ der Natur- und Geisteswissenschaften zu verantworten habe. Rüegg betont darüber hinaus noch die politische Bedeutung der liberalen, vom staatlichen Zwang emanzipierenden Wissenschaftsidee, die schon bald von den studentischen Bewegungen ergriffen wurde und den Universitäten bis in die Gegenwart hinein utopische Potentiale politischer Gegen gründung zum Staat zuwies.

Das sind die starken Thesen des Herausgebers, mit denen der dritte Band antritt. Sie zünden mit ihrer Rückbesinnung auf Humboldt einen Sprengstoff in der gegenwärtigen Debatte. Deshalb ist die Beschränkung auf Europa auch etwas bedauerlich. Denn die gegenwärtige Debatte wird ja nicht mehr vom Gegensatz des deutschen zum französischen Modell bestimmt, sondern von der Spannung zwischen

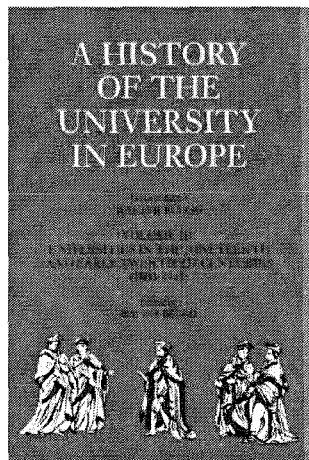
¹ Zur Diskussion vgl. meine Sammelbesprechung: Der Humboldt-Mythos als Reformmodell, in: *Neue Politische Literatur* 45 (2000), S. 193-207.

Humboldt und Harvard und dem Licht, das von den amerikanischen Universitäten aus auf Bologna fallen soll. Die amerikanischen Verhältnisse konnten nicht Gegenstand des Sammelbandes sein. Immerhin findet sich ein Überblick über die globale Rezeption der europäischen Universität.

Der dritte Band gliedert sich einleuchtend in vier Teile: Themen und Grundlagen; Strukturen; Die Studenten; Wissenschaft. Der erste Teil kann dabei als Einleitung betrachtet werden. Denn der Herausgeber Rüegg exponiert zunächst, wie skizziert, die „Themen, Probleme, Erkenntnisse“ der neueren Universitätsgeschichte, die Christophe Charle dann im zweiten Kapitel „Grundlagen“ statistisch breiter ausführt, wobei er eine Krise des elitären Humboldt-Modells nach 1900 andeutet, die mit den wachsenden Ausbildungserwartungen der Masse weniger situierter Studenten verbunden war (S. 64).

Den zweiten Teil „Strukturen“ eröffnet Paul Gerbod mit zwei Kapiteln zu den „Hochschulträgern“ und der „Ausstattung, Finanzierung, Organisation“. Er betont die wachsende wirtschaftliche und politische Abhängigkeit der alten Universitäten von ihren staatlichen Trägern, die den Entwicklungen aber als „Erbe des Mittelalters“ noch mit korporativem Selbstbewusstsein und einigem Widerstand¹ entgegentraten. Matti Klinge schildert dann den Habitus der „Universitätslehrer“: ihre Qualifizierungswege, ihre traditionale „Verbindung von Familien- und Gelehrtenleben“ und ihren allmählichen Aufstieg in der sozialen und politischen Rolle. Zum Abschluss bieten Edward Shils und John Roberts einen materialreichen Überblick über die globale Rezeption gerade des deutschen Modells, die jedoch stets „Initiativen einheimischer Akteure im Spiel“ (S. 194) ließ. Von einer blinden Rezeption oder Oktroyierung der europäischen Universität kann also nicht die Rede sein.

Der dritte Teil behandelt „Die Studenten“. Fritz Ringer erörtert zunächst deren „Zulassung zur Universität“, wobei er den Aspekt der sozialen Öffnung besonders betont, der in Deutschland bis Ende des 19. Jahrhunderts recht gering war. Ringers verweist auf die Konjunkturen von Angebot und Nachfrage und die zyklische Wiederkehr eines „akademischen Proletariats“. Bedenkenswert scheint mir auch seine Überlegung, dass „man eher von einer Pädagogisierung der Wirtschaft als von einer Industrialisierung des Bildungswesens sprechen“ (S. 217) könnte. Entspricht die hohe Akademisierung heute wirklich Bedürfnissen der Berufswelt? Oder erzeugen die Universitäten eine Nachfrage nach Akademikern, die heute erodiert?

¹ Dazu vgl. Boockmann, Hartmut, *Wissen und Widerstand. Geschichte der deutschen Universität*, Berlin 1999.

Den sozialen Perspektiven der Akademiker korrespondiert ihr politisches Engagement. Lieve Gevers und Louis Vos zeigen in ihrem umfangreichen Kapitel „studentische Bewegungen“, einem Herzstück dieses dritten Bandes, wie durchgängig sich die Studentenschaft nach 1789 als politische Avantgarde verstand und revolutionär engagierte: Es begann mit dem deutschen studentischen Widerstand gegen Napoleon und prägte international vernetzt allenthalben die europäischen Revolutionen. Die sehr deutsche Wendung zum antiliberalen Nationalismus datieren die Autoren dabei nach 1860 (vgl. S. 249, 260f., 266). Einen besonderen Akzent legen sie auch auf die radikale Entwicklung in Russland.

Konrad Jarausch beschließt den Teil mit interessanten Überlegungen zum „Lebensweg der Studierenden“. Er fragt erneut nach dem Verhältnis von Akademisierung und Professionalisierung und betont den ständigen „Wechsel zwischen Überschuß und Mangel“ im Akademikerzyklus. Die Universitäten waren Schrittmacher „der Entwicklung der akademischen Berufe in Deutschland“ (S. 316). Sie soufflierten der Gesellschaft einen hohen Akademikerbedarf und bewirkten im Zusammenspiel mit den staatlichen Behörden eine Anhebung der Ausbildungsnormen und Standards.

In diesen Darstellungen der politischen Rolle der Studentenschaft und des Akademikerzyklus scheint mir auch einiger Sprengstoff für aktuelle Diskussionen zu stecken. Denn die politische Rolle der Studentenschaft scheint sich heute mit dem wachsenden Druck zur Ausbildungsorientierung zu wandeln. Und die historische Betrachtung des Akademikerzyklus legt die Frage nahe, ob die politisch anvisierten Forderungen nach einer höheren Akademikerquote (von etwa 40%) tatsächlich gesellschaftlichen Interessen entsprechen. „Überqualifizierung“ und Akademikerarbeitslosigkeit ist heute schon ein durchschnittliches Schicksal. Zunehmend entdecken die Unternehmen ihren einfachen Bedarf an bloßen Anwendungsqualitäten. Humboldts Überzeugungen vom moralischen und gesellschaftlichen Nutzen methodischer Schulung der Selbstständigkeit werden da kaum noch geteilt. Der Trend scheint zu einer quantitativ höheren Akademisierung bei verkürztem Studium und qualitativer Senkung der Standards zu gehen. Das historische Studium des Akademikerzyklus und die genaue Analyse der Akteure der Akademisierung, die Ringer und Jarausch vorschlugen, eröffnet der Diskussion hier fruchtbare Perspektiven.

Der vierte Teil „Wissenschaft“ ist als kleine Geschichte der Forschungsdynamik angelegt. Walter Rüegg exponiert in seinem einleitenden Kapitel „Theologie und Geisteswissenschaften“ erneut seine starken Thesen zum paradigmatischen Beitrag der deutschen Universität und Wissenschaft. Er tut das sehr originell und geschickt, wenn er von der historischen Affinität von Theologie und Geisteswissenschaften ausgeht und den Anschluss an die ältere Universitätsgeschichte knüpft, indem er mit der katholischen, modernitätskritischen Theologie beginnt und dann Schleiermacher als universitätspolitischen und theologischen Vordenker der neueren Universitätsgeschichte feiert (S. 335ff.). Mit Schleiermacher und August Böckh wurde

die deutsche Universität, so Rüegg, zum „Maßstab, Mekka, Modell oder Monstrum wissenschaftlicher Ausbildung und Forschung" (S. 343). Vom Modell spricht Rüegg viel, von den monströsen Deformationen wenig. Eingehend schildert er, wie der „Durchbruch der Klassischen Philologie" in Deutschland zum Anstoß der Entstehung der modernen Philologien wurde, die sich im Verlauf des 19. Jahrhunderts in die verschiedensten Richtungen verzweigten und in der vergleichenden Sprachwissenschaft und der Philosophie wieder zur universitären Einheit zurückgebunden wurden.

Rüegg ist also ein starker Verfechter Humboldts. Vielleicht ist es deshalb ein guter Kontrapunkt, dass der Engländer Asa Briggs in seinem anschließenden Kapitel „Geschichte und Sozialwissenschaften" nicht dieser deutschen Erfolgsgeschichte folgt, sondern eher additiv und unsystematisch argumentiert. Weitere Darstellungen, die hier nicht zu referieren sind, behandeln dann „Mathematik und exakte Naturwissenschaften" (Paul Bockstaele) sowie „Biologie und Geologie" (Anto Leikola) und Medizin (Antonie M. Luyendijk-Elshout). Ein Kapitel „Technik" (Anna Guagnini) markiert den Übergang zur angewandten Wissenschaft und Technik und erörtert dabei mit dem Ausbau der Industrieschulen und den Technischen Hochschulen auch die großen institutionellen Konsequenzen für die Universitätsgeschichte. Der Paradigmenwechsel von philologisch orientierten zu naturwissenschaftlich-technisch orientierten Humanwissenschaften und die Umgestaltung der Forschungslandschaft wird so gegen Ende des dritten Bandes noch sehr schön deutlich. Der Band endet dann mit einem „Epilog" Notkers Hammersteins über „Universitäten und Krieg im 20. Jahrhundert", der die Zerstörungen der alten Universitätskultur durch den Nationalismus und die beiden Weltkriege gerade in Deutschland betont und den Aufstieg der USA am Beispiel der Atomwissenschaft noch andeutet: Während die kriegstechnische Bedeutung der Atomforschung in Deutschland (zum Glück) nicht erkannt wurde, trieben die USA sie kräftig voran (S. 538, 542). Hätte der Krieg in Europa nur wenige Wochen länger gedauert, wäre die „Wunderwaffe" auf Berlin gefallen.

Der Band wird abgerundet durch ein umfassendes chronologisches Verzeichnis der wissenschaftlichen Hochschulen Europas 1800-1945 sowie Personen-, Orts- und Sachregister.

Insgesamt ist er ein großes vergleichendes Lehrwerk von der einstigen Weltwirkung der deutschen Universität und vom Wandel der Leitwissenschaften von den Geisteswissenschaften zur anwendungsorientierten Naturwissenschaft. Vielleicht wurde der „Mythos" Humboldt niemals zuvor derart fundiert und vergleichend beschworen. Das mag auch daran liegen, dass die meisten der international renommierten Autoren den älteren Jahrgängen vor 1933 und 1945 entstammen. Kein Zweifel aber, dass hier weit mehr als ein Handbuch vorliegt, das man selektiv konsultiert. Es ist eine überzeugend gegliederte, straff durchgearbeitete Monografie, die eine Morphologie der europäischen Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte auf breiter Basis liefert und dabei die überragende Bedeutung der deutschen Universität

und Wissenschaft gegen das französische und das stark traditionsbelassene englische Modell in seiner europäischen und weltweiten Ausstrahlung herausstellt. Dieses Buch kommt zur rechten Zeit. Jeder Bildungspolitiker sollte es lesen und im Herzen wägen. Schade nur, dass der vierte und letzte Band noch nicht vorliegt. Er dürfte ein Bild vom Niedergang Humboldts zeichnen, dessen Gründe zu bedenken wären. Mit dem Aufstieg der technischen Universitäten kündigt sich an, dass die neuere Wissenschaftsgeschichte heute nicht nur als Universitätsgeschichte zu schreiben ist. Man darf gespannt sein, wie der vierte Band den neueren Form- und Bedeutungswandel der Universitäten beschrieben wird.

W. Rüegg (ed.), *Geschichte der Universität in Europa. Band 3: Vom 19. Jahrhundert zum Zweiten Weltkrieg (1800-1945)* (München: C.H. Beck Verlag 2004) ISBN 3-406-36954-5, € 88,00.

History of Universities

Uit: www.us.oup.com/us/catalog/general/series/HistoryofUniversities

Volume 19 (2004), nr. 1:

Articles

Appointing a Chancellor of Paris: The Case of Elias of Courson (William J. Courtenay)

Ces grands privilèges: The Symbolic Use of Written Documents in the Foundation and Institutionalization Processes of Medieval Universities (Christoph Friedrich Weber)

Peter Ramus, 'L'Affaire du Pre-aux-Clercs', and Social Reform (Peter Sharratt)

The Portrait of a Difficult Student: Marc Cuvat and the Genevan Authorities (Karin Maag)

The Beginning of Higher Education in Economics in Milan and Modena: Cesare Beccaria, Alfonso Longo, Agostino Paradisi (Wolfgang Rother)

Essay Review

Medieval and Renaissance Italian Universities and the Role of Foreign Scholarship (Peter Denley)

Book Reviews

Andrea Romano (ed.), *Universita in Europa. Le istituzioni universitarie dal Medio Evo ai nostri giorni: strutture, organizzazione, funzionamento* (Howard Hotson)

Wilhelm Schickard, *Briefwechsel*, ed. Friedrich Seck (Gerald Toomer)

Mordechai Feingold, Joseph S. Freedman, and Wolfgang Rother, eds., *The Influence of Petrus Ramus: Studies in Sixteenth and Seventeenth Century Philosophy and Sciences* (Howard Hotson)

Paul Shore, *The Eagle and the Cross. Jesuits in Late Baroque Prague* (Jane Finucane)

Roberta Hamilton, *Setting the Agenda. Jean Royce and the Shaping of Queen's University* (Jane Finucane)

Bibliography

Volume 19 (2004), nr. 2:

Articles

The Lost Library of Nicolas de Nancel (Peter Sharratt)

Cautious Curiosity: Legacies of a Jesuit Scientific Education in Seventeenth-Century France (April G. Shelford)

From Oral Disputation to Written Text: The Transformation of the Dissertation in Early Modern Europe (Ku-ming (Kevin) Chang)

Historians and Anachronisms: Samuel E. Morison and Seventeenth-Century Harvard College (Michael Sletcher)

The Classical Trip and the Romantic Movement at Cambridge (Michael Hofstetter)

Essay Review

The Ironies of Merit and Modernity (Sheldon Rothblatt)

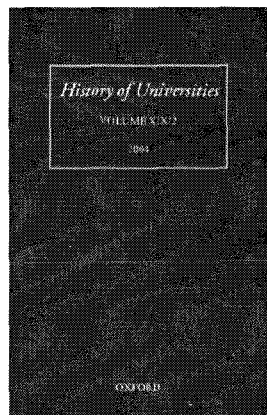
Book Reviews

William J. Courtenay, *Rotuli Parisienses: Supplications to the Pope from the University of Paris. Volume I: 1216-1349* (James K. Farge)

Anthony Kenny, ed. *The History of the Rhodes Trust 1902-99* (Jane Finucane)

Michael Sanderson, *The History of the University of East Anglia Norwich* (Susan M. Parkes)

Bibliography

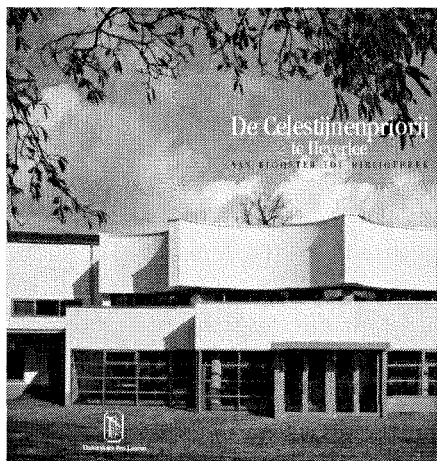
M. Feingold (ed.), *History of Universities*, 19 (2004), nrs. 1 and 2.

De Celestijnenpriorij te Heverlee. Van klooster tot bibliotheek

Anne Verbrugge - KULeuven

Dit is het verhaal van een plek die pas naar waarde kan worden geschat door er in geuren en kleuren over te vertellen. Op het eerste gezicht is de locatie immers onaanzienlijk: een gesloten complex, laagbouw aan de rand van Leuven. Enige blikvanger is de bakstenen muur op de hoek van de Croylaan en de Celestijnenlaan waarvan zelfs de voegen knalrood zijn aangezet. Door de hartgrondige afkeuring die de muur bij de buurtbewoners opriep werd het gebouw alvast spraakmakend ook buiten de kolommen van de internationale architectuurtijdschriften.

Achter de muur gaat een introvert gebouw schuil dat niet onmiddellijk zijn geschiedenis prijsgeeft. Die geschiedenis is nochtans bijzonder prestigieus. Het lijkt wel alsof ze uitsluitend met hoofdletters geschreven is: een klooster van de orde van de Celestijnen, uniek in de Nederlanden met een stichter die politiek bedreef op Europese schaal, Willem van Croy, raadsman van Filips de Schone en Karel V. Erasmus leverde commentaar en Lipsius stak de loftrumpet. Voor de bouw werd Rombout Keldermans aangetrokken, uit een geslacht van torenbouwers en toparchitecten in de Lage Landen. Voor het Heverleese klooster was het beste niet goed genoeg. Zelfs de architect die met de sloop werd belast was bouwmeester aan het Weense hof. De kerk werd binnen de kortste keren volgestouwd met werk van Jan Mone, de belangrijkste vertegenwoordiger van de renaissancebeeldhouwkunst in de Nederlanden. De relictten van het klooster werden recent gerestaureerd door de internationaal gereputeerde Rafael Moneo, die met uiterste terughoudendheid te werk ging.

Van Mone tot Moneo, dat zijn zowat vijf eeuwen die de lezer in vogelvlucht krijgt gepresenteerd. Veel aandacht gaat naar de samenhang tussen kasteel en klooster, waarvan de kerk oorspronkelijk als grafkapel voor de kasteelheren was bedoeld. Toen het klooster zijn geestelijke functie verloor werd het ingericht als paardenstal en hondenkennel van het kasteel. Dit kasteel vormt het vertrekpunt voor een rondgang door het klooster zelf, met zijn hiërarchie van ruimten, van pandhof tot neerhof en pachthof. Behalve de kerk met de praalgraven en andere kunstschaten, komt ook de kloosterbibliotheek

uitgebreid aan bod, geheel conform de nieuwe bestemming die het oude klooster recent gekregen heeft: bibliotheek voor de campus exacte wetenschappen van de K.U.Leuven.

De architectuur van de huidige bibliotheek wordt extra uitgelicht. Het entreegebouw met zijn ronde lobben kijkt uit op het kloosterhof. Moneo heeft dat een tijdloos observatorium genoemd, van waaruit zich een intrigerend spectrum opent van architectuur, kerkgeschiedenis en kunsthistorie. Dit boek is er de afspiegeling van. Het is zeker niet de definitieve monografie over de bouw- en gebruiksgeschiedenis. Vele vragen blijven onbeantwoord, bronnen zijn nog onontgonnen of ze doen er voorlopig het zwijgen toe.

De metamorfose van Celestina tot CBA (Campusbibliotheek Arenberg) is een nieuwe stap in de herwaardering van het erfgoed dat Croy en Arenberg hebben nagelaten en wat inmiddels academisch erfgoed is geworden: de Arenbergcampus die als een groene long tot in de stad reikt. De campusbibliotheek op zich is een pleidooi voor kwaliteit, beeldkwaliteit met architectuur en landschap als inzet. Daar is in het verleden niet altijd even kies mee omgesprongen. Moneo vond het Celestijnenklooster terug als een bouwval. *La Celestina ... un barco alla deriva*. De architect ontwaarde een schip op drift, gestrand als het ware op de helling van de Dijlevallei. Celestina verwijst ook naar het roemruchte Spaanse toneelstuk waarin een oude koppelaarster die naam draagt. De dubbelzinnigheid kan Moneo niet ontgaan zijn. De Celestina, een koppelaarster, ze kan ook een bindteken zijn dat technologie aan duurzame ontwikkeling koppelt en aan zorgzame omgang met het erfgoed.

M. Derez, G. Langouche en A. Verbrugge (eds), *De Celestijnenpriorij te Heverlee. Van klooster tot bibliotheek* (Leuven: Universitaire Pers Leuven 2005), ISBN 90 5867 472 X D/2005/1869/30, € 50,00.

M. Derez, G. Langouche and A. Verbrugge (eds), *The Celestine Priory at Leuven. From Monastery to Library* (Leuven: Leuven University Press 2005), € 50,00.

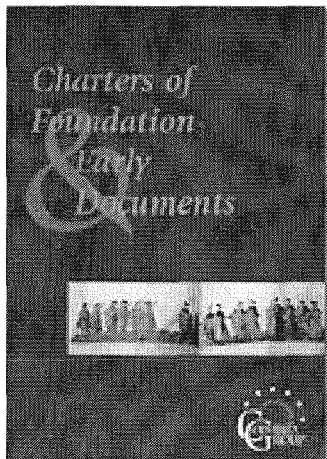
Charters of Foundation and Early Documents of the Universities of the Coimbra Group

Marc Nelissen, KULeuven

Feestelijke uitgave ter gelegenheid van het twintigjarig bestaan van de Coimbra Group, een samenwerkingsverband van 37 Europese universiteiten (www.coimbra-group.be). Het boek werd voorgesteld op de General Assembly van de Coimbra Group, gehouden aan de universiteit van Coimbra in juni 2005.

Het boek biedt voor elk van de 37 universiteiten die lid zijn van de groep een presentatie van de stichtingsoorkonde of, bij gebrek aan dergelijk document, van een

tekst die voor het eerst het bestaan van de universiteit bevestigt. Telkens werd aan de lokale universiteitshistoricus gevraagd om naast een afbeelding van dat document een historische tekst te leveren, om de plaats van het afgebeelde document in de geschiedenis van de instelling en in zijn tijd te verduidelijken. Voor elke universiteit wordt ook een afbeelding van het oudst bekende zegel of embleem gegeven, met een korte historische notitie en een naar het Engels vertaald uittreksel uit de tekst van het getoonde document.

Het tweede deel van het boek bevat de tekstuitgave, in de oorspronkelijke taal, van al de getoonde stukken. Dit geheel biedt een mooie staalkaart van de diverse soorten documenten die doorheen de eeuwen, van Bologna (1088) tot Bergen (1946), als stichtingsdocument of oudste getuigenis van het bestaan van een universiteit konden gelden. Als corpus kan het dienen om vanuit het perspectief van de lange termijn een analyse te maken van de manier waarop het ontstaan en/of de stichting van een universiteit in zijn werk gaat en welke krachten en partijen daarbij optreden. In de 'Introduction' geven de editors daartoe een voorzet: en snijden ook thema's aan als 'Foundation and creation', 'The charter as text', 'The charter as statement' en 'The charter as point of departure'.

In alfabetische volgorde komen volgende universiteiten aan bod: Aarhus (1928), Åbo (1918), Barcelona (1450), Bergen (1946), Bologna ('1088'), Bristol (1909), Budapest (1635), Cambridge ('1209'), Coimbra (1290), Dublin (1592), Edinburgh (1582), Galway (1845), Genève (1559), Göttingen (1737), Granada (1531), Graz (1585), Groningen (1614), Heidelberg (1385/1386), Jena (1558), Kraków (1364), Leiden (1575), Leuven/Louvain (1425), Lyon (1808), Montpellier (1289), Oxford (before 1187/1188), Padova (1222), Pavia (1361), Poitiers (1431/1432), Praag (1348), Salamanca (1243), Siena (1240), Tartu (1632), Thessaloniki (1925), Turku (1920), Uppsala (1477) en Würzburg (1402/1582).

J.M.M. Hermans and M. Nelissen (eds.), *Charters of Foundation and Early Documents of the Universities of the Coimbra Group*, Second, revised edition (Leuven: University Press 2005), ISBN 90 5867 4766, € 50,00.

Etudiants du 21e siècle

Une nouvelle génération dans l'aventure universitaire

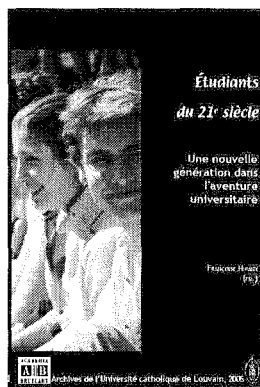
Françoise Hiraux, UCL

Aujourd'hui, l'étudiant néo-louvaniste est bien loin de l'image soixante-huitarde qu'on en a encore parfois. Le rapport qu'il entretient avec ses études a évolué de façon significative, tout comme sa façon de vivre au quotidien. Ce volume nous emmène au cœur d'une génération en mouvement.

Luc Albarello dresse un portrait sociologique de l'étudiant de l'Université catholique de Louvain. Le sociologue Rudolf Rezsohazy dégage les valeurs clés qui dirigent sa vie. Le sociologue Joseph Bonmariage et l'historienne Françoise Hiraux identifient ses attentes par rapport à son apprentissage et aux enseignants. L'ancienne présidente de l'AGL (Assemblée générale des étudiants de Louvain) Diane Platteeuw insiste sur la nécessité de participer au mouvement étudiant. Le directeur du Secrétariat à la Coopération internationale de l'UCL Christian Duqué aborde la mobilité de l'étudiant dans l'espace européen, et même mondial. Le chercheur Emmanuel Ndindiye traite de l'étudiant africain : sa façon de vivre les études, ses relations avec les membres de sa communauté, et ses liens avec les autres étudiants. L'anthropologue Michael Singleton met le doigt sur la nécessité, pour la vie étudiante, de sortir du campus, de repousser ses limites. D'autres aspects encore sont abordés.

Etre étudiant aujourd'hui c'est un véritable métier. L'apprentissage se fait dans un slalom incessant entre les cours, les travaux et les contacts sociaux. Comptent avant tout la dimension affective de l'existence et la relation entre camarades. Les loisirs, les engagements au sein d'un kot-à-projet ou d'un mouvement estudiantin apportent un plus à la formation du jeune : ils en font un acteur de la société moderne.

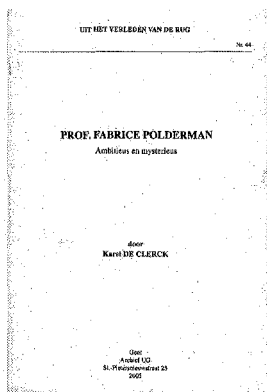
F. Hiraux (ed.), *Etudiants du 21e siècle. Une nouvelle génération dans l'aventure universitaire* (Archives de l'Université catholique de Louvain 9) (Louvain-la-Neuve 2005), ISBN : 2-87209-764-3, € 19,50.

Prof. Fabrice Polderman. *Ambitieux en mysterieus*

Anne-Marie Van der Meersch – UGent

Fabrice Polderman leefde van 1885 tot 1948 en haalde na een briljante opleiding aan het Brugse atheneum het doctoraat in de Germaanse filologie aan de Universiteit Gent (1908) en het doctoraat Romaanse filologie aan de Luikse Universiteit (1910). Tijdens WO I vertoefde hij in Wales, waar Gustave Van de Woestyne hem portretteerde. In 1919 werd hij benoemd tot hoogleraar Duitse letterkunde aan de Gentse universiteit maar maakte ook naam als kabinetschef van o.a. Camille Huysmans. Het kunstenaarsmidden was hem niet vreemd; hij had onder meer Isidoor Opsomer te vriend. Bij het uitbreken van WO II was hij jarenlang spoorloos, maar uiteindelijk dook hij op in Rio de Janeiro, waar hij in 1948 overleed.

K. de Clerck, *Prof. Fabrice Polderman. Ambitieux en mysterieus* (Uit het verleden van de RUG 44) (Gent: Archief Universiteit Gent 2005) ISBN: 90-75184-47-6, € 10,00.

Tussen mythe en wetenschap. Ovide Decroly (1871-1932)

Angelo Van Gorp – UGent, KULeuven

Wereldwijd geroemd om zijn opvoedkundige ideeën en de naar hem genoemde onderwijsmethode verwierf de Belg Ovide Decroly (1871-1932) een plaats in de canon van het universele pedagogische erfgoed. Het is echter opmerkelijk hoezeer de beeldvorming over Decroly gedomineerd wordt door mythes en odes aan "een Meester" wiens pedagogisch genie zou behoren tot "de schoonste bladzijden van de opvoedingslegende". De historiografie heeft deze zogeheten Decrolymythe tot op heden nauwelijks weten te doorprikken. Om te breken met de traditie benadert de auteur de canonisering van Decroly als een problematisch concept, waarbij hij vooral inzicht tracht te geven in de mechanismen achter ontstaan, overlevering en bestendiging van de mythe. Gebruikmakend van de metafoor van het 'steigerwerk' legt hij voor het eerst de relatie bloot tussen de medische, biologische, psychologische, sociologische en pedagogische vertogen van Decroly en schetst hij de ontwikkeling die de wetenschapper Decroly doormaakte van medicus (neuroloog, psychiater en pediatr) over medisch-pedagoog (of orthopedagoog avant la lettre) en pedoloog tot reformpedagoog.

Angelo Van Gorp is geaggregeerde voor het lager secundair onderwijs, licentiaat in de geschiedenis en doctor in de pedagogische wetenschappen. Momenteel is hij verbonden aan de vakgroep pedagogiek van de Universiteit Gent en aan het centrum voor historische pedagogiek van de KULeuven.

"Vooral door de ontsluiting van het medisch fundament dat het psycho-pedagogisch vertoog is blijven dragen, doorprikt Van Gorp veel van de goedkope hagiografie die rond de persoon van Decroly heerst. Hij is, afgezien van de specialisten onder de decrolyens, de eerste die alle teksten van hem daadwerkelijk heeft bestudeerd. Maar ook als bijdrage aan de wetenschapsgeschiedenis in het algemeen is het een zeer verdienstelijk werk." (Marc Depaepe)

A. Van Gorp, *Tussen mythe en wetenschap. Ovide Decroly (1871-1932)* (Leuven: Acco 2005), ISBN 90 334 5671 0, € 32,00.

Universität im geteilten Deutschland der 1960er Jahre

Jahrbuch für Universitätsgeschichte, 8 (2005)

Marie-Luise Bott – Humboldt-Universität zu Berlin
 Uit: hszkult.geschichte.hu-berlin.de/zeitschriften/ausgabe=2015

Ralph Jessen, Jürgen John: "Wissenschaft und Universitäten im geteilten Deutschland der 1960er Jahre. Editorial", 7-24

I. Abhandlungen

Uwe Fraunholz, Manuel Schramm: "Hochschulen als Innovationsmotoren? Hochschul- und Forschungspolitik der 1960er Jahre im deutsch-deutschen Vergleich", 25-44

The article examines the university reforms of the 1960s in East and West Germany in a comparative perspective, and asks how they changed the role of universities in the National Innovation Systems. Part 1 establishes the theoretical framework with reference to theories of knowledge society, National Innovation Systems, and innovation culture. Part 2 gives an overview of university policy in the 1960s in both German states. Part 3 explores the discussions about the concentration

of research in the FRG which culminated in the establishment of so-called "Sonderforschungsbereiche". Part 4 examines the concentration of research and the establishment of "Sektionen" in the GDR. Part 5 summarizes the main findings. It is argued that reforms in both states were based on the model of "big science" and proved in the long run unsuccessful.

Tobias Kaiser, Rüdiger Stutz, Uwe Hoßfeld: "Modell- oder Sündenfall? Die Universität Jena und die "Dritte Hochschulreform"", 45-69

The article portrays Jena university at the end of the 1960s. During this time the traditional German university system with faculties and institutes was abolished at the universities in the GDR, a process called the "Dritte Hochschulreform" (Third university reform), and other changes to how universities traditionally worked were made as well. This was seen, depending on ones political views, either as a "Model" of university reform or criticized as "The Fall", the end of the autonomous university. There is no doubt that the "Dritte Hochschulreform" was initiated and governed from the communist leadership in Berlin. The orders from Berlin were however interpreted in an independent manner and some heads of department tried to use the reform process to retain old possibilities or to create new ones. The economic policies of the GDR and the scientism of the Ulbricht era, which aimed at scientific progress, can be seen as the main force behind the "Dritte Hochschulreform". Jena, with its industrial base in the Zeiss combine, was the target for grand plans for expanding the city as well as its industries and university. Although these plans failed, the structural change left a lasting impression upon the university. The integration of engineering, something new for a traditional university, as well as the removal of pharmacy and agriculture, were important changes that were in fact implemented.

Wilfried Rudloff: "Ansatzpunkte und Hindernisse der Hochschulreform in der Bundesrepublik der sechziger Jahre: Studienreform und Gesamthochschule", 71-90

In the history of the German universities the sixtieth and early seventieth of the 20th century represent a period of rapid change and at the same time astonishing continuity. In response to the manifold challenges the universities had to face (above all the enormously rising number of enrolments) and corresponding to the general political climate of the time remarkable efforts were made to reform some of the traditional features of the Humboldtian university. The article deals with two particularly significant initiatives: on the one hand the recommendations of the Science Council (Wissenschaftsrat) to alter the patterns of study (Studienreform), on the other hand the attempt to establish new institutional structures for a more integrated higher education (Gesamthochschule). Both proposals were of rather limited success. One important reason for the failure of the reform-initiatives can be identified in the opposition of important segments of the academic establishment

against a rupture with the time-honoured core-principles of the Humboldtian university.

Christine Pieper: "Wissenschaft und Wirtschaft. Die Entstehung des Faches "Verfahrenstechnik" im ost- und im westdeutschen Hochschulwesen der 1950er und 1960er Jahre", 91-105

The paper deals with the "narrow coupling" (Weingart) of science and economy in the establishment of the discipline "process engineering" at the universities in East- and West-Germany. This example elucidates the role of the universities for the regional economic development and points to the "narrow coupling" of university, industry and politics. The discipline "process engineering" is an applied science which developed at the frontier of the traditional disciplines chemistry and mechanical engineering. While at the American universities process engineering was institutionalized in "Chemistry Departments" (until 1925 14 chairs "of chemical engineering" were founded), in Germany process engineering was treated as a subject of mechanical engineering. The institutionalisation took part mainly after the Second World War, when the country was divided in East- and West-Germany. Thus the similar orientation of process engineering towards the mechanical engineering in the German Democratic Republic (GDR) and the Federal Republic Germany (FRG) gives evidence of professional identity of German engineers in both states.

Jens Niederhut: "Wissenschaftsaustausch im geteilten Deutschland. Naturwissenschaftler in den deutsch-deutschen Beziehungen der 1960er Jahre", 107-121

Despite the separation of the two German states in 1945, the exchange between scientists from the Federal Republic and the German Democratic Republic did not stop. Intense connections lasted throughout the 1960s. Not until 1958, when the GDR abandoned the idea of a common German nation, the SED tightened the restriction for traveling to the West. Moreover, after the erection of the wall in 1961 East German scientists were prohibited to attend conferences in the Federal Republic for some time. But the scientists protested against these measures and warned Walter Ulbricht that the isolation of the East German universities would have fatal consequences for the scientific development of the GDR. During the reform era in

the 1960s these protests were temporarily successful: The travel restrictions were partly revoked. Until then the scientific exchange between the both German states relied on the personal networks of scientists. The SED was not able to control these networks. This lack of control was the reason why the ruling party stopped the travel of scientists between East and West Germany again in 1968. In the early 1970s the proceedings for approving any travel to the West were reorganized. With the establishment of the so called "Reisekadersystem" the SED gained efficient control about the scientific exchange with West Germany.

Gunilla-Friederike Budde: "Wettkampf um Gerechtigkeit. Frauenförderung und Arbeiterkinder in den Hochschulreformdebatten in Ost und West", 123-142

In both German states, the 1960s represented a break with previous educational policy. Both shared high expectations of education as a means of social mobility and a measure of equality. In the GDR, which experienced a burst of enthusiasm for educational reform immediately after its founding, women were now put on the political agenda after having taken a back seat to workers and peasants in the 1950s. In the Federal Republic, where educational policy in the 1950s tended to take up where the Weimar Republic had left off, interest now shifted to tapping previously unused talents. Parallel to the East German debate, here, too the emphasis was initially on promoting children, or more precisely, sons, from working-class families, who had previously been able to make little use of their right to higher education. As in the GDR, women were only really discovered as a further educational reserve ten years later, and in the Federal Republic it was not until the 1970s that they could be celebrated as the winners of educational reform. On both sides of the border, moral and economic arguments in educational policy pretty much balanced each other out. The sociologist Ralf Dahrendorf's ideal of a modern society centered on education in many ways resembled the "educated nation" of which East German educational reformers dreamed. Both states sought to remove old privileges in the educational sector and, by including previously excluded social strata, to render education accessible to all. What is more, the rejection and erosion, respectively, of the middle-class monopoly on education was propagated as an economic necessity. From this perspective, it was possible to justify according secondary importance to promoting women in higher education, which was deemed subordinate to improving the chances of young men from working-class backgrounds. In both the GDR and the Federal Republic, the demands of female students and university graduates were mentioned in the same breath as the uncertainty of their "social usability". Although participants in the debates argued in terms of both the individual right to and the economic need for education, educational theorists and policymakers in East and West refused to acknowledge each others' moral impulses towards reform and accused each other of pursuing exclusively economic interests. It was just this type of comparison that reinforced both sides in exaggerating the moral superiority of their own "fairer"

system. It was not least this German-German entanglement that contributed to the duration, intensity, and emphasis of the debates about educational policy in the 1960s.

Markus Mößlang: "Auf der Suche nach der ‚akademischen Heimat‘: Flüchtlingsprofessoren in Westdeutschland", 143-156

The integration of professors and lecturers who came as refugees to West Germany after 1945 followed the traditional patterns of recruitment under the specific conditions of the reconstruction-period of West German universities. Once accepted as a faculty member they regained their former social status. For those of the 1800 professors and lecturers who faced problems regaining a post contact with fellow refugees proved to be of practical value. Newly founded associations demanded state aid and vehemently rejected all accusations which supposedly discredited the group of the refugee scholars as a whole. Their reference to academic traditions of their former universities culminated in the idea of founding an exclusive Ostuniversität. Equally remarkable are the hopes which they pinned on their status as former civil servants. The laws which put article 131 of the federal constitution into practice materially safeguarded the professors and paved the way to newly created posts. Similar schemes were initiated for younger scholars from the GDR who fled to West Germany until 1961. In contrast to their older colleagues they also profited from the expansion of West German universities at the beginning of the 1960s.

Peter Lundgreen: "Die Universität Lemberg und ihre Historiker (1784-1914). Eine vergleichende Perspektive zur deutschen und österreichischen Entwicklung", 157-183

Historians at the University of Lemberg (1784-1914): a comparative perspective with the German and Austrian case. The paper consists of four sections: (1) An outline of the political history of Galicia under Austrian rule in order to understand the turning point of 1867. (2) An outline of the history of Austrian universities in order to understand the turning points of 1849 and 1871 within the history of the University of Lemberg. (3) A chronology of the chairs in history at the University of Lemberg, i.e. a biographical survey with emphasis on the recruitment and training of chairholders. (4) "Schools of historiography" at those Austrian and German universities which the Lemberg historians had visited when they were students, i.e. the universities of Vienna, Breslau, Berlin and Göttingen. A network-analysis studying teacher-student-relations in the German-speaking academic world reveals sharp contrasts between different centres of historical thought and training, among them the universities of Berlin and Göttingen as strongholds of the historicist paradigm and of great attraction for the historians-to-be at the University of Lemberg.

Trude Maurer: "Weder Kombattanten noch Kommilitonen. "Feindliche Ausländer" in einer deutschen Universitätsstadt während des Ersten Weltkrieges", 185-210

During the 19th century German universities were considered model institutions all over the world and therefore attracted more than half of the total number of students studying abroad. The reorientation of both students and the international academic community which occurred during World War I might be attributed to the commitment on the part of German professors to ideological warfare. However, one should also examine the actual experience of foreign students in Germany during the war. Focussing on students from Tsarist Russia in Göttingen, this article discusses how enemy aliens were treated by the authorities, by their instructors and by fellow students. When foreign students were taken into protective custody at the outbreak of war, a number of professors acted as their guarantors and thereby made their release possible. On the other hand, official regulations precluded them from continuing their studies. And even those who could obtain special permission to do so were no longer considered fellow students by their German peers. At the same time, state authorities prevented enemy aliens from performing their military duty by denying them the right to leave. Nevertheless, they did not send students to internment camps, but allowed them to stay in town. Thus, the evidence is mixed: Students were treated as enemy aliens, but compared to other members of this group, they enjoyed a certain amount of relief. And the acknowledgement by the authorities of the "particular conditions of the university town of Göttingen" might suggest a reconsideration of the thesis that the period of 1914-1918 triggered a development towards total war.

Brigitte Lohff: "'... die Grundgedanken des Nationalsozialismus aufsaugen und verarbeiten". Die politisch-ideologische Funktion der Medizinischen Fakultät der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel 1933-1945", 211-234

Already at the beginning of the thirties the open commitment to the NS-ideology of some professors and several students of the university of Kiel is well documented. In 1933 after the overtake of the Nazis the Kiel university should serve as an academic fortress against North Europe. In this article the different strategies to transform once a liberal university into a strictly NS-fascistic oriented one is analysed. The focus is on the engagement of the professors, lecturers and students of the medical faculty. It can be proven, that beside members of the law school, several staff members of the medical faculty had taken active part on different levels in the academic management to enforce the NS-ideology at the university. Clinicians and medical scientists in the position of rectors, deans, and leaders of the NS-federation of German university lecturers (NS-Dozentenbund) as well as the medical students in the students organisations were involved in this process. They strove to bring the whole university from within in line with a NS-conform institution.

II. Miszellen

Uwe Rohwedder: "Zwischen Selbsthilfe und "politischem Mandat". Zur Geschichte der verfassten Studentenschaft in Deutschland", 235-243

In the essay Rohwedder argues that the discussion about the "verfasste Studentenschaft" which has been continuing for the last 30 years could not have led to a satisfactory result, because it has never seriously taken into consideration the historical circumstances of the emergence of this special German legal form of students' representation. Most of all, this shortcoming appears in the disputed question of the "political mandate", namely whether or not the student representatives have the right to express political opinions without reference to university matters. Referring to the political and pedagogical intentions of the Prussian university reformer C. H. Becker as well as the Allied "re-education" efforts after World War II, Rohwedder pleads for maintaining the compulsory organization of the "Studentenschaft" but also for a moderate and sensible dealing with the political mandate by its representatives.

III. Aus den Universitätsarchiven

Klaus Jochen Arnold: "'Dubito ergo sum" - Der Rechtswissenschaftler Fritz von Hippel (1897-1991)", 245-252

Fritz Richard Ferdinand von Hippel was born on April 28, 1897 in Rostock. One of his ancestors was the famous Theodor Gottlieb von Hippel, philosopher and friend of Immanuel Kant. Fritz von Hippel was appointed professor at the University of Frankfurt am Main in 1931 and moved to Marburg 1941. From 1951 to 1965 teacher of Civil Law, International Private Law and Philosophy of Law at the University of Freiburg im Breisgau, he died in 1991. Since 1997 the archive of the University of Freiburg is in hold of his estate, which mainly contains correspondence, for example with his colleagues Arnold Ehrhardt, Fritz Pringsheim, Max Rheinstein, Franz Beyerle or Arnold Gysin. This article gives a brief outline of his life with focus on his dissident behaviour during the period of National Socialism.

Johannes Vossen: "Quellen und Hilfsmittel zur Geschichte der Medizinischen Fakultät der Berliner Universität im Nationalsozialismus", 253-259

The article presents a general view about the records to the history of the Faculty of Medicine of the University of Berlin during the period of National Socialism in three important archives: the Bundesarchiv, the Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz and the archive of the Humboldt University, all of them in Berlin. There is given a description of the records which are important for historical research on the history of this faculty during the Nazi period. This description focuses on the records of the university, the state (Prussia and the Third Reich) and the Nazi party. Furthermore, the article presents a short description of important resources for biographical research on famous professors of the faculty.

IV. Rezensionen

Stephanie Irrgang: "Universitätsgeschichte als Personengeschichte: Neuere Studien zur mittelalterlichen universitas", 261-264

Klaus Meyer: "Neues zur russisch-sowjetischen Universitätsgeschichte", 265-268
Rüdiger vom Bruch: "Neuere Gesamtdarstellungen, Überblickswerke und
Spezialstudien zur Universitätsgeschichte", 268-272

Autorenverzeichnis, 273-274

R. Jessen und J. John (eds.), "Universität im geteilten Deutschland der 1960er Jahre",
in: *Jahrbuch für Universitätsgeschichte*, 8 (2005), ISSN: 1435-1358, € 52,00.

Bibliografisch overzicht universiteitsgeschiedenis der Nederlanden 2005 met aanvullingen – Bibliographie de l'histoire des universités aux Pays-Bas et en Belgique 2005 avec additions

Anuschka De Coster – UGent

Met dank aan Bruno Boute, André Cresens, Jeanine De Landtsheer, Hilde De Ridder-Symoens, Mark D'hoker, Leen Dorsman, Françoise Hiraux, Elienne Langendries, Diederik Lanoye, Marc Nelissen en Jan Papy voor hun bijdragen en medewerking. Alle bibliografische referenties zijn welkom bij:

Anuschka De Coster
Universiteit Gent
Vakgroep Nieuwe Geschiedenis
Blandijnberg 2, B-9000 Gent
Tel. (32) (9) 264 3998, Fax. (32) (9) 264 4175
E-mail: Anuschka.DeCoster@UGent.be

Algemeen

1. Châtelet, Anne-Marie & Le Coeur, Marc (sous la direction de), *L'architecture scolaire. Essai d'historiographie internationale*, themanummer van *Histoire de l'éducation*, 102, 2004.
2. Frijhoff, Willem, 'L'Université à l'Époque Moderne', in: *Université, Église, Culture. L'Université Catholique à l'Époque Moderne de la Réforme à la Révolution, XVIème - XVIIème siècles. Actes du Troisième Symposium Universidad Iberoamericana México, 30 avril - 3 mai 2003*, Paris, Pierre Hurtubise / Fédération Internationale des Universités Catholiques. Centre de Coordination de la Recherche, 2005, pp.11-36, ISBN 2-911048-342.
3. Hofstetter, Rita & Schneuwly, Bernard (eds.), *The Role of Congresses and Institutes in the Emergence of the Educational Sciences*, themanummer van *Paedagogica Historica*, 5-6, 2004, 40.
4. Papy, Jan, 'Joachim Camerarius's Symbolorum & Emblematum Centuria Quatuor: From Natural Sciences to Moral Contemplation', in: Enenkel, Karl A. E. & Visser, Arnoud S. Q. (eds.), *Mundus Emblematicus: Studies in Neo-Latin Emblem Books*, Turnhout, Brepols, 2003, pp.201-234. (Imago Figurata - Studies, 4).
Joachim Camerarius jr. (1534-1598), arts en botanist in Nuremberg, was de zoon van de beroemde *graecus* Joachim Camerarius sr. (1500-1574).
5. Price, B. B., 'Paires in Ceremony: Academic Inception and Trade-Guild Reception', *History of Universities*, 20, 2005, 1, pp.1-37.

6. Ridder-Symoens, Hilde de, 'Living Together: Catholics and Protestants at Early Modern Universities', in: *Université, Église, Culture. L'Université Catholique à l'Époque Moderne de la Réforme à la Révolution, XVIème - XVIIème siècles. Actes du Troisième Symposium Universidad Iboamericana México, 30 avril - 3 mai 2003*, Paris, Pierre Hurtubise / Fédération Internationale des Universités Catholiques. Centre de Coordination de la Recherche, 2005, pp.283-304, ISBN 2-911048-342.
7. *Université, Église, Culture. L'Université Catholique à l'Époque Moderne de la Réforme à la Révolution, XVIème - XVIIème siècles. Actes du Troisième Symposium Universidad Iboamericana México, 30 avril - 3 mai 2003*, Paris, Pierre Hurtubise / Fédération Internationale des Universités Catholiques. Centre de Coordination de la Recherche, 2005.
8. Roegiers, Jan, 'Catholic Universities and the Enlightened State', in: *Université, Église, Culture. L'Université Catholique à l'Époque Moderne de la Réforme à la Révolution, XVIème - XVIIème siècles. Actes du Troisième Symposium Universidad Iboamericana México, 30 avril - 3 mai 2003*, Paris, Pierre Hurtubise / Fédération Internationale des Universités Catholiques. Centre de Coordination de la Recherche, 2005, pp.193-231, ISBN 2-911048-342.
9. Rüegg, Walter (ed.), *Universities in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries (1800-1945)*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, ISBN 0521361079 . (A History of the University in Europe, 3).
Zie pp. 90-95.

Algemeen Nederlanden

10. Berkel, Klaas van, 'Akademie, Indië en de bloei van de sterrenkunde in Nederland : de Eclipscommissie van 1899', in: Berkel, Klaas van (red.), *De Akademie en de Tweede Gouden Eeuw*, Amsterdam, 2004, pp.107-139.
11. Berkelaar, W., 'Pieter Geyl', *Kritisch Denkers Lexicon*, 34, 2004, pp.1-20.
12. Bougard, Michel, 'Lavoisier et la chimie: reflets d'une science en "révolution"', *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis - Lettre d'Information sur L'Histoire des Universités*, 10, 2004, 2, pp.33-36.
13. Cresens, André, 'Wetenschappelijke en technische verzamelingen in België, een status quaestionis', in: *Wetenschappelijke en technische verzamelingen, inventarisatie, beheer, valorisatie. Colloquium, Gent 15-16 november 2002*, themanummer van *SIWE-Magazine*, 13, 2003, pp. 4-7.
14. D'hoker, Mark, 'La formación de profesores en las universidades en Bélgica: hacia una carrera completa', in: Torre Puente, J. C. & Gil Coria, E. (eds.), *Hacia una enseñanza universitaria en el aprendizaje. Libro homenaje a Pedro Morales Vallejo*,

- S.J., Madrid, Universidad Pontificia Comillas, 2004, pp. 349-364. (Publicaciones de la Universidad Pontificia Comillas Madrid, Serie IV: Homenajes, 10).
15. Dekkers, Geertje, 'Liefhebbers van Natuuronderzoek', *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis - Lettre d'Information sur L'Histoire des Universités*, 10, 2004, 2, pp.16-18.
 16. Erasmus, *Ik geef liever adviezen dan dogma's. Een keuze uit het werk van Erasmus*, Trapman, J. (samengesteld en ingeleid door), Amsterdam, Bert Bakker, 2004.
 17. Impe, Ellen van, 'Architectuurgeschiedenis aan de Belgische universiteiten 1830-1914', *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis - Lettre d'Information sur L'Histoire des Universités*, 10, 2004, 2, pp.19-27.
 18. Mantels, Ruben, 'Universitaire vormingsidealen sedert 1876. Verslag van een symposium gehouden te Utrecht, 11 november 2004', *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis - Lettre d'Information sur L'Histoire des Universités*, 10, 2004, 2, pp.36-40.
 19. Papy, Jan, 'Justus Lipsius (1547-1606)', in: Zalta, Edward N. (ed.), *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2004, ISBN 1095-5054. (<http://plato.stanford.edu/archives/> (Stanford: The Metaphysics Research Lab / Center for the Study of Language and Information)).
 20. Papy, Jan, 'Justus Lipsius über Frieden und Krieg: Humanismus und Neustozismus zwischen Gelehrtheit und Engagement', in: Brieskorn, Norbert & Riedenaier, Markus (hrsg.), *Suche nach Frieden: Politische Ethik in der Frühen Neuzeit III*, Stuttgart, Kohlhammer, 2003, pp.155-173. (Theologie und Frieden, 26).
 21. Papy, Jan, 'Sanctifying Stoic Virtues? Justus Lipsius's Use of Clement of Alexandria in the *Manuductio ad Stoicam philosophiam* (1604)', in: Partoens, G., Roskam, G. & Van Houdt, T. (eds), *Virtutis Imago: Studies on the Conceptualisation and Transformation of an Ancient Ideal*, Louvain - Namur, Peeters, 2004, pp.507-527. (Collection d'études classiques, 19).
 22. Papy, Jan, 'Tears Old and New: Erycius Puteanus, Philippe and Jean-Jacques Chifflet, and the *Lacrymae prisco ritu fusae* (1621) for Archduke Albert', *Humanistica Lovaniensia*, 52, 2003, pp.217-236.
 23. Papy, Jan, 'An Unpublished Dialogue by Justus Lipsius on Military Prudence and the Causes of War: the *Monita et exempla politica de re militari* (1605)', *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*, 65, 2003, pp.135-148.
 24. Philips, Steve, 'Cartografen aan de Universiteit', *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis - Lettre d'Information sur L'Histoire des Universités*, 10, 2004, 2, pp.13-16.

25. Schimmel, L. , 'Een bewogen wetenschapper: Ornsteins zionisme', *Aanzet: tijdschrift van geschiedenisstudenten*, 20, 2004, 1, pp.17-25.
26. Veen, Theo (red.), *Prominenten kijken om. Achttien rechtsgeleerden uit de Lage landen over leven, werk en recht*, themanummer van *Pro Memoria*, 1-2, 2004, 6. (90-6550-840-6 ISBN).

Amsterdam

27. Busato, Vittorio, *Weg met Piet Vroon - een biografie*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2004.
Piet Vroon, hoogleraar psychologie.
28. Kooijmans, Luuc, *De doodskunstenaar. De anatomische lessen van Frederik Ruysch*, Amsterdam, Bert Bakker, 2004, ISBN 9035126734.
(zie bespreking in Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis, 10, 2004, 2, pp.85-87)
29. Miert, Dirk van, *Illuster onderwijs. Het Amsterdamse Athenaeum in de Gouden Eeuw, 1632-1704*, Amsterdam, Bert Bakker , 2005.
30. Miert, Dirk van, 'Illuster Onderwijs: het karakter van een Athenaeum in de Gouden Eeuw', *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis - Lettre d'Information sur L'Histoire des Universités*, 10, 2004, 2, pp.7-12.
31. Tervoort, Ad (m.m.v. Marijke Völlmar, Paul Schneiders & D. Th Kuiper), *Wetenschap en samenleving. Groei en ontwikkeling van de VU-familie in beeld*, Amsterdam, Dienst Communicatie, Vrije Universiteit, 2005.

Gent

32. Clerck, Karel De, *Prof. Fabrice Polderman. Ambitieuze en mysterieuze*, Gent, Archief van de Universiteit Gent, 2005, ISBN 90-75184-47-6. (Uit het verleden van de RUG, 44).
Zie p. 101.

Groningen

33. Berkel, Klaas van, *Academische illusies. De Groningse universiteit in een tijd van crisis, bezetting en herstel, 1930-1950*, Amsterdam, Bert Bakker, 2005.
34. Jong, Agnes de, 'De opheffing van Der Clerke Cronike. Studentenverzet in Groningen', *Spiegel Historiaal*, , 2005, 4/5, pp.196-200.

35. Vanderjagt, Arjo, 'Practising Continuity. The Academy at Groningen, 1595-1625', in: MacDonald, Alasdair A. & Huussen Arend H., *Scholarly Environments. Centres of Learning and Institutional Contexts 1560-1960*, Leuven, Peeters, 2004, pp.33-47. (Groningen Studies in Cultural Change).

Kampen

36. Jongh, E. D. J. de, *Hannes de Graaf. Een leven van bevrijding*, Kampen, 2004.
De Graaf (1911-1991) was hoogleraar ethiek aan de theologische faculteit.

Leiden

Zie nr. 27

Leuven en Louvain-la-Neuve

37. Boute, Bruno, '"Pro muro sunt domui Israel" Heretics, Ecclesiastical Benefices and Academics in the Confessional Age', in: *Université, Église, Culture. L'Université Catholique à l'Époque Moderne de la Réforme à la Révolution, XVIème - XVIIème siècles. Actes du Troisième Symposium Universidad Iberoamericana México, 30 avril - 3 mai 2003*, Paris, Pierre Hurtubise / Fédération Internationale des Universités Catholiques. Centre de Coordination de la Recherche, 2005, pp.232-282.
38. Bruneel, Claude & Moreau de Gerbehaye, Claude de (éds.), *Les diplômés de la faculté de médecine de l'ancienne université de Louvain (XVIe - XVIIIe siècles)*, Brussel/ Bruxelles, Koninklijke Academie van België, Koninklijke commissie voor geschiedenis/ Académie Royale de Belgique, Commission Royale d'Histoire, Palais des Académies/ Paleis der Academiën, 2004.
39. Casteleyn, Mieke, 'Universiteitsgeschiedenis in Beeld. Over de historische relevantie van Leuvense professorenportretten in de prentkunst van de 16de en 17de eeuw', *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis - Lettre d'Information sur L'Histoire des Universités*, 10, 2004, 2, pp.28-33.
40. Coppens, Christian. *Auspicia bibliothecae: donators at the foundation of the Central Library in Louvain (1636-9)*, *Quaerendo*, 34, 2004, 3-4, pp. 169-210.
41. Derez, Mark & Verbruggen, Anne (eds), *De Celestijnenpriorij te Heverlee. Van klooster tot bibliotheek*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2005, ISBN 90 5867 472 X.
Zie pp. 97-98.

42. Hermans, Jos M. M. & Nelissen, Marc (eds.), *Charters of Foundation and Early Documents of the Universities of the Coimbra Group*, Second revised edition, Leuven, Leuven University Press, 2005, ISBN 90 5867 4766.
Zie p. 98.
43. Hiraux, Françoise (éd.), *Etudiants du 21e siècle. Une nouvelle génération dans l'aventure universitaire*, Louvain-la-Neuve, 2005, ISBN 2-87209-764-3. (Archives de l'Université catholique de Louvain, 9).
Zie p. 100.
44. Kenis, Leo (red.), *Een uitgelezen kader. Architectuur en kunstcollectie van de Maurits Sabbebibliotheek Faculteit Godgeleerdheid K.U. Leuven*, Leuven, Peeters, 2004.
45. Lanoye, Diederik & Vandermeersch, Peter, 'The University of Louvain at the End of the Sixteenth Century: Coping with Crisis?', *History of Universities*, XX, 2005, 1, pp.81-107.
46. Quaghebeur, Toon, 'La *pax innocentiana* et la Faculté de Théologie de Louvain selon les archives du Saint Office', *Bulletin de l'Institut historique belge de Rome - Bulletin van het Belgisch Historisch Instituut te Rome*, 74, 2004, pp.273-343.

Utrecht

47. Beek, Pieta van, *De eerste studente: Anna Maria van Schurman, 1636*, Utrecht, Matrijs, 2004.
48. Beek, Pieta van, 'Poeta laureata' : *Anna Maria van Schurman, de eerste studente in 1636*, Utrecht, Universiteit Utrecht, Faculteit der Letteren, 2004.
49. Blankesteijn, Annemarieke, 'Twee eeuwen geleerd en gewichtig: de viering van het 200-jarig bestaan van de Universiteit Utrecht in 1836', *Oud-Utrecht: tweemaandelijks tijdschrift*, 77, 2004, 2, pp.46-52.
50. Broeyer, F. G. M., 'Progressiviteit in de studentenwereld: Utrecht 1848-1853', *Jaarboek Oud-Utrecht*, 2004, pp.119-150.
51. Koops, Willem, Dorsman Leen & Verbeek Theo (red.), *Née Cartésienne/ Cartesiaansch Gebooren. Descartes en de Utrechtse Academie 1636 - 2005*, Assen, Van Gorcum, 2005, ISBN 90 232 4134 7.
52. Wijngaarden, G. J. van, 'Godert van der Capellen (1778-1848). Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië en president-curator van de Utrechtse Hogeschool', *Utrechtse biografieën. De Utrechtse Heuvelrug-Noord*, 2004, pp.53-58.

Internationaal

53. Tervoort, Ad, "'Doctor Joannes ab Oldenbarnevelt'. Oldenbarnevelt's study trip to Italy resumed.', *Bulletin de l'Institut historique belge de Rome - Bulletin van het Belgisch Historisch Instituut te Rome*, 74, 2004, pp.345-374.
 54. Tervoort, Ad , *The Iter Italicum and the Northern Netherlands. Dutch Students at Italian Universities and Their Role in the Netherlands' Society (1426-1575)*, Leiden, Brill, 2005. (Education and Society in the Middle Ages and Renaissance, 21).
-